

naše planine

7-8
1978

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

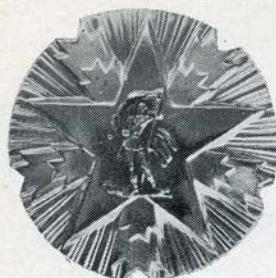
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 120 dinara (za inozemstvo 10 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 25 dinara (za inozemstvo 2 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godina 70 (30) Srpanj—Kolovoz 1978. Broj 7—8
Volumen 70 (30) Juli—August 1978. No 7—8

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naša planina«

S A D R B Č A I

Želimir Kantura: Velika Javornica u Kapeli	137
Dr Vladimir Blašković: Starim Tominšekovim putem	140
Josip Bačić: Kroz Skale na Biokovo	142
I. S.: O bilju biokovskome	143
Mario Schiavatto: Fount Kenya	145
Vladimir Dumbović: Gibraltar	149
Dr Ivo Veronek: Na Kleku 1925. godine	152
Šime Balen: Na vrhu Velikog Kozjaka	153
Speleologija	156
Cvjetko Šoštarić: Oko Ravne gore	157
Cvjetko Šoštarić: Razgovor s Dragutinom Karažincem	159
Ante Rukavina: Veterinarstvo na Velebitu	160
Uzeir Beširović: Slap Jabušnice u Zelengori	163
Konferencija Planinarskog saveza Hrvatske	164
Boris Regner: Oproštaj od Božidara Kirigina	165
Agata Truhelka: Grobovi u planini	166
Dr Neda Köhler Kubelka: Oluja na Crnopcu	167
Izložba »Čovjek i planina«	168
Dr Željko Poljak: Planinarska fotografija u Hrvatskoj	169
Boris Vrbek: Jumar	177
Publicistika	178
Valent Hofer: Život je lijep	179
Prvenstveni usponi	180
Vijesti	181

**Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zviježdom**

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Vrh Velike Javornice

Foto: Želimir Kantura

Velika Javornica u Kapeli

ZELIMIR KANTURA

ZAGREB

Prije godinu dana, prilikom opetovanih prijateljskih susreta članova planinarskih društava »Vihor« i »Rade Končar«, krenuli smo s Bijelih stijena (1335 m) prema jugoistoku ka planini Velikoj Javornici (1375 m). Bio je to prvi pokušaj da ostvarimo ideju o »Planinarskom putu kroz Veliku Kapelu«.

—o—

Sjedim kraj prozora, onog što gleda na proplanak ispred kuće na Bijelim stijenama, čudnovat u ožujsko jutro obasjan suncem. Prijatelji još spavaju! Potiho naložim vatrupu se iz već poprilično oronulog štendnjaka začulo veselo pucketanje jelovine. Visok snijeg prekrio je proplanak do te mjere da je gotovo s tlom spojio nasuprotnu stijenu što inače zaklanja proplanak od žestokih naleta vjetra. Iz snijega viri samo vršak malene nadstrelnice, koja inače označava gdje bi se imao nalaziti poklopac cisterne. Visina je snijega oko dva do tri metra. Strme stranice kućnog krova snijeg je spojio s tlom tako da je moguće popeti se do sljemena i prijeći na drugu stranu.

Danas je 12. ožujak 1978. Točno godinu dana prije, kroz isti ovaj prozor, ništa se nije vidjelo, a žestoka mečava prijetila je da nam onemogući povratak sa Bijelih stijena. U dubokoj noći morali su tada vozači silaziti do svojih automobila i prebacivati ih pred hotel u Jasenak, jer je postojala velika opasnost da ih više do svibnja ne izvuku kada ih snijeg zaspisa.

Kako mi je žao što nema Zorana! Sretali smo se i ranije, ali baš Javornica je sjednila naše planinarske puteve i usmjerila naše daljnje napore. Toliko puta smo lutali u nevremenu tražeći puteve i prolaze i toliko puta je baš Zoran iznasašao pravi put kada je bilo najteže. A danas je predivan dan, no Zorana nema. Slušam pucketanje vatre i prisjećam se svih onih zgoda što smo ih kroz proteklih godinu dana doživjeli ovdje na Bijelim stijenama i tamo na Javornici. Prisjećam se mnogih detalja i predivnih prijatora, ali me nešto muči! Ne mogu se prisjetiti tko je zapravo Zoran. Često puta ideš s nekim u planinu i doživljavaš s njim iste dogodovštine, dijeliš isti čuturicu, jedeš istu hranu, a eto, o njemu gotovo ništa ne znaš. Zoran je tih i zatvoren čovjek, pa ako želiš o njemu što znati, moraš ga pitati, a to je ponekad nezgodno. Pa da ga se pokušam prisjetiti!

Pričljivo visoka muškarčina, mršav i koščat, ogromnog koraka koji sam ponekad progkljinjao. Visoko čelo zatvara duguljasto lice što ga na pola dijeli tanak nos. Naočale što ih samo povremeno skida ostavljaju dojam

da nikada nije duhom prisutan. Obično nosi već isluženu kariranu košulju, koja ima neobičan produžetak, tako da mu seže do koljena inače dugačkih nogu. To je, po njemu, iskušan vjetrobran. Na košulju navlači crnu vestu, na laktovima pojačanu kožnim štitnicima. Stare planinarske hlače, do koljena, svakako pamte dugi niz godina. Konačno cipele, valjda broj 46 ili još veće, mora da su nekad bile crne. Izlizane su do bijelog, sasvim potrošenog vibrama i cijeloj figuri daju pomalo groteskni izgled. Glava mu je pokrivena prilično kratkom štrkljavom kosom. Kada govori čini to obično tiho i samo ako je nužno. U pravilu sjedi u kutu do prozora, upravo tu gdje ja sada sjedim, i samo živahne oči odaju da prati što drugi pričaju. Kada se hoda planinom obično je daleko ispred svih i sam, zastajući povremeno da provjeri je li ga slijedimo. Zapravo, Zoran je tih i povučen čovjek, snažne volje i izuzetnog planinarskog znanja. Osobito je dobar značac goranskih planina i zaljubljenik Bijelih stijena. Tu smo se i našli. I to je sve čega se mogu sjetiti. Prije godinu dana nismo ni toliko znao. A baš tada, dok je vani bjesnila snježna mečava noseći goleme mokre pahuljice, nas smo dvojica odlučili poći na Javornicu. Od onih što su još ostali s nama, priključili su nam se Nacek, Kamenko i Hidrofor.

Već prvi dodir sa snijegom nije bio ugodan. Snažan vjetar nosio je u lice mokre pahuljice i one su se lijepile kao plakati na zid. Navukli smo kapuljače i krenuli mimo zgarišta skloništa, čiji su pocrnjeli ostaci avetijski virili iz snijega. Nakon nekoliko minuta ostavili smo stazu što kroz Lukovicu strmo silazi na Pilu i dalje u Jasenak, te smo skrenuli u desno, u nepoznato... Zoran je išao prvi, ja za njim, pa onda ostali.

Koristimo rjetke zavjetrine da se okupimo jer zbog mečave nije moguće razgovaratiti. Povremeno je veoma teško slijediti Zoranu jer mečava ometa vidik, a tragovi pod naletima vjetra za čas nestaju. Nakon dobrih pola sata hoda našli smo se u nevelikoj udolini zaštićenoj stijenama. Dok su se još ostali prikupljali, pošao sam malo naprijed. Kako vjetar zbog stijena ovdje nije divlja, primjetio sam u snijegu gotovo svježe tragove gojzerice. Uvjeren da se radi o lovcima, požurio sam natrag da i ostalima saopćim otkriće. Svi smo užurbano pošli do toga mješta. Zoran je pozorno osmotrio okoliš, a zatim, nakon pomne »analize«, kratko zaključio: »Sada smo na početku vlastitih tragova«. U mečavi smo se vrtili u krug i došli opet na isto mjesto. Kamenko, Nacek i Hidrofor glasno razmišljaju o povratku kući.

Zoran je već naprijed, sada ostavljamo naše uzaludne tragove i još jedanput krećemo prema zamišljenoj Javornici. Doskora, s desne strane, iz mećave i magle izvirila je stijena, ne suviše visoka, ali bizarna izgleda, u srebrnasto bijelom ledenom ogrtaju. Zoran je skrenuo strmo u stijenu a mi čekamo. Mokri smo i brzo se hladimo šibani vjetrom. Kamenko pita ima li mislaći da je dalje po ovakvom nevremenu. S litice smo začuli isprekidan Zoranov poziv da nastavimo svojim smjerom. Nakon desetak minuta sreli smo ga ispod stijene koja je ovdje bila pričično visoka. Ništa nije rekao, ali je bilo sasvim očito da silaz niz nju nije bio ugodan. Požurio je naprijed, a ja za njim. Ušli smo u zavjetrinu pa su tragovi bili vidljivi tako da nije trebalo suviše paziti na zaostalu trojkiju. Iznenada smo se našli u središtu obrušenog stijenja nad kojima su se zaštitnički nadvile krošnje prastarih borova. Između stijenja otvorio se nevelik prolaz, pa smo to mjesto nazvali vrata. Ispred nas se ukazala lijepa prirodna nadstrešnica i za čas smo se u njoj skupili. Odlučili smo da istražimo još malo uokolo i da se tada vratimo.

Jedinim logičnim putem, strmo naprijed, izašli smo na oštar greben, a preko njega do podnožja stijene. Tu se opet pojavila manja zaštićena udolina, pa smo u njoj zastali. Zoran i ja nastavili smo još malo naprijed, a ostali će ovdje sačekati. Oštrosmo išli uz brije. Žestoka mećava sručila se na nas sa svih strana stvarajući zaglušnu buku s vjetrom koji je dolazio s nama nevidljivog vrha. Jedva dišući pod udarima vjetra, izašli smo na malenu čistinu. Konačno smo i mi moralni priznati da je dalje nemoguće i žurno se vratili ostalima.

Već prvog svibnja, samo dva mjeseca kasnije, po snijegu, ali po idealnom sunčanom vremenu, Zoran je prvi izašao na vrh Javornice. Ja sam slijedio onu našu zimsku rutu, pa sam zajedno s Vesnom, Kristinom, Tannjom, Milanom, Matom, Švabom i Đurdžom stigao malo kasnije. Javornica ima više vršnih grebena, zrakasto raspoređenih. Sastaju se otprilike na polovini stjenovitog grebena čiji je kraj okomita stijena visoka oko osam metara. Sada smo već mogli mirnije razmišljati kuda će ići planinarska staza s Bijelih stijena do vrha Velike Javornice.

Iz dnevnika što ga vodimo istražujući ove predjele Velike Kapele, čitam kako smo 8. srpnja 1977 pristupili markiranju istraženog puta. Bili smo tu Zoran, ja, Kristina i Ivo.

Negdje oko 7 sati u jutro krenuli smo s Bijelih stijena prema Javornici. Zoran je odmah postavljao bijele označke, a mi smo ih do kraja oblikovali. Otprilike nakon dva sata rada učinilo nam se da smo suviše nisko i prestajemo stavljati označke. Našli smo se u predjelu koji nam je bio sasvim nepoznat. Kada smo nakon prilično mukotrpнog probijanja iznenada pred sobom ugledali dva bi-

zarna kamenita tornja, bilo je jasno da smo na sasvim krivoj stazi. Zoran se ispenjao na jedan toranj i utvrdio da smo izašli na najsjeverniji krak Javornice i to nisko prema vrhu Kormesaču. I nehotice smo istražili još jedan predio Javornice! Oko nas su na sve strane cvali turski ljljani, što je znatno prividnjelo raspoloženju cijele ekipa, pokolebanom zbog toga što nismo na pravom putu. Konačno smo oko podne izbili na glavno bilo Javornice. Ponovno smo se vratili ranije istraženom stazom, da bismo na kraju opet našli zadnju bijelu markaciju s koje smo prije pet sati pogrešno otišli. Zoran i Kristina morali su natrag na Bijele stijene, jer je bio krajnji čas da otvore kuću, budući da su oni bili dežurni, a očekivali smo dolazak gostiju. Ivo i ja uzeli smo kantice i kistove i pošli prema malom prijevoju na kojem se nalazi prekrasan vidikovac čudno izbradzanog stijenja, veoma slične na površinu Mjeseca. Otuda i naziv što smo mu ga dali, Mjeseceva glava. Išao sam naprijed s bijelom bojom, a Ivo je stavljao crvene krugove. Nakon otprilike jednog sata rada utvrdio sam, po ne znam koji put, da mi je pejzaž opet sasvim nepoznat. Naoko smiješno, ali valja se sjetiti da smo mi taj cijeli put prolazili u snježnim uvjetima, a sada u gustoj šumi lišće nije dopuštalо vidika dalje od kojih pedesetak koraka. Ostavio sam boju i započeo tražiti bilo što u okolišu, što bi mi bilo od ranije poznato. Od Iva nisam mogao očekivati pomoć, jer je on prvi puta došao u ovu planinu. Nakon uzaludnog traganja vratio sam se do zadnje bijele točke i tu sačekao Ivu. Zaključili smo da je jedino sigurno ako ponovo nademo vrh Javornice i započneemo označavati od vrha na dolje.

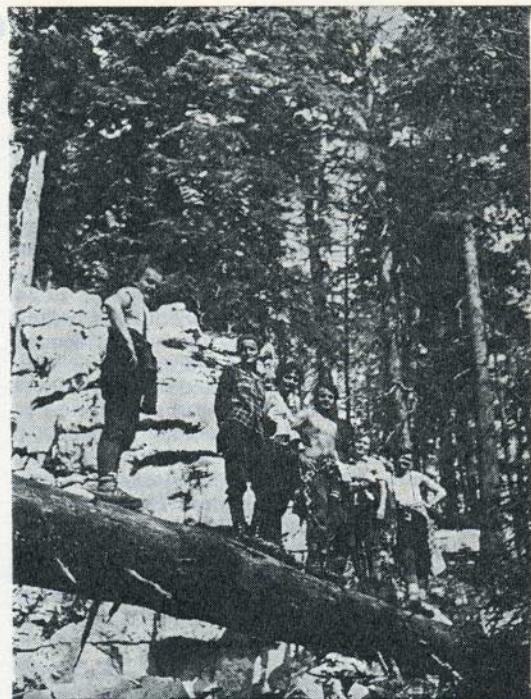
Oko petnaest sati izašli smo na vrh iz sasvim južnog smjera, negdje od Krpan-bila. Bili smo veoma umorni i gladni, pa smo odlučili da se odmormo. Usred odmora opazili smo da sa srednjeg vrha pristiže planinar. Ne malo smo se iznenadili kada smo vidjeli da je to Vesna. Ona nije pošla u petak s nama iz Zagreba, već je sama u subotu došla autostopom do Jasenka i, evo je na Javornici! Na pitanje odakle dolazi, odgovorila je da ide od kuće na Bijelim stijenama. Upravo nevjerljivo! Pa mi cijeli dan pomalo lutamo, a ona tako jednostavno pronalazi izravnji put. Najčudnije je bilo to što uopće nije vidjela Zorana i Kristinu, a niti bijele ili crvene označke. Što više ni sama baš nije znala opisati kuda je zapravo prolazila. Zajista sretno i smiono! Donijela je sa sobom primus i vodu, pa smo za tili čas pili crnu kavu. Već je sam susret s prijateljem u tim okolnostima lijep, ali piti još i crnu kavu, ovako izmučeni kakvi smo bili, još je i više od toga. Ubrzo smo svi troje stavljali markaciju. Sada je već sve bilo znatno lakše i za nepunih sat vremena našao sam onu bijelu označku nakon koje nisam znao dalje. Bilo je već kasno poslije podne, kad smo u predivnom sutoru, kakav smo toliko puta doživjeli

na Bijelim stijenama, izašli na Lukovicu i konačno stigli pred kuću. Zoran se upravo spremao da pode pred nas jer mu je bilo čudno da nas tako dugo nema. On će dva tjedna kasnije dovršiti markiranje preostalog dijela puta.

Prenem se iz misli. Svi su već ustali, pa mi valja požuriti, jer samo ja nisam spremio stvari. Uzbuden sam jer je ovo zimski prolaz, i to prvenstveni, po označenoj stazi na Javornicu. Treba provjeriti markaciju u zimskim uvjetima, kako bismo mogli javnosti obznaniti da smo sretni i presretni što u 1977. godini možemo svijetu prikazati još neistražene i neoznačene planinske predjele. Za samo nekoliko minuta, i evo nas na početak puta za Javornicu. Jarko crvena boja označke upravo strši u bijelom okolišu. Ne može se mimoći. Tu je i lijepo ispisani smjerokaz što su ga postavili marljivi Končarevcii.

Nad nama plavetno nebo, a usnula šuma tajanstveno skriva nevidljiv i bujan život svojega raznolikog življa. Desno od nas je oveća vrtaca. Na njenu dnu stoji ispisana drama što ju je šuma sakrila svojom šutnjom: velik broj tragova medvjeda, pa bezbroj sitnih tragova nekog papkara, što je bespomoćno jurio okomitim stranicama vrtace, tražeći izlaz. Na sjever prekrasan pogled na starac Klek. Kao što je još 1874. godine dao očinski blagoslov utemeljenju planinarstva u nas, tako je i danas simbol hrvatskog planinarstva. Nijem je, ali uviјek prisutan u povijesnim zbivanjima što su protutnjala ispod njega. Primio je u svoje šume, gudure i stijene seljake i radnike, careve i kraljeve, profesore i učenjake, te bio i ostao simbolom goranskih planina. Nije izgubio od snaće, iako ga je brutalna graditeljska ruka deformirala u alienaciji uma i duha, unakazila neukusnom željeznom konstrukcijom nekog uređaka. Naglo silazimo i evo nas kod Vrata. U visokom snijegu jedva se nazire prolaz. S lakoćom se uspinjemo na suprotnu stranu jer tvrda snježna kora pruža čvrst oslonac nozi. Ubrzo smo na Mjesecovo glavi. Od izbarnih stijena vidljive su samo sjeverne okomice, dok je sve ostalo pod debelim snježnim pokrivačem. Na zapadu od nas bliješti sunčem okupana Bjelolasica (1535 m), najviša točka Velike Kapele i istodobno jedan od tri glavna gorska niza što je označuju. Ona se u tom nizu nastavlja preko Debelog vrha (1050 m) na Grbin vrh (904 m), pa preko Crnog vrha (1102 m) izlazi na prijevoj Vrata, odakle se dalje nastavlja Mala Kapela. Samo minutu u desno i evo nas u Tihoj dolini. Sunce, sada već pričično južno, stvara čudesnu sliku saga čije ornamente čine sjene osunčane bjelogorice i tragovi neobuzdanog zečjeg plesa. Žao mi je stati na taj sag, da svojim do zla boga kultiviranim vibramom ne narušim asimetričnu harmoniju zeče ornamentike.

Naprijed do kraja doline, a zatim u lijevo, gotovo usporedno s vršnjim grebenom, i za desetak minuta evo nas na vrhu.

Uvijek i ponovno tvrdim, da ni jedan prizor što sam ih doživljavao gledajući oko sebe s Mont Blanca ili Monte Rose i drugih vrhova, nije prispodobiv prizor što ga pruža pogled na Gorski kotar, posebice Veliku Kapelu. Zaista prava kapela. Tisuću tornjića Bijelih stijena kao tisuću malih instrumenata, dugačko bilo Bjelolasice kao vrat kontrabasa, i nad njima Klek, dostojanstveni dirigent, a svi zajedno predivna simfonija prirode kojoj nisu potrebna ni libreta ni partiture.

Jugozapadno od nas pruža se jedinstven vidik na drugi od gorskih nizova Velike Kapele. Tamo od Čelimbabe (1085 m) i Maj vrha (1269 m) preko Velike i Male Crne Kose na Samarske stijene (1302 m) i Bijele stijene (1335 m) i ovamo na Veliku Javornicu, pa zatim preko Bijele grede (1105 m) na Drežnički Bitoraj (1107 m). Konačno, vidi se Burni Bitoraj (1385 m), od kojeg započinje teći treći gorski greben Velike Kapele prema jugu na Viševicu (1428 m), pa na jugoistok na Smolnik (1279 m) i Ričićko bilo (1286 m) sve do Kolovratskih stijena.

Pod nogama, duboko ispod nas, leži ljupka Jasenačka dolina, a usred nje crvene se krovovi maloga mjesta Jasenka. Prema istoku pruža se dugačka Drežnička kotlina i jasno vidi odvojak bijele ceste prema Novom Vinodolskom.

Kako je divno pogledom tražiti još neprohodne puteve i kako je divno što još imamo predjela koji tek čekaju svoje prve planinarske goste!

Na starom Tominšekovom putu

Dr VLADIMIR BLAŠKOVIĆ
ZAGREB

Veliki i slavni dvjestogodišnji jubilej triglavskoga »carstva zlatoroga«, kad je ljudska noga prvi puta zakoračila navrh najvišeg ispona današnje Jugoslavije, nije samo poštovanja dostojan događaj slovenskoga planinarstva i slovenske kulturne povijesti nego su to i dani vedrih životnih trenutaka, naranja dragih uspomena i ugodnog sjećanja na planinarske doživljaje i penjačku veranju po stjenovitim hrptima i zaledenim žljebovima »kralja Julijskih Alpa«, kako je prije malone šezdeset godina zanosno napisao o Triglavu Rudolf Badjura u svome danas već klasičnom i bibliofilski raritetnom vodiču po jugoslavenskim Alpama. Roje se tako i moje misli. Spontano nadiru i naviru sjećanja, kovitlaju se uspomene i čeznultljivo isprepliću reminiscencije na moj prvi susret s Triglavom i usponom do Aljaževog stupa baš u prvoj godini objavljuvanja Badjurinog planinarsko-turističkog vodiča.

Godina je 1922. po novom ili gregorijanskom kalendaru. Dvadeset i druga godina burnoga dvadesetog stoljeća bila je i moja značajna životna dvadeset i druga. Jedanaest godina poslije prvog susreta s klasičnom humanističkom gimnazijom na starom gornjadarskom Katarinskem trgu u Zagrebu, nakon mnogo čime zagorčenih godina uvjetovanih trpkosti i neminovnostima prvog svjetskog rata, napokon sam maturirao u realnoj gimnaziji u Koprivnici godine 1922. I, kako misle svi abiturienti, tada su bili riješeni svi životni problemi. Dragoga boga uhvatili smo za bradu i — tko nam što može.

Šestorica nas prisnih prijatelja i dobrih drugova smjestimo se u željeznički vagon treće klase osobnog vlaka i s iskaznicom Ferijalnog saveza doputovalo na Bled. Tu nas je prema uputama Centralne uprave FS u Beogradu trebalo dočekati udobno konačište. Grdno se razočaravamo. Bilo je i nekad kao što se dešava i danas: jedno su obećanja i reklamne turističke priče, a drugo je stvarnost. Konačište FS nije bilo još dovršeno ni uređeno i naše ranije planirano ferijalno plandovanje i planinarsko vrludanje po lijepom Gorenjskom trebalo je u mnogo čemu mijenjati. Ipak »nigdar ni tak da ni nekak bilo«, stara je i mudra narodna poslovica, koju je Krleža vješto pjesnički oblikovao u svojim »Baladama Petrice Kerempuha«. Mladi ljudi uvijek se nekako snalaže. Tako i sada. Četvorica naših drugova, ponešto ljenjih za teže pješačke napore i s malo više dinarića u žepu, nadoše udobnu sobu u jednoj vilji na veoma lijepom položaju neposredno iznad jezera, a moj školski i planinarski

drug Ivo Šavor (danas umirovljeni profesor i šumarski inženjer) i ja, dogovorivši prethodno s ostalim kolegama susret na Bohinju, stvorimo naš »ratni plan« i — put pod noge. Naprtismo nahrpnike i: zbogom Bled. Prodosmo kroz Vintgar, minusmo Jesenice, ručali smo skromno i prilično kasno u Mojstrani, u dolini Vrata oduševiše nas Peričnik i Galerije i predveče — eto nas u Aljaževom domu. Znači, pješačili smo vrlo dobro i nije neobično, da su nam izdašna topla planinarska večera i noćenje na skupnom ležištu privjali nadasve.

Slijedećega dana pozdravilo nas je bistro i svježe rano ljetno jutro. Skopljeni eliksirs kom blagodati mirisne crnogorce i alpske svježine čistoga visokogorskog zraka, stajamo bez riječi pred veličanstvenom tisućumeterskom kamenitom fasadom Sjeverne stijene Triglava. Tada kad sam prvi puta ugledao i zadivljen promatrao to divno čudo Prirode, kad sam razdragani i mladenački zanesen oči napasao na jednoj od najljepših prirodnih pojava evropskih Alpa, naprsto sam zanjemio. To se manje ili više ponavljalo i vazda kasnije kad god sam dolazio u taj zemaljski raj. Kao da sam se pribajavao zauštiti i prozbioriti, jer našem rječniku nedostaju izrazi adekvatni osebujnoj svesilnosti triglavске alpske velepjesni. Bolje je šutjeti, gledati i osjećati negoli riječima oskvrnuti osobitu prirodnu rijetkost i ljepotu. Tu spoznaju kulturna bića i civilizirana čovjeka mnogi takozvani planinari i prijatelji prirode na žalost prečesto obescjenjuju.

Nas dvojica, eto, stajali bismo najradije tako šutke satima i u beskraj, ali — valjalo je krenuti. U ruci mi je najnovije izdanje primijenjene geografske karte, planinarske specijalke razmjera 1:50.000 renomirane bečke tvrtke R. Lechner (W. Muller). U karti su vrlo dobro označeni planinarski putovi i staze, i, bez prethodnog konzultiranja s kojim starijim iskusnjim planinarom i poznavaocem triglavске stvarnosti (da, samo bi mi još to trebalo, hm, ta bio sam već — abiturient...), udarismo točno prema oznaci u specijalki najkraćim putem.

Općenito tamo, gdje je četvrt stoljeća kasnije podignut spomenik poginulim partizanima-alpinistima, prijedemo, zapravo spretno preskočimo zapjenjalu veoma hladnu alpsku brzicu Bistrigu i odmah ravno uzbrdo. Tu nam se nasmiješila i pozdravila nas je jasna planinarska markacija. Tada, toga trenutka, nismo znali — saznašmo nekoliko sati kasnije u planinarskom domu na Kredarici — da smo naš prvi triglavski uspon započeli na starom, vješto izvedenom i, štono riječ,

savršeno označenom i osiguranom Tominškovom putu.

Sada, poštovani čitaoče i planinarski druže, ne zamjeri mi što u ovom prigodnom i reminiscentnom zapisu ne opisujem podrobnosti našeg uspona i višestruke zanimljivosti Tominškog puta. Znalački je to opisano i lijepo prikazano u slovenskoj i hrvatskoj planinarskoj publicistici. Pisano je o tome već mnogo puta. Zbog toga neka bude ovdje dovoljno najkraće i najsažetije reći samo temeljnu misao: odlična planinska staza i alpski nogostup s obiljem najimpressionantnijih visokogorskih atrakcija i doživljaja.

Uspinjemo se strmenitim pobočjem Cmira (2393 m), višu vegetaciju doskora zamjenjuje kržljavo rašće i grmlje, higrofilni floristički ukras u punom je cvatu, dolinska brazda Bistrice i Vrata sve je uža, tanja i dublje pod nama, a na suprotnoj strani te divne alpske doline nanizali su se impozantni visovi istočnih Julijaca: Dovški križ (2531 m), Škrlatica (2738 m), Dolkova špica (2582 m), Stenar (2501 m) i među njima još mnogo drugih nazubljenih stjenjaka. Uspinjemo se ubrzano, sve smo više, postajkujemo i uživajući upijamo u sebe dotad nam nepoznate utiske. Sve oko nas visovi preko dvije tisuće metara. Krv nam teče ubrzano i bilo pulsira jače. Uzbuđeni smo i radosni.

U takvom bujnom i burnom doživljavanju odjednom: stop! Stadosmo iznenadeni, zatečeni i zabezkutno zinusmo pred onim, čega nije bilo ni u preciznoj Lechnerovojoj specijalaki, a ni u našem prethodnom znanju o prilazima na Triglav. Prirodni prozor u sivoj vapnenjačkoj stijeni našega puta. Ono slikovito okno na starom Tominškovom putu, koga već poodavno nema. Nama stariim alpinistima to je okno ostalo u dragom nostalgičnom sjećanju sa životom željom, da našim mlađim planinarskim drugovima pričamo o jednoj prirodnjoj osobitosti i pitoreskoj ljepoti u opjevanom »carstvu zlatoroga«, što ju je vrijeđe uništilo i progutalo. Njena je nadmorska visina bila 1900 m.

Krenusmo naprijed. Još korak-dva i kao osebujna živa slika našli smo se u kamenitom okviru prirodnog okna. Ponovno zanijemimo. Pred nama se neočekivano rastvorila nimalo ugodna stvarnost. U stjenovitom predjelu između Cmira i Begunjskog vrha (2467 m) razjapila se pukotina veoma strmog, malone posve okomitog žlijeba i zinuvi prijetće isplazila je svoj dugačak zaledeni jezik kristalastoga snijega ližući njime krševite hridi dvaju izbočenih grebena, otprije like ispod Rjavčeve glave (2360 m). Žlijeb nije širok, ali u uvjetima snježne zaledenosti on je ipak preširok za jednostavan prijezlaz bez alpinističkih pomagala (cepin, uže). Doduše, vješto građen Tominškov put na tome je mjestu osiguran klinovima i čeličnim užetom, ali snježna masa prekrila je i pod sobom pokopala uže, dok su klinovi kao sablasne crne čelične svijeće stršali na rubovima žlijeba iz krševite i provlažne hridi.

Što sada? Nas dvojica nadobudnih potdravskih planinara bez gojzerica, cepina i užeta, premda smo bili pravi »alpinistički brucoši« i ponešto preuzetni u svojim visokogorskim planinarskim namjerama, ipak smo bili toliko prisebni, razboriti i oprezni, da se nismo odlučili na pogibeljan neosiguran prijezlaz preko zaledene snježne mase. Svakako je toj našoj opreznosti pridonio i zastrašujući pogled u okomitu duboku provaljujuću pod nama. Minute su odmicali, a s minutama je nestajao i rasplinjavao se zabrinjavajući nemir što smo ga obojica osjetili pri prvom pogledu na snježnu zapreku zaledenog žlijeba. Smirivši se već podosta i pričvrstivši dobro nahrpnik i odjeću odlučili smo se na pravu penjačku avanturu adekvatnu našem alpinističkom početništvu i neiskustvu.

Korišteći prethodna škrta penjačka iskustva s naših planinarskih izleta po Gorskem kotaru, trebalo je obići izduženi snježni jezik, što se sužavao i nestajao u žlijebu povise našeg stajališta još oko tridesetak metara. I otpočeo je naš (nazov) alpinistički podvig. Ne bih rekao, da je to penjanje bilo u znaku prestarjelog već takozvanog klasičnog alpinizma. Ne, bilo je to najobičnije mučno planinarsko svladavanje neočekivane i neugodne prirodne zapreke, pri čemu je ipak došla do izražaja zdrava mladenačka izdržljivost uz opreznu i smirenu snalažljivost.

Služeći se golim rukama penjali smo se veoma polako. Stopu po stopu. Grčevito smo dohvaćali oprimke u stijeni, oprezno iskušavali njihovu čvrstoću, zastajivali na širim izbočinama i osiguravajući se sa spojena naša dva remena opasača (hlačnjaka) uspjelo nam je na otprilike dvadeset metara iznad okna prijeći preko posvema već istanjene i uskog snježnog ježića na drugu stranu. Zagrlivši se radosno što nam je uspjelo svladati prvi dio naše neugodne i opasne zapreke, i odmorivši se na uskoj stjenovitoj poličici, otpočelo je spuštanje prema nezatrpanom čeličnom užetu i klinovima.

Planinarskim izletnicima i šetačima po uređenim i osiguranim planinskim stazama i putovima gotovo da je užaludno pričati o teškoćama i opasnostima penjačkog silaženja i spuštanja u krševitoj strmoj stijeni bez alpinističkih pomagala i sredstava za osiguranje. Suvišno im je objašnjavati, da je takvo silaženje vrlo često opasnije i teže od uspona. Međutim, alpinisti to znaju veoma dobro i zbog toga neka je dovoljno reći samo toliko: obojica bijasmo sretni i srdačno se izljudbismo, kad smo nakon zaista mučna veranja i veoma opreznog spuštanja (opet: stopu po stopu) sjeli na siguran oširok Tominškov put kod čeličnog užeta i sigurnosnih klinova nasuprot desetak metara udaljenom oknu s onu stranu zaledene snježne mase. Tih desetaka metara »ukralo« nam je »samo« jedan sat vremena. Ali tek ovdje, neposredno nad stotinu i više metara dubokom provalljom što nam se sada u potpunosti rastvorila pred očima, postadosmo svjesni kakva i

kolika nam je opasnost prijetila, kad smo se bez ikakve alpinističke opreme i posebnog osiguranja upustili u vrlo riskantnu avanturu golorukog penjanja u stijeni i mladenački samouvjerenog svladavanja nimalo jednostavne i lake prepreke u zasnježenom žlijebu. Dabome, taj žlijeb postoji i danas. U normalnim uvjetima planinarskog kretanja stari Tominšekovim putem tu nema nikakvih teškoća ni opasnosti, ali tada, prije pedeset-šest godina, za dvojicu nedovoljno opremljenih, alpinistički nespremnih i ponešto preuzetnih mladića, njihovo je svladavanje krše-vite stijene i zaledena snježišta zaista značilo opasnu avanturu, koja je srećom svršila sretno.

U višedecenijskom stažu moje planinarske i alpinističke aktivnosti često sam razmišljao o tome mom prvenstvenom mladenačkom u nepripremljenom penjačkom pothvatu. Da, imao sam sreću. Naročito sam se toga sjećao kad sam slušao ili čitao o tragedijama mnogih naših mlađih alpinista. Razmišljajući o tim nesrećama, znajući i analizirajući uvjete pod kojima su prerano izgubljeni dragocjeni životi, stekao sam duboko uvjerenje, da je poražavajući visok postotak tih žrtava posljedica mladenačke samouvjerenosti, bolećive ambicije i nedovoljne alpinističke opreznosti. Ali — ostavimo bolne priče i turobnu istinu.

Polasatni odmor bio je dobrodošao i daljnji uspon Tominšekovim putem apsolvirali

sмо bez neprilika. Vodili su nas dobra markacija i osiguravajući klinovi, mjestimično s čeličnim užetom. Svakim korakom rastvarala nam se sve ljepša i ljepša panorama alpskog pejzaža Julijaca uokrug važnog raskršća putova i staza Luknje (1758 m) podno Sovatne i duboko ispod nas. Osim Triglava i njegove Sjeverne, tu su nam se razotkrivali Pihavci i Kriški podi s Križom (2410 m) i Razorom (2601 m), a još dalje u pozadini izranjali su Jalovec (2643 m) i Mangrt (2678 m). Kome alpinistu da ne zaigra srce!... Kod vrela bistre vode ispod Begunjskog vrha sa-stali smo se s putem preko Praga, a odatle najprije prudištem ili škraparom i zatim preko ledenjaka Triglava, lijepo i slikovito zvanog Zeleni snijeg, ravno prema našem cilju. Nakon šestosatnog uspinjanja, uključujući i avanturu sa zasnježenim žlijebom, oko podne uđosmo u posebno dragi Triglavski dom (Kredaricu, 2515 m).

Usprkos popodnevnoj naoblaci otputisemo se poslije ručka na vrh Triglava. Opće značajki dobro građena alpinska staza, opće klinovi i čelična užad i u šesnaest sati eto nas kod Aljaževog stupa na vrhu Triglava (2863 m)! Tko sretniji od nas! Ostvarili smo uspon na najviši vrh Jugoslavije. Uveče nam je godilo sjedjeti u toploime kutu kraj ugrijane peći na Kredarici i uz čašicu dobrog crnjaka ugodno časkati s alpinističkim drugovima. Bilo je to 13. srpnja (jula) 1922. godine.

Kroz Skale na Biokovo

JOSIP BAĆI

SARAJEVO

Treći dan u 1978. godini osvanuo je s tankom naoblakom, ali nije prijetio kišom, pa sam se odlučio da se usponem na Biokovo preko Velikog Brda i Baškovića i tako ostvarim davnašnju želju. Iz Makarske sam došao u selo Veliko Brdo uobičajenim kraticama. Promatrjam iz ovoga pitomoga mjestanca moj raniji uspon prema Štropcu. Jasno se razabire put ispod stijena i kroz sipar u prodom ka prevoju Štropca. No sada sam pošao asfaltnim putem pokraj nekadašnje škole, a zatim makadamskim putem ispod starih groblja, okruženog čempresima, u Baškoviće. S usponom se horizont sve više širio. Od velikog krošnjatog bora ušao sam u tjesnac i sipar podno Borovca. Tu sam se našao u sasma novom ambijentu, okružen odasvud strmim stijenama. Oči nehotice traže prolaz kroz strme i glatkate stijene. Markacija na putu, što se u zavojima penje, garancija je da mora biti izlaz iz ovog amfiteatra. Na-stavljam uspon u prostor koji se sve više sužava podno golih stijena. Narod ga zove

Jelin dolac. Ponovno zastajem i promatram predio iz kojeg sam došao, pa ga uspoređujem s fotografijom na naslovnoj stranici knjige »Biokovo« pokojnog prof. Frana Kušana (izdanje Malakološkog muzeja Makarska, 1971). Kao da je ta fotografija snimljena baš tu negdje, metar dalje ili bliže. Stvarnost se ponavlja: iste stijene i borovi u ne-posrednoj blizini, a ispod stijena leže Veliko Brdo, Puharići i pod magistralom Makarska sa svojom lukom i Osejavom.

Iz razgovora s planinarima Makarske saznao sam da ovaj put, iz Baškovića, izlazi na Borovac kroz Skale. Tako se nazivaju ugrađene stepenice u stijene Borovca, ali kako reku, moje oči nikako da otkriju ulaz. Napuštam ovo mjesto, te se zamalo nađem pred kamenim stepenicama. Zastajem iznenaden. S desne strane je okomita stijena, s lijeve sagrađen kameni zid u visini čovjeka, a unutar toga prirodno stepenište. Okom pratim kameni zid i zapažam kako je poprimio istu boju kao i stijene, što znači da je poodavno

sagrađen, pa ga zato nisam mogao ranije uočiti. Zidovi s jedne strane, a stijene s druge osiguravaju bezopasan uspon. Istodobno me zadivljuje umještost i arhitektonsko rješenje kamenih stepeništa. Valja znati da su ga gradili neuki mještani prije kojih stotinu i više godina. Bili su odlični graditelji i njihovo će djelo još dugo ostati jednim od nekoliko prelaza iz primorskih krajeva na Biokovo. Nekada su ovim putevima hrlili mještani sa stokom na biokovske visoravni, gdje su uz čuvanje stoke obradivali doce i ponikve. Mislim, da bi uz ostale znamstvene radove koji su do sada izašli o Biokovu trebalo skupiti i historijske podatke o gradnjama prilaznih puteva, jer bez sumnje svaki od njih ima po neku svoju osobitost.

Maštajući tako nastavljeno penjanje po stepeništu, ali me brzo vrate u stvarnost dvije čahure iz lovačke puške, zaostale tu u kamenju stepeništa. Ovdje, dakle, u jednom mogućem prolazu ne samo za čovjeka nego i za zvjerke, (krivo)lovci dočekuju svoje žrtve i kad one jednom nađu na stepenište, postaju sigurnim plijenom. Gledajući ove čahure zamislih se o tome kakav je to čovjek koji može ubiti bespomoćnu divokozu ili drugu zvjerku. Zar je to neka vrsta lovne privrede? Nedavno je neki bogati lovac iz Italije ubio muflona koji je dovezen s Briona na Biokovo, nekako u isto doba kada su prenesene i divokoze s Prenja i Čvrsnice. Ubijeni muflon proglašen je službeno novim šampionom Jugoslavije. Čudnog li priznanja ubijenom muflonu (»Makarska rivijera« broj 104 od 6. I 1978. godine, strana 10).

BIOKOVO

Biokovo, crni ljutežu
planino rođena,
iz kaljavih iskljunio si voda
nesmiljen, čvorav, sur
ustobočen nad morem, otocima,
nad rijekama, nad daljinama
zubat i gord
nebu pod oblake.

Orlušino mrka, bijeli kove
od vajkada slike su nove,
puste oblačine navlačiš na se
dažde, grome, strijele ljute
vjetre strašne, mećave i bure.

Kad nevolja grdna mine
čudo po tebi siđe,
prastaro sunce obli te ljepotom
svaki dol ozari životom
i nebom korablje jezde
i krvava stada pasu.

Zemlja zamiriše kaduljom i vrijeskom,
a morem kliču plavetne modrine.
O Biokovo, ljutežu crni!

I. Santrić

Pogled s Borovca na Makarsku i more

Nastavljam s usponom. Snijeg, kojeg je do sada bilo tek tu i tamo, potpuno je pokrio ne samo stazu nego i ostale površine. Put se penje u zavojima kroz borovu šumu. Na stazi je mnogo tragova divokoga, zapažam otiske papaka, starih i mlađih, a za divno čudo nigdje nema tragova izvan staze. Razmišljajam o tome kako su se sve ove životinje opredijelile da se koriste samo stazom i kako je ona postala njihovim korzom. Zastajem neko vrijeme i mirujem ne bih li negdje ugledao koju od tih životinja, ali nažalost nigdje ni jedne.

Iako pri izlazu iz šume na zaravan nije bilo vedro, ipak mi se pružio lijep vidik na susjedni otok Brač i njegove uvale. No vrijeme prolazi i moram se rastati od ugodnih dojmova.

Nastavljam putem prema Lokvi. Gazim snijeg. Danas prije mene nije nitko prošao. Prolazim pored ljetnih stanova, neki su zaključani, a podosta ih je napuštenih. Uskoro evo me kod betonske zgrade na Lokvi. Promatram pred sobom Ražđol, pa Šibenik, Čućicu, Kuranik i Svetog Iliju, ali grmljavina iz Hercegovine i maglom zastrti relet na Sv. Juri opominju me da se ne smijem dalje zadržavati.

Na ovećem kamenu, kraj zgrade, nalaze se markacije sa strelicama. Jasno se razabire staza koja silazi u Duboki dolac prema Štropcu. To je kraći put. Ipak se odlučujem za dulji put prema Vošcu. Ovaj je put pokojni Kušan u svojoj knjizi »Biokovo« nazvao »Dužinskom stazom«. Put je davno sagrađen i donekle me podsjeća na Premužičevu stazu u Velebitu. Zub vremena je i ovde učinio svoje, no ipak je bilo uživanje njim proći jer vidici na okolne vrhove pružaju posebnu draž. S lijeve strane je Sv. Jure, povremeno u magli, zatim Troglav, a s desne strane Štropac, Čedor i Vošac, te dalje Kimet. Na snježnom putu opet se pojavljuju tragovi divljači, ali ne vidim nigdje ni jedne. Konačno sam kod planinarske kuće pod Vošcem. Ovdje zapažam utabanu stazu od planinarskih gojzerica dan ranije. Medu njima je bilo i nekoliko Sarajlija, članova PD »Treskavica«. Dolazim na prevoj ili vrata koje narod zove »Šrbina«. Ovdje počinje silazak i rastanak od biokovske visoravnini. Na pojedinim mjestima, prilikom silaska, opet vidim stijene Borovca. One u sebi kriju skale gdje sam jutros bio. Sada se sve to ne vidi, ali njihova postojanost duboko me se dojmljava.

O bilju biokovskome

Da su planine više manje sve bogate biljnim ljekovitim travama i da su narodu pomagale u održavanju zdravlja možda je i suvišno naglašavati, ali da bi mogle i danas, u doba čudesnih otkrića, biti u još većoj mjeri iskoristive izvan svake je sumnje. Biokovo svojim osebuinjnim položajem pogotovo je bogato raznolikim biljem i cvijećem te je to potrebno istaknuti iako je u tome odavno na glasu. U velikom dijelu danas, nažalost, to prirodno blago propada.

Biokovo i sva biokovska greda, od Omiša do Neretve, pod podnebljem je i sredozemnog i kopnenog utjecaja te ga je baš taj i takav položaj obdario bogatstvom kako ljekovitog bilja i cvijeća, tako i eteričnih industrijskih trava. Istraživači botaničari, domaći i strani, to su utvrdili i potvrđivali znanstvenim istraživanjima, jer je Biokovo primamljiv objekt za stručnjake. Pa ipak, od svega prirodno samoniklog raslinja malo se što koristi. Godišnje nestaje utaman neizmjerno bogatstvo koje bi se smisljenom poduzetnošću moglo vrlo unosno iskoristavati.

Poslije prvog svjetskog rata češki su poduzetnici podigli tvornicu za proizvodnju eteričnih ulja u Makarskoj, ali kako nisu, možda, nailazili na dovoljno razumijevanje i na proširenje kruga ulagača, te dolaskom novog nestručnog vodstva, tvornica je za nekoliko godina poslovno propala. Ovaj podatak kazuje

je sam po sebi da bi se, pogotovo danas, s izmijenjenim društvenim uvjetima, poduzimljivošću moglo iskoristavati prirodno bogatstvo Biokova na unosan i po zajednicu korištan način, tim više, što bi eterična ulja i na inozemnom tržištu lako našla produ.

Trave su narodu služile ne samo za potrebe zdravlja, nego i u održavanju seljačkog gospodarstva. Ona sela u biokovskom primorju, koja nisu imala šumu, upotrebljavala su kadulju kao dodatak stajskom gnojivu. Naime, težakinje su, pogotovo siromašniji svijet, kosirom kosile kadulju u planini i u vrećama, uprčene, nosile niz planinu.

U selu Gornje Igrane, smještenom iza primorske gore, a koje je prije bilo takorekuć odsječeno od svijeta, poznate su ljekovite trave: Ivica, Kadulja, Vrijesak obični, Vrijesak magareći, Sliz obični, Sliz bijeli, Lukovac, Metvica pitoma, Metvica divlja, Popovac, Dučac, Zovina, Lipovina, Smrika i Sporiš (za liječenje svraba). Kamilica planinska (titrica) kad se goji, imade velik cvijet i veliku mirisavost. Takoder i Sljez bijeli, čiji su cvjetovi veliki kao manji orah, poznat je kao vrlo ljekovit.

Ovo nekoliko biljnih naziva pokazuje koliko je narodno rječničko nazivlje bogato i zvonko, te bi bilo korisno, dok još ima neko ga u brdima, popisati ih da posve ne utrnu.

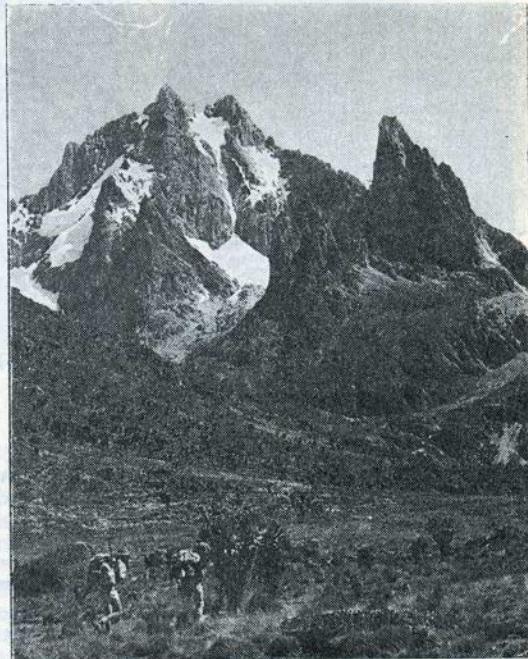
Mount Kenya

MARIO SCHIAVATO
RIJEKA

Naša mala ekspedicija dugo je i pažljivo pripremana. Cilj nam je najprije trebao biti Kilimandaro, najviša afrička planina, međutim, zbog zaoštrene političke situacije i administrativnih razloga taj smo plan trebali odbaciti. Prišli smo razrađivanju planova oko druge mogućnosti. Vremena je bilo vrlo malo. Svatko je trenirao zasebno u svoje slobodno vrijeme a izvršili smo i nekoliko zajedničkih jačih uspona u Julijskim Alpama. I konačno, pošli smo 20. siječnja s Milanskog aerodroma velikim Boeingom 707, vlasništvom zrakoplovne kompanije Kenyan Airways. Nakon 8 sati neprekidnog leta prizemljili smo u Mombasi, lučkom i kupališnom mjestu na obalama Indijskog oceana. Slijedilo je još jedno dizanje i prelijetanje grandioznog bijelog vulkanskog stošca Kilimandara i slijetanje u Nairobi. Sada je trebalo prosljediti u dubinu »crnog kontinenta«. Prijevoz se ovdje obavlja najčešće džipovima ili landroverima koji »glume« autobuse.

Mnogo sam puta slušao i čitao o Africi, ali sam ipak na prvom koraku susreo vrlo mnogo nova, ostao iznenaden, gotovo zapanjeno nekim scenama i komičnim situacijama. Prijevoz smo obavili u dvije etape. Prometna pravila se ovdje ne poštuju. U džipu koji je predviđen za petoricu tiskalo se devetero ljudi. Iz Nyerija do Naru-Mora vozili smo se u novom džipu koji je prevoz umjesto uobičajenih 7 čak 13 ljudi. Vožnja, hajde da je nazovemo tako, bila je prvi doticaj s crnoputim ljudima na svom tlu. Bilo je tu odraslih muškaraca, žena s uplakanom djeecom, šarolikosti boja, košara i paketa pod nogama te autentičnog afričkog vonja sa znojavih tijela. Ceste su, mora se priznati, vrlo lijepo. Ipak, ta činjenica ne opravdava vozače, koji su ili stvarno tako dobri ili si umišljaju da to jesu, da 150 kilometara voze za samo dva sata. I konačno Naru-Moru — najčešće ishodišno mjesto za Keniju, seoće u srcu Savane, na visini od oko 1800 m. Sve je tu tako neobično, tako egzotično, oči jednostavno nisu dovoljno velike da to sve prime, upiju. U šumarku deseci malih slamnatih crnačkih nastambi — tukula, uz obalu malog bučnog potoka nalazi se River Lodge, velika kuća, vjerovatno ostatak engleskog imperija, namijenjena isključivo bijelcima. Tu dobivamo najnužnije informacije oko uspona, unajmljujemo dva nosača, Benson i Kariukija, te jedan landrover koji će nas sutra povesti još jedan dio puta. Noćimo na istom mjestu.

22. siječnja. Budimo se, oblačimo i žurimo na doručak. Usluženi smo od vrijednih i šutljivih mladih crnaca, s bijelim turbanima.

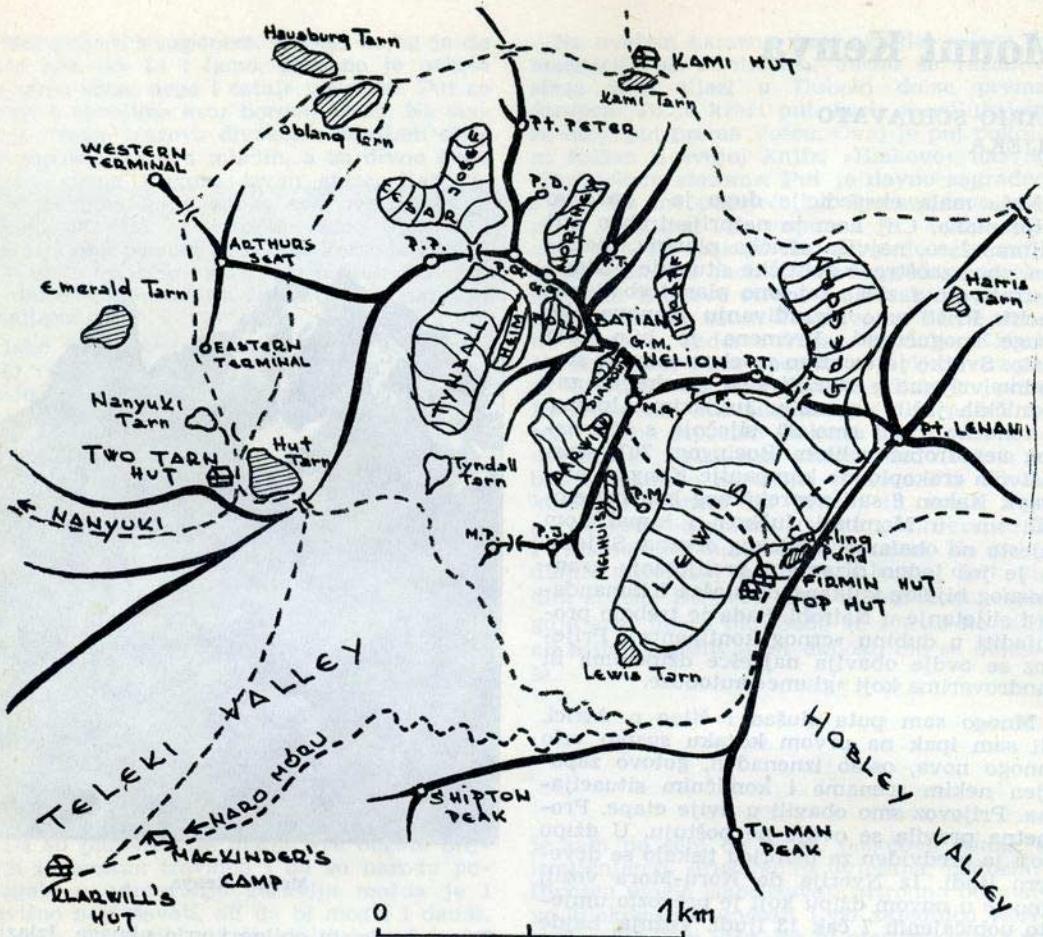
Mount Kenya

Hrana je doista obilna i vrlo ukusna. Izlazimo. Duboke sjene ekvatorskog jutra. Sunce tek stidljivo proviruje kroz nepreglednu barjeru tog silnog zelenila. Žubor potoka, koncert nevidljivog orkestra ptica pod zelenim zastorom, svjetlucanje rose na silnom koloritu nepoznatog cvijeća, poneki udaljeni zov zvijeri i tanka purpurna koprena jutarnje magle koja polako nestaje pod prvim jutarnjim zracima sunca.

Ukravamo se šutke u naš još hladan i orošen land-rover. Vozimo se kroz pravi zeleni tunel raslinja. S vremenom na vrijeme zapinjeno o lijane, prolazimo kroz duboke lokve blatinjave vode, propinjemo se i trese-

U doba kada je većina planinara i alpinista iz Rijeke čekala proljeće, njihov se drug Mario Schiavato, grafički radnik i član PD »Platak«, vratio iz Afrike s dragocjenim trofejem: uspjelo mu je da se sa svojim kolegom Lucianom Filipasem, pomorcem i alpinistom iz Trsta (rodom iz Kraja nedaleko Brseča) uspne na najviši vrh Mount Kenije, Batian (5199 m). Prema njegovom pričanju i nekoliko predavanja o tom usponu što ih je održao s vrlo uspјelim dijapozićitim u Rijeci, riječkoj regiji i u Trstu, sastavio sam putopis koji objavljujem čitaocima »Naših planina«.

Sergio Babić, Ika

Legenda: PT Point Thomson, TF Thomson Flake, GM Gate of the Mists, PJ Point John, MP Midget Peak, PM Point Melhuisch, MG Machinder Gendarme, GG Grand Gendarme, FT Firmin Tower, PP Point Piggott, PD Point Dutton

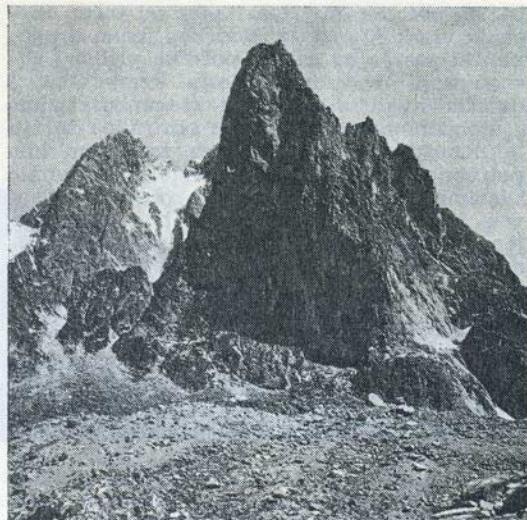
mo. Moj prijatelj Lucijano izmjenjuje po koju riječ s našim novim tamnoputnim prijateljima. Jedan od njih govori nekoliko riječi na vrlo lošem engleskom jeziku. Prilično su nekomunikativni i stidljivi, gotovo prestrašeni, obučeni u ostatak prethodnih ekspedicija. Kraj vožnje bio je tu na na visini od 3080 metara, na mjestu koje obično zovu »Pluviometar«. Rover nestaje nizbrdo u prašini. Prepušteni smo sami sebi u srcu džungle. Zabacujemo naprtnjače na svoja leđa i započinjemo s pristupnim maršem. Za sva vrijeme njegovo veličanstvo Mount Kenya se nalazi pod neprobojnim zidom sivo-crnih teških oblaka. Vjugamo slonovom stazom. Očekujemo da čim prije izademo iz ove džungle koja nam se čini vrlo negostoljubiva, vlažna i mračna. Čovjek se ne može toliko prepustiti ovoj očaravajućoj prirodi ako mu se čini da ga kroz pukotine zelenog zida gledaju sve one životinje što ih je do sada imao prilike vidjeti samo na nekoj od ilustracija. Sli-

jedi pojas gigantskih erika čija visina dosije i čitavih 6 metara.

Nosači idu pedesetak metara ispred ili iza nas. Osjetili smo kako iz nekih nepoznatih razloga izbjegavaju našu blizinu. Dižemo se jedva primjetno po sredini široke doline Teleki, koja je dobila ime po botaničaru mađarskog porijekla. Neprimjetno zalazimo u pojas visoke i vrlo oštре tzv. slonove trave i neobičnih tvrdolisnih afričkih biljaka Lobeliae Keniensis, koja može narasti i do 2 metra, Senecie Keniodendron i mnogih drugih naziva nepoznatih vrsta. Predvečer stižemo do drugog logora — Teleki hut — na visini od 4100 m, međutim, prema savjetu nosača prosljeđujemo do visine od 4170 m, gdje je smještena baza s nekoliko šarolikih šatora. Mjesto je znamenito po tome jer je to bio bazni logor prvim osvajačima, te je i nazvan po jednom od njih — Mac Kinder. Dok smo umorni i iscrpljeni odlagali naprtnjače

i izabrali pogodan kamen da sjednemo, prirodi kao da je dat znak nečijom magičnom rukom: neopisiv grandiozan scenarij davno ugaslog prastarog crnog vulkana, polagano je i mistično započeo sa zbacivanjem svog posljepodnevnog plića. Zaboravljamo na umor, na glad, na nosače. Najprije nas gotovo zasljepljuju fascinantno bijeli Kenyjni ledenjaci, zatim nam oblak dopušta da okom segnemo naviše po uskom ledenom kuloaru, posljednjem izdanku Diamondovog ledenjaka, koji se širi tek u svojem gornjem dijelu i najvišim jezikom dotiče sedlo između dva vrha. Za taj ledenjak kažu da je najtvrdi na svijetu. Sasvim desno otkriva se i konusni toranj Point John, zatim i dva kulminantna vrha, Nelian i jedva nekoliko metara viši Batian. Sada se valjda svatko za sebe pita: jesmo li mi upućeni na ove vrhove svojom ili nečijom greškom. Pa ovo nismo u stanju ispenjati! S tim se uvjerenjem i uvlačimo u naše vreće za spavanje.

23. siječnja. Vjetrovitou besanu noć među platnenim zidovima provodimo manje više u mučenju samoga sebe, u potajnom ispitivanju svojih mogućnosti. Jedva smo dočekali izlazak sunca. Pužemo iz šatora i odmah začićemo sasvim nov dotad nedozivljen svijet. Vrlo jak mraz prekrio je čitavu travnatu visoravan i okolne vrhove. Nedugo zatim pronalazimo naše nosače koji, izgleda, imaju i svoje »privatne rupice« malo dalje od nas. Započinjemo s maršem hrleći ka našoj velikoj planini. Napuštamo »slonovsku travu«, pronalazimo još poneku osamljenu i izgubljenu lobeliju ili seneciju. Zalazimo u pojase bez vegetacije, u carstvo pepela i okruglih kata-pultiranih lapila iz grotla davno ugaslog vulkana. Znatna absolutna visina i težina naših naprtnjača čine svoje. Koraci su nam sve kraći, pokreti manje živahni. Dolazimo pod noge najvećem Kenyjinom ledenjaku Lewis. Još nas mali uspon dijeli od nove planinske kuće. Pred vrata Austrian-hut kročili smo u 13 sati. Visina 4790 m. Trebalо je nešto i prigristi, ali nam ne uspijeva. Zaboravili smo na vrlo važan detalj. Na tim visinama voda vrije na otrprilike 70°C i ne možemo ništa skuhati. Zadovoljavamo se hladnim obrokom. Poslije ručka dajemo se na istraživanje mogućnosti našeg eventualnog sutrašnjeg uspona. Pred nama se u smjeru vrha ispriječila gigantska stepenica. Dolazimo u njeno podnožje i pokušavamo pronaći neku indiciju za sutrašnji uspon. Na našu sreću ubrzo pronalazimo jedan klin i malu zamku. Vraćamo se djelomično zadovoljni, ali još uvijek zabrinuti. Vremena je do mračka ostalo još mnogo. Odlučujemo se da ga iskoristimo za jedan od, rekli bismo, laganih Kenyjinih vrhova, bez obzira na znatnu visinu od 4956 m — za Point Lenana. Uspon smo izveli po ledenjaku i jugoistočnom grebenju. U 16 sati stupili smo na njegov vrh. Inače je on meta ozbiljnih alpinističkih kompanija koje organiziraju uspone na Keniju. Vrh Ba-

Point John u Mount Kenyji

tian je gotovo redovno isključivan iz njihovih programa zbog ozbiljnih alpinističkih poteškoća. Dugujem ispričati jedan dogadjaj koji se uvijek spominje kad je riječ o Lenani. Naime, na taj se vrh za vrijeme drugog svjetskog rata uspjelo popeti dvoje talijanskih zarobljenika iz engleskog logora u podnožju Kenye. Interesantno je to, što se nakon osvajanja vraćaju u logor i prolaze bez kazne. Izgleda da je taj svojevrstan podvig čak i Englezima bio simpatičan. Jedan od sudionika, Benzzi, rodom Trščanin, napisao je nakon rata knjigu u kojoj piše o tom zastavu jedinstvenom pothvatu u historiji alpinizma.

Slijedi povratak u bazu. Vršimo posljednje pripreme u očekivanju gorućeg sutra. Noć je opet ledeno hladna i duga. Obojica patimo od jake glavobolje, simptoma visinske bolesti. Ilustracije radi: nalazimo se na visini vrha Mont Blanca. Mjesec se polagano gasi i ulazi u neudoban ležaj između dva ugljenasta crna nazupčana vrha na brijedo žutom obzoru. Nakon toga svjedoci smo novog spektakla. Sunce ovdje vrlo brzo izlazi. Horizont poprima filmskom brzinom spektar najneobičnijih nijansi i boja. Crni tornjevi Neliania i Batiana primaju prve stidljive zračke još hladnog sunca, postepeno poprimaju tamnosmeđu, narančastu, krvavo crvenu boju i evo — naši vrhovi gore. Rađa se još jednom najstariji svjetski spektakl, rađa se afrički dan.

Bolest je jača od nas, nemamo dovoljno snage da se odlučimo za juriš, međutim, sunce puni čelije »našeg akumulatora«, javlja se i raste nezadrživo velika volja, koja nadavlada i bolest i razum.

Sest je sati. Krećemo, valjda, blagoslovjeni nekim nerazumljivim riječima naših nosa-

ča. Za početak onaj teški skok od jučer. Stepenik visok 80 metara. Bodrimo jedan drugoga. Stijena je od samog početka prilično eksponirana, međutim i dosta kompaktna, s dobrim hvališima. Čitavu visinu prelazimo u slobodnom penjanju, bez obzira na to što je ponegdje pomoći konopca zasigurno bila potrebna. Kroz dugačak i vrlo uzak kamin izlazimo na lijevu morensku obalu Lewisovog ledenjaka, prijećimo ga bez problema, jer pukotina i seraka gotovo i da nema. Prijemno se već suprotnim rubom morene, strmo naviše, po djelomično zasnježenom debelom siparu, sve do pod stijenu. Tu Kenya prestaje biti Afrika, tu Kenya postaje ozbiljan problem alpskih uvjeta i dimenzija. Tješim svog prijatelja koji postaje malodušan pred ovom crnom Bastiljom.

Sakupljam ono malo snage što je još ostalo u meni i krećem. Polako i mukotrplno puzim pripaj u stijenu. Već sam prilično visoko. Pogledavam unazad i pozivam Lucijana koji još uvijek stoji na dnu. Kao da čeka punu psihičku ravnotežu. Pomiće se. Čekam ga i patim od neopisive glavobolje. Povraćam nekoliko puta. Sustiže me. Stijena postaje još teža, gotovo vertikalna. Na težim prelazima susrećemo i po koji klin. Uvlačimo u nj karabiner i osiguravamo se. Stijena je, čitali smo u vodiču, ocijenjena kao četvorka. Nije malo ako se uzme u obzir velika apsolutna visina i naše fizičko stanje. Ulazimo u Mac Kinderov kamin i poslije vrlo dugog priječenja, po sistemu polica, izlazimo pod bazu Mac Kinderovog tornja.

Nalazimo se pred raskršćem dviju varijanti. Mi smo se još u podnožju odlučili za dužu, ali nešto lakšu. Naime, lijeva ima veliku prepreku, gotovo vertikalni ledenjak Diamond, za čije je priječenje od 40-50 metara potrebno katkad i do 3 sata. Mi traverziramo udesno i zalazimo na tzv. De Graafovu varijantu, a to znači preko predvrha Nelion. Pod nama beskrajna praznina, nad nama vertikala, u nama još nepobijedena bolest. »Eppur si muove!«

Još nekoliko dužina konopca i imat ćemo »na kontu« drugi vrh — Nelion. Pod samim vrhom nalazi se malo limeno sklonište — Lobonar Shelter. Par koraka i Nelion je prisutan pod našim nogama, pobijeden, osvojen. Odjednom kao da se osjećamo bolje, glijimo se, vićemo od radosti. No najteže tek sledi. Treba sći na 50 metara niže sedlo — The Gate of the Mists — vrata magle, koje čini sve kako bi opravdalo svoje ime. Prvi snopovi bijele prozirne sumaglice provlače se lijeno preko sedla. Slijedi mukotrplno silazanje s duplim konopcem. Posljednji dio tik pred sedlo započinjemo dijagonalnim priječenjem, što predstavlja najteži dio cijelokupnog uspona. Uskom pukotinom spuštamo se na snagu ruku. Konopac je morao ostati za brži i sigurniji povratak. Brid sedla je sav zasnježen i oštar poput noža. Svezujemo sve zamke zajedno i pravimo umjetnu ogradu

za ovo vrlo opasno mjesto. Pod našim nogama visi prepadno »dijamantno tvrd« i gotovo okomit ledenjak. Penjemo posljednje metre ne odviše teške, razlomljene stijene. Za trenutak oblaci se razvlače u stranu kao da osjećaju ono što će se zbiti. Sunce nas dočekuje na našem Olimpu.

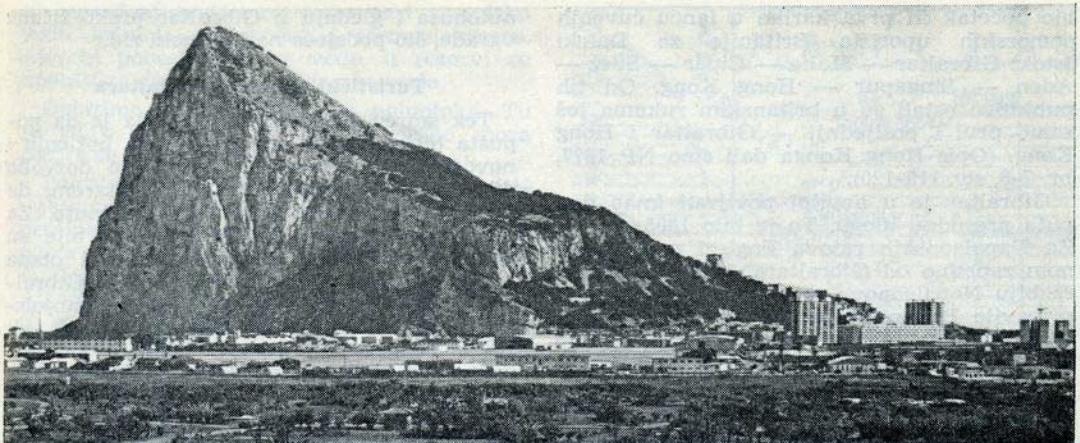
12.30 sati. Izmučeni bacamo se jedan drugom u zagrljav. Riječi nisu potrebne. Neopisivo smo sretni. Ovoga trenutka postajemo dio Kenyjine alpinističke povijesti. Kenya je odsad dio nas. Brz, letimljčan pogled na četiri afričke strane kontinenta. Jedna dvije fotografije ove naše viktorije. Oblaci nošeni jakim vjetrom zastiru fascinantnu, rekac bih onozemaljsku okolicu, zastiru sve ono što je samo nekim ljudima dato da vide jedva nekoliko časaka i nikada više. U naše slatko sanjarenje upliće se nekoliko oštih fijuka hladnog vjetra. Brz silaz. Započinje nas bosti ledeni snijeg nošem vjetrom. Gotovo da smo preletjeli sve teškoće maglenog sedla i Neliona. Planina mijenja boju, zavija se u bijelo. Postaje svršte opasno. Ipak treba ići dalje. Duplim konopcima grabimo velikom brzinom naniže. Duplirali smo čak 37 puta, izašli iz oblaka i odjednom se ponovno našli na vrućem afričkom tlu. Prijecimo ledenjak, spuštamo se posljednjim snagama niz veliki skok. Ususret nam dolaze nosači, svi sretni i ushićeni, s dva vjenčića elicrisa (afričkog runolista) koje nam stavljuju na glavu kao triumfalni znak. Ushićenje, čestitke, umor. Jedva se dovlačimo do šatora. Upola sneni uvlačimo se u vreće i »nestajemo«.

25. siječnja. Taj nam je dan trebao poslužiti za silaz u dolinu. U svojoj smo namjeri uspjeli, pa smo čak i proslijedili do Nairobija. Željni pravog odmora ugodno smo se smjestili u jedan vrlo simpatičan hotel. Još kod kuće planirali smo i drugi dio afričkog lutanja. Pošto smo obavili prvi dio čak brže nego što je bilo predviđeno, ostalo je vremena i za našu veliku želju — foto safari. Bila bi prava šteta biti u srcu Afrike i ne vidjeti svu tu silnu faunu. U Nairobiju su nam preporučili i organizirali trodnevni safari u područje velike tektonskе potoline, gdje pleme Masaja živi još uvijek svojim praiskonskim životom. Dakle, vrijedilo je i to vidjeti.

Poslije perioda ekvatorskih kiša, velika nepregledna savana bila je upravo čudesno zelena i bujna, puna nekih nama nepoznatih opojnih mirisa raznobojnog cvijeća. Možda upravo zbog svježe trave zatekli smo i veliko mnoštvo svakojakih krda životinja.

Mario je na kraju zgodno primijetio — svojom vožnjom u malom i skučenom landroveru upravo smo mi bili »životinje« u kaveznu, a sve one zvijeri, koje smo naučili gledati iza rešetaka, pasle su i bezbrižno lješkarije na toploj suncu.

Tu se i završava naš program. Vraćamo se u domovinu s dojmovima koje ćemo zasigurno još dugo nositi u sebi.

Gibraltar

Putopis sa Zapadnog Mediterana

VLADIMIR DUMBOVIC, dipl. geograf

ZAGREB

Na našem turističkom krstarenju po zapadnom Mediteranu s izlaskom na Atlantik, na povratku s Kanarskih otoka (vidi Naše planine 1976, br. 9-10, str. 209-211), a nakon kratkog razgledavanja Kasablanke i Rabata (Maroko, Afrika), stigosmo brodom u Gibraltar, u ovu nekada čuvenu britansku pomorsku bazu. Bilo je 8 sati ujutro, pa je grad Gibraltar bio još u sjeni brdskog masiva Rock (engl. rock, španj. roca — stijena).

Gibraltar je mali uski poluotok, površine blizu 6 km², na istočnoj strani Algeciraskog zaljeva. Grad ima oko 27.000 stanovnika, bez vojne posade, koja broji 3.400 ljudi. Masiv Rock (424 m nad morem) je simbol Gibraltara. On je krajnji osamljeni izdanak Andaluzijskog gorja. Rock (Gibraltarska stijena) ima strme padine, što je nekada bilo od velike strateške važnosti, jer je poluotok s kopna bio nepristupačan i kao takav neosvojiv. Englezi vrlo rano uoče njegovu veliku važnost i zaposjednu ga (1704). U Španjolskoj nastaju 1700. godine političke promjene, na prijestolje dolaze Bourbonci, Englezi to iskoriste i zaposjednu Gibraltar, koji je od onda stalno u britanskim rukama (to je do danas skoro 275 godina). Zapadna strana Rocka je manje strma i tu se na njegovim donjim dijelovima smjestio grad Gibraltar. Padina nad gradom djelomično je šumovita. Aerodrom — zbog nedostatka uravnjenih površina — izgrađen je na moru, naime pista mu je nasipana u moru i izgleda kao gat.

Prošlost Gibraltara

Naziv Gibraltar je arapskog porijekla. Dobio ga je po arapskom vojskovođi Al Tariku. Po njemu se masiv nazvao Džabel al Tarik (Tarikova stijena) Englezi za Gibraltar kažu Džibrolti, što je bliže arapskoj osnovi nego naš naziv. Muhammed, osnivač Islama, umire 632. godine. Islam u kratkom vremenu osvaja Prednju Aziju i Sjevernu Afriku i dopire sve do Atlantika. Tarik prijeđe iz današnjeg Maroka preko morskih vratiju na Pirinejski poluotok, gdje potuće Zapadne Gote na Vadi Beka (711). Tim započinje dugi arapski odnosno maurski (mavarski) period na Pirinejskom poluotoku. On traje sve do 1492., kada Španjolska osvaja posljednju arapsku tvrđavu Granadu. Gibraltar je nakon toga pod Španjolskom do 1704., kada ga zauzmu Englezi. Utrehtski ugovor (1713) potvrđi Englezima pravo na Gibraltar, čime je on postao britanska kolonija. Unutrašnju autonomiju je dobio 1969. i postao je britanskim dominionom.

Strateška supervažnost Gibraltara

Gibraltar ima veliku stratešku važnost kako u prošlosti tako i danas. Nalazimo se na dodiru dvaju kontinenata — Evrope i Afrike, na prelazu Atlantika u Mediteran. Gibraltarska vrata na nazućem dijelu imaju svega oko 15 km. Gibraltar kontrolira ulaz iz Atlantika u Mediteran i obratno. Ponovnim otvaranjem Sueskog kanala, koji je bio zatvoren 1967-1975, porasla je odnosno vratila mu se njegova prijašnja važnost. Nekada je

bio početak ili prva karika u lancu čuvenih pomorskih uporišta Britanije za Daleki Istok: Gibraltar — Malta — Cipar — Suez — Aden — Singapur — Hong Kong. Od tih punktova ostali su u britanskim rukama još samo prvi i posljednji — Gibraltar i Hong Kong. (Opis Hong Konga dali smo NP 1977, br. 7-8, str. 119-120).

Gibraltar je u novijoj povijesti imao dva puta presudnu ulogu. To je bilo 1805. i 1942. Za Napoleonskih ratova Englezi pod Nelzonom zapadno od Gibraltara, kod Trafalvara, razbijaju Napoleonovu mornaricu (1805). To je pribavilo Britaniji prevlast na moru. U Gibraltaru smo vidjeli Trafalgarsko groblje (Trafalgar cemetery), na kojem su pokopani poginuli u toj bitci.

U drugom svjetskom ratu Gibraltar je krajem 1942. bio privremeno sjedište američkog generala D. Eisenhowera, vrhovnog komandanta zapadnih saveznika, u vezi s pripremama za invaziju u Afriku. Pošto su saveznici naskoro zauzeli Alžir i Oran, Eisenhower premješta svoj štab u Alžir, što je bio početak vojnog poraza osovine Njemačka-Italija u Africi. Gibraltar je tada bio od velike pomoći savezničkoj akciji, jer je Španjolska bila na strani Hitlerove Njemačke.

Totalna blokada Gibraltara (1969)

Prije nekoliko godina Madrid je dao Britancima u Gibraltaru ultimatum da ga napuste, jer da je on teritorijalno dio Španjolske. Budući da je London to odbio, Madrid, naime tadašnji diktator Franko, naredi (1969) totalnu blokadu Gibraltara. Franko ne samo da je prekinuo sve kopnene, pomorske i zračne veze s Gibraltarem nego i sve telekomunikacije dapače i vodovod i u dovod elektroenergije, a na granicu je postavio visoku žičanu ogradi. Viđeći da Britanci nikako ne žele napustiti Gibraltar, htio je da im na ovakav način zagoni život. Međutim oni se nisu pokolebali nego su ostali i dalje, prilagodivši se novonastaloj situaciji, jer im je politička situacija diktirala da zadrže Gibraltar makar uz cijenu velikih žrtava. Gibraltar sada nalikuje na kavez odnosno na izoliranu oazu, iz koje se ne može direktno u Španjolsku. Blokada je znatno pogodila Britance, jer sada moraju održavati Gibraltar svojim budžetom, ali to je pogodilo i samu Španjolsku, jer je ostalo bez posla oko 4-5000 Španjolaca, koji su dnevno dolazili na rad u Gibraltar. Sada umjesto Španjolaca dolaze na rad Marokanci, koje Britanci prevoze svojim trajektima iz Afrike. Zbog blokade trpi i turistički biznis Gibraltara. Istočno od Gibraltara je poznata španjolska Costa del Sol (Obala sunca), koja je jedna od turističkih metropola svijeta (Torremolinos itd.). Odatile su prije turisti u velikom broju dolazili na izlet u Gibraltar. I sada dolazi po koja grupa turista, ali samo do granice, jer je prolaz u Gibraltar zatvoren željeznim vratima. Turisti ovdje silaze iz

autobusa i gledaju u Gibraltar preko žičane ograde, što podsjeća na berlinski zid.

Turistički obilazak Gibraltara

Tek smrću Franka (1975) počela je da popušta blokada. Još iste godine, za božićnih i novogodišnjih praznika, Madrid je dozvolio direktnе telefonske veze s Gibraltaram, da bi nakon praznika opet bile prekinute. Za posljednjih novogodišnjih praznika bile su opet uspostavljene telefonske veze i otada do danas nisu više prekidane. Sada Gibraltari mogu po volji telefonirati u Španjolsku. Prije su mogli također telefonirati, ali preko Tangera u Maroku (Afrika).

Što se tiče putovanja, Gibraltar je još uvek izoliran od Španjolske. Može se avionom u London, ali u Španjolsku samo preko Tanga, naime najprije u Tanger i tek odavde u Španjolsku. To vremenski traje dugo i k tome poskupljuje putovanje. Budući da mnogi Gibraltari imaju rodbinske veze sa Španjolskom, a kako ne mogu putovati jedni drugima, to se rođaci i znanci sastaju svakog dana kod granične ograde, gdje se razgovaraju, zapravo dovikuju se na udaljenosti od 100 metara, jer toliko iznosi ničija zemlja.

Koliko god Gibraltar ima malu površinu, obiluje turističkim zanimljivostima u prirodom i u društvenom pogledu. Nešto od toga smo već kazali. Grad ima amfiteatralan položaj, jer oskudjeva na uravnjenim površinama. Ovo je diktiralo da su mu ulice uske. Nas su na obali čekali taksiji za razgledavanje, jer se autobus na ulici ne može mimoći s drugim vozilom. Vozi se lijevom stranom kao i u Britaniji. Baš tada je sletao jedan avion stvarajući strahovito zaglušnu buku, jer je svega kojih stotinjak metara daleko gotovo okomit zid reljefa Rocka, pa se zvukovi odbijaju parajući uši. Kada se avion udaljio, odlanulo nam je.

Obilazimo Rock njegovim podnožjem i prolazimo kraj graničnog prelaza, koji je zatvoren. Uz vrata s naše strane stoji britanski vojnik, dok na drugoj, španjolskoj strani, nema nikoga, izvješena je samo španjolska zastava. Baš je tada bila smjena britanske straže. Došao je jedan vojnik, a prijašnji otišao, obojica paradnim korakom kao pred kraljičinom palačom u Londonu.

Došli smo na istočnu stranu poluotoka. Lijevo gledamo plažu s mnogo turističkih i rekreativnih objekata, a s druge strane se uzdiže gotovo okomita padina Rocka. Na njegovoј padini gledamo goleme bijele plohe. To su betonske plohe, koje su Britanci izgradili nakon blokade, kada im je Franko prekinuo i vodovod, radi hvatanja kišnice. Rock je prošaran tunelima, u kojima su razni magazini živežnih namirnica, spremišta oružja i municije te skloništa za slučaj rata. Gibraltar je vjerojatno najmanja površina a s najviše vojnih instalacija u Evropi. To sve skriva Rock u svojoj unutrašnjosti. U Rocku

su izgrađeni podzemni rezervoari za pitku vodu kišnicu, a također i termoelektrana. Ako bi ponestalo pitke vode, u rezervi su aparati za desalinizaciju morske vode.

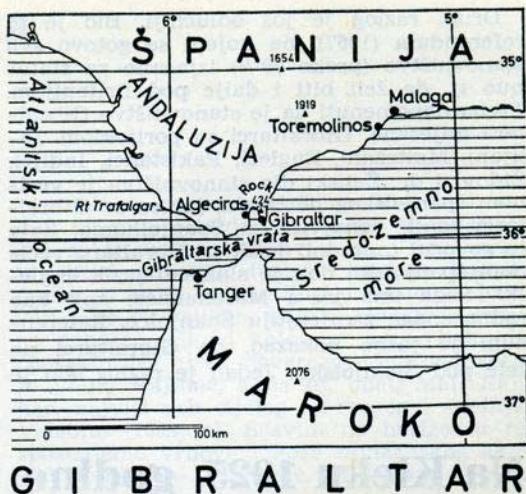
Dolazimo na najjužniji dio poluotoka. Tu je velik svjetionik. U daljini preko mora nazire se afrička obala.

Polazimo dalje i sada počinje najzanimljivije: uspinjemo se na Rock. Cesta vijuga serpentinama i sve se više proširuje pitoreskna panorama na sam grad Gibraltar, na njegovu luku s aerodromom, na španjolski grad Algeciras i na mnogobrojna naselja, koja su se bijelila u odsjaju sunca. Serpentinom nastavljamo put dalje i napuštamo taksije. Ulažimo u spilju sv. Mihaela, koja je na oko 300 m nad morem. Brdski masiv Rock je izgrađen iz vapnenca, pa zato ima mnogo unutrašnjih šupljina. Među njima je i ta spilja, puna raznih siga. Budući da se u njoj održavaju koncerti, osvijetljena je jakim svjetlom, pa taj čarobni pećinski nakit svjetluca u šarenim bojama. Za javnost je otvorena 1867. godine. Ona je zanimljiva ne samo mineraloški nego i biološki.

Pažnju nam privlači jedna zelena ploha, više manje okomita, gdje raste fina vlažna mahovina. Iznad mahovine prosijava jaka svjetiljka, koja nadomještava sunčevu svjetlost. Na razglasu slušamo akorde klasične muzike, koji nas razblažuju i tjeraju od nas neprijaznost podzemlja. Tko bi mislio da ćemo u unutrašnjosti Rocka naći toliko zanimljivosti i za oko i za uho. No ipak najveće nas je iznenadenje čekalo, kada smo izšli iz spilje.

Majmuni — turistička atrakcija Gibraltara

Izašavši iz podzemlja na svjetlo dana osupnuo nas je raskošan panoramski vidik na urbanizaciju s morem ispod nas i na plavetnilo neba iznad nas. I dok smo kao u čudu gledali u taj veličanstveni prizor, nismo ni primijetili kako su nas okružili majmuni. Stali smo kao ukočeni gledajući u njih. U prvi čas obuzela nas je neka nelagodnost misleći da su pobegli iz kojeg kaveza, pa da će nas napasti. No naskoro smo doznali, da su oni specifičnost koju nema ni jedan grad u Evropi. U Gibraltaru majmuni žive divlje tj. slobodno u prirodi. Obitavaju na Rocku, na dohvati kuća i pitomi su. Dok jedni jedu čovjeku iz ruke, drugi pokazuju svoje vještine. Popeli su se na drveće i skakali s granje na granu, na automobile na njima sjedili, drugi su pak ostali sjedjeti na zidu uz cestu. Nismo doznali otkuda su majmuni ovdje, jedino smo čuli, da se Englezi za njih briju s izuzetnom brigom, i da se u Gibraltaru govoriti: Dok je Engleza u Gibraltaru, bit će i majmuna. To su uskonosni majmuni srednje veličine. Stručni naziv im je *Macacus silvanus*. Pripadaju jednoj vrsti berberskih majmuna iz susjednog dijela Afrike, pa su ih vjerojatno vojnici prenijeli ovamo. Oni su

G I B R A L T A R

jedna vrsta majmuna *Anthropoida*, koji žive u većim zajednicama.

Polazak na naš brod i odlazak

Gotovo nam je bilo žao rastati se od majmuna, jer nam je to bio prvi susret s njima u slobodnoj prirodi. Ali treba ići dalje. Prošlo je podne, a na brodu nas čeka ručak. Dalje nastavljamo pješke. Prolazimo ispod žičare. Mi smo žičaru mogli samo gledati, jer naš turistički aranžman nije predviđao vožnju žičarom, a nije bilo više ni vremena da bismo je pojedinačno koristili.

Spuštamo se pješke cestom prema gradu. Prolazimo mimo jedne stare maurske kule iz 14. stoljeća. Izgleda da je to jedini ostatak iz dugog arapskog perioda od oko 800 godina. Kula je kvadratne osnove, a na njoj se vjorila britanska zastava.

Poslije ručka je bilo slobodno svega jedan sat. Neki su još na brzinu pošli u grad. Na obali vidimo ostatke britanskih fortifikacija iz početka 18. stoljeća, kada su Britanci zaposjeli Gibraltar (1704). U glavnoj ulici, koja je atraktivne fizionomije, nalazi se radnja do radnje, s nekoliko banaka. Karakterizira je harmonična arhitektura (nema neboderu). Portalni zgrada i kuća dekorirani su stupovima, očit utjecaj engleske arhitekture.

Vraćamo se na brod i nastavljamo naš put prema Malagi i Torremolinisu. Još je neko vrijeme iza nas bila silueta Rocka, koja će postepeno sve više blijeđiti i napokon nestati.

Budućnost Gibraltara

Britanci nisu napustili Gibraltar unatoč ultimatumu i blokadi, koja se nastavlja dalje. U prilog Britancima govore dvije činjenice: jedna de iure, a druga de facto.

Prva je Utrechtski ugovor (1713), koji joj je dao pravo na Gibraltar. To je poslije još dva puta bilo potvrđeno: ugovorima u Parizu (1763) i u Versaillesu (1783).

Drugi razlog je još odlučniji. Bio je to referendum (1967), na kojem se gotovo sve stanovništvo (preko 99%) izjasnilo za status quo tj. da želi biti i dalje pod Britanijom. Treba napomenuti da je stanovništvo Gibraltara miješano. Gibraltari su porijeklom Talijsani, Maltežani, Englezi, Pakistanci, Indijci, Židovi i dr. Ženski dio stanovništva je većinom španjolskog porijekla, jer su se Gibraltari ženili ponajviše sa Španjolkama. Zato je govorni (narodni) jezik u Gibraltaru većinom španjolski, dok je službeni jezik engleski. Sada ima još i Marokanaca, koji kao radna snaga zamjenjuju Španjolce. Referendum je jasno pokazao, da Gibraltari ne žele pod Španjolsku. Jedan je razlog, što je

njihov životni standard mnogo viši nego u Španjolskoj, a drugi nehumana blokada koja je još više umanjila prijašnje ionako male simpatije za Madrid.

U suvremenom razvoju važan je jedan novi faktor. Poslije drugog svjetskog rata američka VI flota zamjenila je britansku mornaricu u Sredozemlju i otada Gibraltar više nije tako važan za Britaniju kao prije, ali je postao važan kao pomorska baza za NATO. Ne ulazimo u prognoze, ali je sigurno, da su promjene neizbjegne. Treba pronaći neko magično rješenje, koje će zadovoljiti i Madrid i London a i same Gibraltarske.

Na Kleku 1925. godine

Zapisci s planina, rijeka, jezera i mora (1)

Dr IVO VERONEK

SAMOBOR

Prvi je susret bio za dačkih dana, tek s podnožja — na jednom propuštanju kroz Ogulin i Liku. Klek, gorda gorska gromada, opjevan i ovijen pričama, bajkom, legendom.

Motrili smo ga tada nekako ispod oka — njegovu golemu glavu, trupinu i »nožice«. Je li to kraljević Marko? Priličilo bi junaku iz narodnih pjesama, iz legende, da ima takav spomenik, kao tvrđavu, no priča je jedno, a zasluge historijskog Marka ne sežu tako visoko!

Druga strana medalje možda je zanimljivija: to je Klek, vještice ročište, sastajalište i plesalište. U kasnim ponoćnim satima jedva da bi se nekoč itko našao, pa da uzađe na gorskiju glavicu i da provjeri istinitost pučke predaje i priča. A ipak su ljudi, kasnije, uzlazili.

Klek se u ovim jubilarnim danima 1925. godine mnogoput spominjao. Spomen mu živi u povijesti, u svijesti naroda i napose u historiji planinarstva, našeg velikog društvenog, narodnog i kulturnog pokreta. Povezan je sa značajnim imenima: Frischauf, Budislavljević, Mažuranić, Pilar. Nema sumnje da je i područje te gore, uz tolika druga, bilo narodno uporište u mnogim teškim danima, a za nas planinare posebno privlačno ime, meta i simbol.

Ponovni susret već je prisniji. U zadnjim noćnim satima, prije svitanja, polazimo s poštovanjem ali bez straha k njegovu tijemu. Tamo »gdje se gromovi legu...«

Zaista, iz doline rijeke Dobre ne samo da je snažni dojam već je i uspon prilično zašašan. Treba se proverati i šumom i strmim košanicama, povremeno i »zagristi u

koljena«, kako se kaže, pa da bismo se dohvatali kamenite staze koja vodi k vrhuncu. Ali gore, u ranojutarnjem sunčanom sjaju, može se i treba uživati osobit prirodnih čar gorskoga bila, njegova stijena, šumovitih i golih padina, čar travnatih proplanaka i zavrni.

Napokon smo tu, na najvišem visu, zadihanji i pozdravljeni poljupcima sunca i umjerenim udarima zračnih struja. Zadovoljno društvo se odmara na vršnoj glavici, pa promatra bližu i dalju okolicu. Tu su Dobra, Ogulin, Bjelsko, Musulin-potok, pa dalje Bjelolasica, brojni vrhovi Gorskega kotara, skupina Risnjaka, slovenske planine preko Kupe i Čabranke, a na drugoj strani obrisi velebitskih planina i vrhova Ličke Plješevice.

Klek je unatoč umjerenoj nadmorskoj visini vrlo istaknut gorski greben, izdanak Velike Kapele, markantan, izbočen i dominantan. Gordo se postavio, kao neka predstraža na prilazima Lici, Gorskom kotaru i Velebitu. U siluetu kao povalen div koji počiva i spava, ali je ujedno tvrdi zub, bedem i simbol otpora!

Pozdravljamo te i danas, ponovno, ponosna starina, jer se uz tebe i na tebi osjećamo svježiji, snažniji i jači. Pozdravljamo tvoje litice, stijene i provalje, tvoje uske i strme staze, bokove ukrašene šumama i travnjacima kao i pitome livade tvog podnožja. U visini vidimo brojna stabla opaljena gromovima, a dolje bistre potoke i gorsku rječicu, posvuda bujnu vegetaciju i bogatu floru. Nek odjekuje danas ponovni poklik sa gorskoga visa, neka se širi i razliježe pjesma, pjesma planinara, u slavu prirodi, životu i mladosti!

Na vrhu Velikog Kozjaka

Iz »Velebitskih zapisaka«

SIME BALEN

ZAGREB

Još zadihani od naporna penjanja, motačno se amo-tamo malim neravnim zaravankom izlomljena vrha oko rasklimane piramide trigonometrijske točke, tražeći što pogodniji položaj za odmor i — gledanje.* I dok se svatko smješta gdje misli da mu je najbolje, naše dvije strastvene »fotoreporterke«, Daničica i Nevenka, stalno škljocaju aparatima te uskoro ispuštače cio film.

Ali, zapravo je svejedno gdje si stao, odnosno sjeo, jer ti se odasvud otvaraju neopisivi vidici. I na sve strane! Evo tu se, odmah ispod nas, u stravičnoj dubini od koje ti dah zastaje, u svojoj ljepoti otkrivaju prostrane doline Velikog i Malog Lubenovca. Onako pitome, svježe zelene boje (zbog nedavnih kiša), okružene tamnim okvirima stoljetne crnogorice, djeluju u ovom pejzažu nekako nestvarno, kao da ih je neki mušičavi likovnjak, iz čisto estetskih, larpurlartističkih motiva, ubaciv oвамо, u tu kompoziciju, samo da iznenadi, zapanji, zatravi gledaoca. A ona bijela, isprekidana, tanka traka begovačke ceste što ih obavlja s naše strane, ne izgleda li u onim silnim prostorijama kao kakva izgubljena i zauvijek zaboravljena vrpca?

Zapadno od Lubenovca, iz onih šumovitih strana izranjaju obla pleća travnatog Rožana, koja nam zatvaraju pogled prema moru. Po njima su se u razrjedenu modrinu nebosklona zarili zeleni stočci Alančića i Rožanskog vrha, pa Seravskog i Golog i Kraječeva vrha, sjeverno od kojih se razvio gorostasni gorski lanac Rožanskih kukova. Gledajući ih odavde onako goleme, masivne, mrke, doimaju se veličanstveno, ali i nepriznato, gotovo zastrašujuće — a baš kroz njih prolazi jedna od najugodnijih, najlepših i najzanimljivijih dionica Premužićeve staze.

Na istočnom se boku Rožanskih kukova jasno raspoznaće prodlina Lubenovačkih vrata; ona ih i dijeli od susjednih, još lomnijih Hajdučkih kukova, nekadašnjeg skloništa ličkih i podgorških hajduka, po kojima su i dobili svoje ime. Na žalost, divlje ljepote njihovih vrleti još su uvijek nedostupne većini planinara i izletnika, jer u njima nema nikakvih staza ni puteva.

Ovuda, preko Lubenovca i njegovih Vrata — sjećamo se mi, stariji — vodio je nekoč važan put koji je povezao Krasno s Jablancem. Njime su, osobito za Velike i Male Gospe, cijele procesije Podgoraca i otočana odlazile na proštenje Majci božjoj Krasnarskoj, jer je Gospa od Krasna za srednji dio Hrvatskog primorja bila ono što je Trsatska za njegov sjeverni, a Sinjska za južni dio.

— Ali — prisjeća se Dane, koji je i sam išao na ta proštenja — mladež je, naravno, išla da se, usput, i zabavi... Iza Vrata naziru se obrisi dubokih, tamnih njedara Lomske dulibe, iz kojih se diže Spaljeni Lom — prečvan tako po velikom požaru što ga je odavno poharao, ali od kojeg se još uvijek nije coporao. Na nj se sjeverozapadno nadovezuje Veliki Rajinac, a na nj, opet, Mali Rajinac, najviši vrh cijelog sjevernog i srednjeg Velebita (1699 m). Sasvim na horizontu raspoznajemo vrhove i kose zavižanskog sklopa i do njega — Pivčevac, a iza njega — Plješivici.

Ali, ako nam je na zapadu Rožano zagradi lo vidik na more, zato nam se istok obilato odužio: razotkrio se širom i otvorio nam pogled duboko u Liku, koja se vidi jasno kao na dlanu sve do njezina Sredogorja. Ovdje ispod Kozjaka, odmah negdje iza Bovana, i počinje Lika. Tuda teče prastara granica između nje i Primorja, uklesana još u rimsko doba u onaj famozni »Pisani kamen« (vjerojatno još iz IV st. n. e.) kac »Finis inter Ortoplinos et Parentinos«. A zna se da su Ortoplini bili primorski Iliri iz današnje Stinice, a Parentini lički Iliri iz današnjeg Kosinja. I kasnije, nakon dolaska Hrvata, tuda je prolazila granica između Primorja i Like i više se manje zadržala sve do danas, dijeleći primorske od ličkih općina i šumarija (senjske na jednoj, a otočake, odnosno gospicke na drugoj strani).

Ovdje, podno Velikog Kozjaka, teče još jedno razmede: ono koje dijeli sjeverni i srednji Velebit. U svom tom njegovom uskotvitlom reljefu, iz ove se naše, ptičje, perspektive jasno raspoznaće ta razdjelnica što u obliku dubodoline vodi s istoka na zapad. Počinje daleko dolje u Kosinjskom polju, pa se polako penje Bakovcem i Bovanom da se prebací u Vranjkovu dragu, kojom prolazi uza samo podnožje Kozjaka i odlazi dalje preko Grebalista, Dolina, Tudereva i Mireva do Velikog Alana, odakle se niz Podove ruši Podgorje, sve do samog mora.

Posebno je lijep vidik na njezin lički dio što se uvalio između Liska, Crnog vrha i Velikog Dumana na sjeveru i Biljevine, Krčmara i Kruščićkih vršića na jugu. Po njoj su se, uza staru cestu, u neprekinutu nizu, poređala naselja Ruja, Ribnik, Bakovac i Gornji Kosinj; sjeverno od njega naziru se Krš i Donji Kosinj s Lipčvim poljem a više njih najistureniji istočni ogranci Velebita: Markovića Rudina i Bobinci. Iza njih se, s one strane

* Ovaj članak je nastavak putopisa pod naslovom »Uspon na Veliki Kozjak« što je objavljen u prethodnom broju Naših planina.

ne Gacke doline, plave gromadne strane Male Kapele, koja tamo negdje i prelazi u Ličko sredogorje. Južno od Gornjeg Kosinja vidi se škarpa Kruščićkog akumulacijskog jezera hidrocentrale Senj. Jezero od vremena do vremena — valjda kako nađu ili se razidu oblaci nad njim — zablješti na jarkom srpanjskom suncu, kao da se igra sa zrcalom...

Kako li je lijepa ta Kosinjska uvala! Nikakvo čudo što je u njoj oduvijek bujao život. Od najstarijeg, predantičkog doba, i za Ilira (Parentini) i za Rimljana (Tesleum) i kasnije, nakon doseljenja Hrvata. A jedno je vrijeme, na samom prijelazu iz srednjega u novi vijek, bilo tu i važno kulturno žarište: tu je djelovala i glagolska tiskara, za koju neki istraživači tvrde da je najstarija ne samo u Hrvatskoj (starija i od one senjske!) nego i na cijelom Slavenskom jugu (čak i od one na Obodu)! Drugo je nešto čudno, upravo naobjašnjivo: kako je taj kraj danas zapušten, izoliran, odsječen od svijeta, iako se u njemu nalazi jedno od najvećih akumulacijskih jezera u Hrvatskoj, iako uza nj prolaže jedna od naših najvažnijih željezničkih pruga Zagreb-Split, i magistralna cesta Zagreb-Gospic-Zadar. No asfaltirani odvojak od te ceste vodi samo do jezera i Zamosta i tu prestaje, pa cijela ova lijepa, duga dolina ostaje nepristupačna, jer je cesta što prolazi njom tako razrovana da je svaki promet osobnim kolima gotovo nemoguć. Kad sam nedavno dolazio s te strane na Velebit, jedva smo se jedvice probili na nj. Pitao sam se onda, a i sad se pitam: zašto je tome tako? Zašto o ovome kraju nitko, ama baš nitko ne vodi računa? Pitanje je to teže i bolnije što se zna da su ovom cestom izvezena neizmjerna bogatstva iz velebitskih šuma, pa ju je, za uzvrat, barem trebalo asfaltirati i omogućiti vrijednom kosinjskom narodu vezu s ostalim svijetom.

I prema južnoj se strani Velebit širom otvorio i podatno razotkrio svoje iskonske ljepote. Tu se i prostiru najbogatije šume srednjeg Velebita, njegovi najviši vrhovi i najprostranije, najbujnije doline. Odovuda preko Vranjkove drage, Goljaka i Golića, Bienskih i Šegotskih padeža, pa Zečjaka, Medina Golića i Osake do Plišivce prema moru, a ravno na jug sve do Ograđenika i Matijević-briga, Šatorine i Sundera, u čijem se golemom masivu jasno razabiru uvale Štravače, Jovanović padež, Borovačkih padeža, Klepine dulibe i Težakovca. Pa i dalje sve do kamenog Bačić-kuka, čiji se nazubljeni trapez ocrtava na dalekom horizontu.

Sav taj golemi prostor, pokriven najvećim dijelom šumom, leži pred nama, u ovo ljetno podnevno doba, nekako sanjiv, tih, miran, naoko — beživotan. Ali nije. U njemu buja i vri život što se odvija tu po prastarim, vjekovjećnim zakonima prirode. O tome svjedoče oni mnogi srneći tragovi na koje smo nailazili putem ovamo, ali i ostaci one razderane kože pokraj koje smo prošli.

A i onaj jastreb što upravo kruži duboko pod nama, nad Lubenovcem, i istražuje teren. Onda se polako — sve u krugovima — primakao obroncima Velikog Kozjaka, pa se — opazivši, valjda, svojim oštrim okom nešto na nekomu od njih — obruši naglo, poput štuke. No, čini se da mu je pljen (tko zna što je bilo: ptica? zec? lane?) umakao, jer ga uskoro ugledasmo kako se, praznih pandža, smjestio na jednoj litici i ponovno budno motri oko sebe, neće li gdje ugledati štogod. Onda se digao, polako zaokružio nad Lubenovcem, pa se izgubio negdje za Malim Kozjakom, prema Hajdučkim kukovima.

A mi sjedimo tako tu, na vrhu najviše glavice Velikog Kozjaka, kao na kakvoj promatračnici, i gledamo oko sebe ta beskrajna velebitska prostranstva i čudesne ljepote oblika kojim ih je priroda ispunila. Gledamo ih, uspoređujemo i slažemo se da Kozjak sa svojim kamenim glavicama i nezaboravnim vidicima s njih pripada među najatraktivnije točke ovog dijela Velebita. Usput raspredamo o svemu i svačemu što znamo o Kozjaku, bilo da smo čitali ili slušali o njemu (a slušali smo, dakako, mnogo više nego čitali), i to slušali od svojih starih, koji su, opet, sve to slušali od svojih starih. Tako smo slušali i to, da svoje ime duguje divokozama, koje su nekoć cbitavale u ovom dijelu Velebita i najvoljele se zadržavati na njemu — kako zbog njegovog strmog stijenja, tako i njegovih sočnih travnjaka. Bilo ih je još uoči prvog svjetskog rata, a i danas se pripovijeda da je posljednje ustrijeljio tadašnji poznati podgorški lovac, Matan Šegota iz Vlake. Ustrijelio ih za rata, u vrijeme one strašne gladi što je 1917. god. harala ovim krajevima — pa mu nije ni zamjeriti...

O Kozjaku, kao i gotovo svakom značajnijem velebitskom vrhu i kuku, ima sijaset raznih priča i legendi. Prema nekim od njih, i na njemu su od vremena do vremena boravili hajduci, što je razumljivo, jer je Kozjak neke vrsti nastavak, predstraža Hajdučkih kukova. I danas možete u Podgorju naći ljudе koji će vam najozbiljnije pripovijediti, kako su tu, na Kozjaku, tražeći zalatalu stoku, naišli na lijepo sagrađen, dobro sakriven bunar (koji su, navodno, iskopali hajduci, da za svog boravka ovdje ne oskudijevaju vodom). No, začudo, svi koji kažu da su ga vidjeli, nikada ga više nisu mogli pronaći, pa ma koliko ga tražili. Neki su, čak, znajući da se teško pronalazi, posebno obilježavali mjesto gdje su naišli na nj: slomili bi granu na drvetu, ili ako su imali uza se sjekiru, zasjekli njome u obližnje deblo — ali, sve uzalud. Kad su, nakon nekoliko dana, s grupom suseljana, ponovno pošli onamo da definitivno utvrde gdje je — nisu ga našli. Izgubio se kao da ga nikad ni bilo nije. Naravski, narod ima i za to objašnjenje: začaran je, veli, kao i ono blago što zakopano leži u Hajdučkim kukovima, a koje su toliki ljudi bezuspješno pokušavali pronaći. I još uvjek pokušavaju...

Pogled s Velikog Kozjaka na Stirovaču

Foto: Dr Željko Poljak

Spuštali smo se već polako s Kozjaka i razgovarali o tome, kad nam Dane otkri, da je i on, kao mladić, osobno sudjelovao u jednoj takvoj ekspediciji za pronalaženje hajdučkog bunara. I ispri povjedi nam kako je neka njihova rođakinja, vrativši se s paše, odavde, s Kozjaka, naišla na njegova oca i rekla mu da je bila kod toga bunara. I opisala ga potanko: kako na otvoru ima lijep grlić od kamena, isklesan baš onako majstorski, i na jednoj strani »skaline« za ulaz u nj, i kako se i sama spustila s njima i napisala se vode, i da je bila baš fina, onako ka' i ona štirovačka. Danin otac, poznati podgorški lugar i lovac, Božo Vukušić, koji se za svog dugog lugarenja već naslušao takvih priča, skupi odmah svu svoju mnogobrojnu družinu — pa i njega, Danu — i, predvođen tom ženom, krenu na Kozjak u potragu za tim bunarom. Želio je jednom za uvijek riješiti tajnu toga bunara — utvrditi gdje je i otvoriti ga za opću upotrebu naroda.

— Pretražili smo sve — sjeća se Dane. — Svaki proplanak, svako drvo i grmeč, svaki grlić i škrupu. Ali badava. Bunara nigdje, kao da ga je zemlja progutala...

— A da se, možda, ženi nije to samo onako... pričinilo... — oprezno će Vica sa svojim ličkim skepticizmom. — Il' da nije, onako umorna, zadrijemala, pa joj se, pod utjecajem već poznatih priča, prisnilo... — pokušava tobže psihanalitički...

— Ne — otpovrnu Dane. — Klela se svim i svačim. Čak je tvrdila da je pila i vode iz

njega... — Onda se presječe i, slegnuvši rame-nima, promrmlja: — Al', na kraju konca, tko zna?

— Da, tko zna! — povlađujemo neodređeno. Ali se svi sasvim određeno slažemo, da bi nam sada ta hajdučka voda dobro došla, jer smo jako, jako ozadjnjeni i već odavno popili i posljednju kapljicu bevande. Samo gdje je taj bunar? Kad ga više nisu mogli naći oni koji su već jednom bili na njemu, kako bismo ga mogli mi, koji sve to primamo više-manje samo kao lijepu priču. Zato ga ni ne pokušavamo tražiti, nego polako stupčimo niz Kozjak, griskajući razne trave da ugasimo žed...

Ali smo je, zapravo, ugasilli tek dolje, na Grebalištu, na cisterni razvaljene lovačke kuće što ju je dao sagraditi neki ministar (koji je ujedno bio strastveni lovac, i to baš na — divokoze) da mu služi kao baza za lovačke pohode. Uzalud su ga ovdašnji šumari, lugari i lovci uvjeravali da tu već odavno nema nikakvih divokoza, uporni ministar nije popustio, pa jednim lutarima ne preostade ino, nego da mu na nišan podmeću obične, domaće koze. Al' ni to nije bilo lako, jer u cijelom ovom dijelu Podgorja nije bilo nijedne koze, pošto ih je još slavni kraljevski karadordjevičevski, šestojanuarski ban (inače bivši c. i kr. habsburški madžaron) dr Josip Šilović uništio sve dojadne, zbog čega ga je narod i ovjekovječio u poznatoj rugalicici: »Ban Joza — dindušman koza«. Zato su jedni lugari morali odlaziti čak u juž-

ni Velebit (gdje su Bukovčani, unatoč svim protukozjim zakonima, uspjeli očuvati nešto koza) i ilegalno ih dovoditi ovamo, zajedno s pokojim kozlićem za večeru poslije »uspješnog« lova... I tako je to išlo sve dok ministar nije shvatio stvar i tako se naljutio na ovdašnje »seljačine«, da je prestat uopće dolaziti ovamo. Otada je kuća služila šumariji dok je sjekla drvo u blizini, a kad je dovršena, razmontirala je njezin skupocjeni drveni dio i presilila ga u Štirovaču, kad je prije nekoliko godina i ona došla na red. Tako sada tu stoje samo zidani temelji i stube kao tužni spomenici jednog neuspjelog ministarsko-lovačkog pothvata. Da, i — cisterna, koja ipak dobro dolazi planinarima da ugase žed.

Tako je došla i nama. Skinuli smo sa sebe pojaseve, privezali o njih boce, spustili ih u cisternu i napunili vodom — pa onda pili, pili i nazdravljaljali ministru i njegovu lovačkom duhu bez kojega ne bi bilo ove cisterne...

Okrijepivši se i odmorivši se, krenuli smo cestom ugodnom predvečernjom hladovinom da na Vigurici poberemo cijeće što smo ga jutros ostavili kod one bukve. Međutim, vrlo smo se iznenadili kad ne nađosmo nijednog cvjetka. Iznanadili smo se, ali se ne ljudili. Ni mi, muškarci, ni žene. Zaključili smo da je kakva skupina planinara ili nekih drugih izletnika morala proći ovuda, pa je usput pobrala i naše cvijeće. A nama je uvijek draga kad ljudi prolaze Velebitom. Što ih je više, nama je draže.

Producivši odmah dalje, uskoro izbismo nad Mirevo, koje su Bilo i Čukovac već omaljali dugim, tamnim sjenama što se pružaju sve do podnožja Sošina

vrh. I dok s ceste, povrh Livoda, sa zanimanjem promatramo tu prastaru ali i uviјek novu (jer nikad nije ista) igru svjetla i sjene, najednom u Butković Nuglu ugledasmo — srne. Zapravo, prvi ih je zapazio Buco, dok je dalekozorom prelazio preko prostrih mirevačkih travnjaka, i upozorio nas na njih. One mora da su izišle iz šume povrh Goličića, jer su se spustile niz Nuglo, po kojem sada mirno, marljivo pasu, bezbrižno, kao da nas ni ne primjećuju. Samo ponkad podignu glavu i zagledaju se u nas, pa nas časak-dva znatižljivo promatraju i nastavljaju dalje pasti. Naravski, nemoguće je da nas nisu vidjele. Jesu, ali nas se ne boje, jer je razdaljina između nas prevelika. Ipak, kad se srndaču učinilo da mu se stado spustilo prenisko, pokupio ga je i odveo natrag na rub šume da ondje pase. Jer, napokon, sigurno je sigurno! A mi, iznenadeni, čućimo na rubu ceste i razrogačenih očiju, kao očarani, zurimo u tu lijepu, idiličnu sliku.

I traje ovaj naš dvostruki teatar, ovo naše uzajamno promatranje, sve dok sjene ne stadoše zastirati Nuglo, kada srndač obide svoje stado, pokupi ga i polako ga, otmijeno, odvede u šumu. Onda ni nama ne preosta drugo nego da produžimo doma. I podosmo polako cestom u smiraju dana, razgovarajući o tome kako ovdje, na Velebitu, zapravo, nikada ne znaš gdje će te što iznenaditi. Eto, mi smo danas na Kozjaku gotovo cio dan nailazili na srneće tragove, ali nigdje ne vidjesmo ni jedne srne. A sada tu, tako rekuć pred kućom, kad smo se najmanje mogli tome nadati — sada smo naišli na njih. Svakako, složili smo se, da je ovaj iznenadni susret sa srnama divno upotpunio naš današnji izlet na Veliki Kozjak.

Speleologija

GREŠKE PRILIKOM NEPRAVILNE UPOTREBE MEHANIČKOG PRUSSIKA (SHUNT)

Već dulje vrijeme speleolozi u Jugoslaviji koriste prilikom silaženja, u vertikalne speleološke objekte, mehaničku napravu koja služi za osobno osiguranje kod primjene moderne tehnike istraživanja. Ta naprava je pobliže opisana u časopisu Speleolog 1974—1975. br. XXII—XXIII (Boris Vrbek). Shunt ili mehanički prussik je mnogo olakšao speleolozima silazak u jame i danas je zapravo sastavni dio opreme svakog malo bolje opremljenog speleologa.

Na posljednjem svjetskom speleološkom kongresu razmijenili smo neka iskustva sa speleolozima iz drugih zemalja. Konkretno, speleolozi iz Francuske (iz te zemlje je i došao shunt) protive se tome da se shunt upotrebljava kod samoosiguranja prilikom penjanja po ljestvicama ili užetu. Naime, nepravilnom upotrebom mehaničkog prusika može se dogoditi nesreća.

Speleolog koji »vuče« za sobom shunt ima neke šanse da ta naprava ne blokirati prilikom pada. Često prilikom penjanja iz jame imamo pune ruke posla, pa nam je praktično ostaviti osiguranje na

zamci da klizi po osiguravajućem užetu za nama dok se penjemo. Prema iskustvu i pričanju francuskih kolega, shunt ne smije biti niže od speleologa koji se penje. Nesreća koja se dogodila uvjetovana je time što se shunt nalazio ispod penjača i prilikom pada on se izokrenuo na neki čudan način za 180° i jednostavno klizio po užetu skroz do dna jame.

Drugi slučaj se dogodio nedavno kod nas. Speleolog se na vježbalištu spuštao klasičnim absljonom po užetu pomoću osiguranja shuntom. Poznato je da se čovjek prirođeno lovi za sve što mu je pri ruci ako počinje padati. Slučaj je htio da se speleolog uhvatio upravo za shunt prilikom pada. Sprava nije mogla blokirati pad jer ju je ruka čvrsto držala i vukla za sobom prema dole. U tom trenutku, naravno, dok se mi sjetimo greške, već udarimo u tlo.

Kod penjanja je stoga sigurnije upotrebljavati bloker za osiguranje ako ga želimo vući za sobom po užetu, umjesto shunta, dok kod drugog slučaja trebali bi se speleolozi priviknuti da se ne love za dijelove opreme koji bi nam mogli spasti pad, konkretno za shunt.

Boris Vrbek

Oko Ravne gore

CVJETKO SOŠTARIĆ

IVANEC

Dolinom Velike Sotinske, koja presijeca Ravnu goru, protječe bistri potok Žarovnica i uz njega cesta spaja mjesto Žarovnicu s Višnjicom. Divan, hladovit klanac. S desne strane Veliki Goranec (517 m), koji narod zove Tarabošem, a lijevo Ravna gora s prekrasnim zaseokom Šestanj u neposrednoj blizini. Nekada je potok Žarovnica imao nekoliko mlinova čiji je tajanstveni šum vodopada, kao muzika, pridonosio ugđaju. Danas je ostao samo jedan napušteni stari mlin, čije kolo se više ne okreće. Svuda je tišina koju remeti jedino žubor bistro gorske vode i pjev ptica. Krenemo li šumskom stazom desno uz brije, po velikoj čemo strmini za dvadesetak minuta izaći iz šume i tada treba krenuti lijevo oko dvjesto metara do Velike (Mačkove) pećine. Istražio ju je akademik dr Mirko Malez i otkrio vrlo bogat paleolitski i neolitski materijal. Od neolitskog nadeno je raznovrsno oruđe, cruze, nakit i keramika, brušene i polirane kamene sjekire, kremeni noževi od opala, koštani šiljci različitih tipova, koštana dlijeta, ukraši i privjesci od probušenih životinjskih zuba, ogrlice od brušenog kamena, kosti ili

rožine. Otkrivene su i ploče od finozrnih pješčenjaka, koje su služile za brušenje koštanih šiljaka i drugih rukotvorina. Ovim se nalazima pridružuju i razncvrsni udarači, okresivači, maljevi, tarila itd. Prisutna je i keramika, na žalost, samo u fragmentima. Po načinu ukrašavanja pripada tipu vrpčaste keramike. Velik je dio keramičkih fragmenata bez ornamentalne dekoracije.

Krenemo li istim putem natrag do čistine i nastavimo usponom pokraj ograđenog izvora, uskoro ćemo se naći kod prvih kuća. Tu nas čeka divno iznenadenje. U prvi tren čovjek pomisli da se preselio u Hrvatsko zagorje kakvo znamo samo iz knjiga. Nigdje ni jedne zidanice. Petnaestak kuća od drvene grade i »škopom« pokrite, skupljene u tri skupine, rijetka su etnografska vrijednost. Jedino nam žice i stupovi električnih vodova govore da se ipak nismo vratili u prošlost. Kuće su izvanredno čiste i uredne, namještene starinskim namještajem, no u njima se nalaze uglavnom stariji ljudi, dok je mladi svijet napustio rodno selo. Malo poviše gornje skupine kuća pruža se divan vidik na sjeverozapad, preko Višnjice na Sloveniju, a o

Cvjetko Soštarić: Zapadni obronci Ivančice

Cvjetko Soštaric: Istočni obronci Ivančice

vidiku prema Ivančici i Varaždinu da i ne govorimo. Vrh Ivančice impozantno se uzdi-gao u ovom pejzažu, a podno njega sitne bijele točkice — Ivanec. U daljini, na istočnim obroncima Ivančice, ponosno se uzdiže Čevo, a tamo dalje prema sjeveroistoku bijeli se Varaždin. Čovjek ostaje zadivljen i opojen tim vidicima.

Staza dalje vodi preko udoline, koju je stvorila Mala Sotinska i kojom protjeće bri-sti potočić, prema crkvici sv. Vuka u Vu-koviju, selu gdje stanuju obitelji Pintarića. Tu je prekrasna gotička kapela, a tek jedan znamen upućuje da je nastala u godini 1508, no tko ju je dao sagraditi, ne zna se. Stoji na prostranom zaravanku brijega, okružena zidom s tragovima puškarnica. Od Klenovnika do kapele vodi put, a dijelom su uz nje-ga na stanovitim razmacima stupovi s prika-zima iz života Marijina. Kip do kapele pred-stavlja krunidbu Marijinu, a ima ih još pet. Od predvorja, očito iz renesansnog doba, vide se još samo ostaci, a stupimo li unutra, zadivljuje prekrasan prostor: sva je kapela jedan prostor na dva polja svoden, rebra počivaju na konzolama; kraj jedne je ubilje-žena godina 1508. Uzak u sakristiju je urešen gotičkim rezom, a cijela je crkva osvijetlje-na skladnim gotičkim prozorima. U središtu je oltar iz 1650. godine, bogato urešen. U sre-dini srednjeg dijela stoji slika sv. Vuka s jednim kipom sa svake strane. Prema natpi-su u crkvi, dao je godine 1616. Nikola Draš-

ković tu zapuštenu kapelu obnoviti, a natpis iz godine 1826. veli da ju je župnik Nikola Horvat iz Krapine svojom rukom oslikao! Jedinstven spomenik u nas, šteta da nije ta slikarija očuvana. Zidove podupire pet pot-pornjaka.

Sputimo li se od crkve preko zaseoka Pintarići u pravcu Klenovnika, opet divan vidik na jug. Tu ima lijepih vinograda i sta-rinskih klijeti. U Klenovniku veliki dvor Draškovića, u kojem su se i hrvatski sabori sastajali, danas Bolnica za plućne bolesti, koja upravo slavi 50. obljetnicu uspješnog rada. Bolnica ima 481 krevet i u njoj je za-posleno 210 radnika. Oni nastoje problem li-ječenja kombiniranih bolesnika od plućne tuberkuloze i alkoholizma rješavati najsuverem-enijim metodama, a ujedno je tu i žarište naše ftiziologije. Tim velikim zdanjem na dva kata, s 90 soba, Draškovići kao da su htjeli pokazati svoje bogatstvo, moć i blago-stanje. Tu je boravila i Draškovićeva vojs-ka, a posve istrošene prostrane stube svjedo-čile su, do prošle godine kada su uređene, o mnoštvu ljudi koje je tuda trajno prolazilo. Nad glavnim ulazom, što su ga branile dvije četverostrane kule, i danas stoji grb Draškovića. S unutrašnje strane je ponosan natpis: »Nek stoji dom taj dok mrav ne ispive more i kornjača ne obide svijetom. 1916.«. Nad sjeveroistočnim dijelom grb je Draškovića i Nadaždija iz 1667. godine, te natpis da je taj dio sagradio Ivan Drašković sa ženom Mari-

jom Magdalenom Nadaždi. Uokolo dvorišta su omiljene arkade. Od sredine 18. stoljeća spominju se u gradu i neki rimski spomenici. Osobito treba u Klenovniku istaći vrlo lijepu kapelu koja je ostala do danas, unatoč pregradnjama za potrebe Bolnice. Posvećena je sv. Antunu, s lijepim oltarima i propovjeđaonicom iz 1741. godine. Tu su pokapali članove roda Draškovićeva.

Razgovor s Dragutinom Karažincom

Uvijek nasmijanog i vedrog Dragutina Karažinca (54), simbola ivanečkog planinarstva, koji je već više od 20 godina predsjednik PD »Ivančica« najstarijeg planinarskog društva u sjevero-zapadnoj Hrvatskoj, a koje ove godine slavi 80. obljetnicu, sreli smo pred njegovom kućom u centru Ivance i razgovarali o njegovoj planinarskoj aktivnosti. (Njegov fotoportret donijeli smo u broju 3-4, na 6. stranici priloga.)

— **Kada ste se počeli baviti planinarstvom?**

— Od ranog djetinjstva oduševljivali su me zagorski bregovi, a planinarstvom sam se počeo ozbiljnije baviti kao gimnazijalac. Tada smo obilazili okolne planine i oduševljivali se ljepotama prirode. Godine 1948. obnovili smo rad društva koji je zbog ratnih prilika zamro i prvi nam zadatak bijaše obnova porušenih planinarskih objekata na Ivančici. Već 1951. otvorili smo obnovljenu planinarsku kuću, a sedam godina poslije i lijepu željeznu piramidu na samom vrhu Ivančice. Naravno, nismo zaboravili organizirati izlete i planinarske pohode diljem domovine.

— **Što nalazite u planinarstvu?**

— Mi planinari tražimo i nalazimo duševni i tjelesni odmor u prostranstvima velikog i čarobnog carstva planina, u planinama bez motorizacije, na vrletnim vrhuncima odakle se pružaju beskrajni vidici na iskonski, čudnovat i veličanstven svijet. Zato propagiramo smisao za ljepotu prirode, brinemo se o zaštiti kulturnih i povijesnih spomenika i ne zaboravljamo odgojno djelovati na mlađi naraštaj kako bi i mlađi prihvatali i dalje prenosili etičko-estetske vrijednosti planinarstva.

— **Nešto o tradiciji planinarstva u Ivancu?**

— Prvi trag planinarskog djelovanja u Ivancu kroničar spominje 1893. godine. Tada je na Ivančici podignuta velika drvena piramida. Značajna je i godina 1898. kad je u Ivancu osnovana »Ivančica«, podružnica Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu. Od tada društvo, s malim prekidima zbog

Od starog burga Klenovnika donedavna je bilo svačuno nešto kamenja. Spominje se već 1244. godine, ali na glas je došao tek kao posjed Draškovića.

Godine 1925. Klenovnik prelazi u posjed Središnjeg ureda za osiguranje koji je tu već 1927. otvorio veliki sanatorij, a još nije mrav ispij more ni kornjača obišla svjetom.

ratnih prilika, aktivno djeluje i danas ima 650 članova; više od polovice čini podmladak i omladinci, a to jamči razvoj planinarstva u našem kraju. Našim planimarima poznate su sve planine u zemlji, a možete ih naći i u Alpama, Dolomitima i na Tatrama.

— **U ovoj jubilarnoj godini društvo priprema novu, veliku akciju?**

— Planinarska kuća na Ivančici dotrajala je pa, u dogovoru s predstavnicima šire društvene zajednice, upravo iznalazimo mogućnosti gradnje novog planinarskog doma za koji su idejni projekti već gotovi. Nužnost gradnje takvog objekta pokazala se prije tri godine kad je, pošto je cesta doprla do samog vrha, Ivančica izgubila pravi planinarski karakter i sve više postaje turističko-rekreacijski centar.

— **Društvo je za svoj rad primilo niz priznanja, a vi?**

— Ima ih mnogo, spomenut ću samo najznačajnija: zlatni znak PSH, srebrni i zlatni znak PSJ i nedavno primljeno, posebno drago priznanje, »Orden rada sa srebrnim vijencem« Predsjednika Republike. Sva ta priznanja još me više obvezuju da nastavim rad.

— **Imate li još kakvih zaduženja?**

— Osim funkcije u društvu, ove sam godine ponovno izabran za predsjednika Međudruštvenog savjeta ZPP-a i to mi je 18. godina što sam predsjednik tog tijela koje usklađuje rad zagorskih planinarskih društava i inicira zajedničke akcije. Također sam predsjednik SOFK-e, donedavno predsjednik Odbora SSRN-a u svojoj mjesnoj zajednici i, da ne nabram, imam još više od deset drugih zaduženja.

— **Poznaju vas planinari širom zemlje?**

— Eto, niti ne primjećujem da godine idu, a svugdje sam bio, pa stoga nije čudno da u bilo kojem kraju domovine čujem: »Gdje si Dragec?«. Mislim da je, uz ostalo, tome pri-pomogla i pjesma koju uviјek rado povedem. Znate, ja sam malo »mužički navudren«, kako kažu Zagorci, i rado zapjevam stare domaće popijevke.

Razgovor vodio: Cvjetko Šoštarić, Ivanec

Veterinarstvo na Velebitu

ANTE RUKAVINA
GOSPIĆ

Zanimljivo je promotriti kako djeluje društvena služba kao što je veterinarstvo u posebnim uvjetima jedne glomazne i surove planine kao što je Velebit. Već po svojim zemljopisnim obilježjima, s obzirom na nadmorskú visinu, izuzetno velike količine atmosferila i izražene karakteristike kontinentalne klime razvoj mikroorganizama i nametnika odvija se u drugim uvjetima, nego u okclici planine. S druge strane velebitski stanovnici najveći dio svojih prihoda ostvaruju od stoke, bilo prodajom tržnih viškova, bilo korištenjem životinjskih proizvoda. Sav ostali prihod nevažeći je u usporedbi s prihodom od stočarstva.

Iako je velebitsko stanovništvo desetkovano posljednjih desetljeća i svaki dan se sve više osipa, još uвijek ima toliko stočara da im treba osigurati veterinarsku pomoć. Ta pomoć iz dana u dan sve lakše stiže i u najzabačenije velebitske predjele uslijed sve boljih prometnica od kojih je nekoliko asfaltirano. Mreža prilično dobrih šumskih cesta omogućava prilaz skoro svim naseljima, pa i onim najmanjim, a rijetko gdje treba pješaćiti do onih najudaljenijih i najnepristupačnijih kuća.

U ove krajeve s velikim zakašnjenjem stižeao je razvoj upravnog aparata poslije izgona Turaka, obično kasneći nekoliko desetljeća, i upravo toliko su ovi krajevi zaostali za našim ravnicaškim krajevima. Naravno da je u takvim krajevima razvoj različitih stručnih službi išao još sporije, pogotovo u planinskim predjelima Velebita. Iako je planina obilovala velikim brojem stoke i s oko dvije tisuće naselja, uključivši i ona najmanja s nekoliko kuća, bilo koja stručna pomoć rijetko je prisipjevala u brdska naselja. To nije ni toliko čudno, ako se uzme u obzir da je u tom razdoblju, kad je na Velebitu bilo najviše stoke, to jest prije prvog svjetskog rata, u Lici veterinarsku službu obavljao jedan veterinar u nekoliko kotareva, a tek je poslije prvog svjetskog rata svaki lički ktar imao svog veterinara. Ni u takvim okolnostima, uzimajući u obzir daljine u golemoj planini, neprohodnost i skupoču pojedinih veterinarskih zahvata za to siromašno pučanstvo, nije se moglo pomoći velebitskim stočarima pri pojavi različitih bolesti i nezgoda u stoke.

Uvijek je u tim selima bilo okretnijih stočara, koji su pamtili iskustva svojih predača i koji put bi pomogli stoci, na primjer pri teškim porodajima, ali u većini težih slučajeva stočar je bio izvrgnut gubicima uslijed ugibanja stoke. Tako su se s godinama bespomoći razvila različita gatanja, bajanja i čaranja koja su spretne pojedince dovodila

na glas i oni su ustvari bili jedina pomoć oboljeloj stoci. U takvim okolnostima razvio se u tih stočara strah od onih utjecaja koji su bili starni i kojima se moglo uvijek pripisati štetno djelovanje. Upravo paničan strah od hladnće nastao je zbog posljedica kronične neishranjenosti stoke, stalno slabog smještaja i dugih boravaka na pašnjacima za nepovoljnih vremenskih prilika. Zato se obojljela stoka zamata svim i svačim trebalo to ili ne, pa i u najvećoj vrućici. Usto je uвijek prisutan strah od »ospicea«, pod čim se podrazumijeva svaka bolest goveda, ovaca i koza što je odraz — po iskazima najstarijih stanovnika tih predjela — čestih pojava stočnih zaraznih bolesti slinavke i šapa, govedih i ovčjih boginja (aphthae epizooticae, vario-la bovina et ovina) što su nanosile preživačima mnogo štete.

Ostale zaraze prohujale bi kao vihor, povlađivale bi se redovito poslije njihove pojave u podvelebitskom dijelu Like, iako bi se moglo pomisliti da je izoliranost planinskih krajeva skoro posvemašnja. Cešća kretanja stanovnika u poslijeratnom razdoblju omogućila su prijenos zarazne bolesti sakagije (malleus) godine 1954., konjske gripe (influenza catarrhalis aequi) godine 1968., a zaraznu šepavost ovaca (dermatitis interdigitalis contagiosa) donesu ovce, obično ovnovi kupljeni za oplemenjivanje stada, iz svojih dotadašnjih boravišta. Osamljena pojava kokcidioze jaradi (coccidiosis capri) godine 1974. u Milković Selinama iznad Lukova Šugarja, gdje ugiba jarad stara nekoliko tjedana, čudna je, jer je tu prvi put dijagnosticirana u Jugoslaviji. Za razliku od kokcidioze svinjski vrbanac (*Rhusiopathia suis*) pojavljuje se stalno, no kao uvjetna bolest većinom prije promjene vremena i pri poremećajima u ishrani. Usto svinje, kao i ostala mlađunčad, često obolijevaju od rahitisa kao i od nedostatka minerala što je opet posljedica vjeronauvanja da mlade životinje ne smiju boraviti na suncu. No kako borave u nehigijenskim stajama to je redovita i pojava glista (ascariasis).

S obzirom na izuzetno surove klimatske prilike na Velebitu moglo bi se pomisliti da je nametničkih bolesti malo. Ipak ih se mnogo pojavljuje, samo nisu jakog intenziteta. Nanose prilično štete, iako ugibanja nisu česta, jer prouzrokuju slabiji prirast i sporiji razvoj stoke ionako iscrpljene slabom ishranom. Redovito se u konja pojavljuju želučano-crijevni nametnici (ascaris, gastrophilos, strongylosis, oxiurosis itd.), u goveda i ovaca, te koza također želučano-crijevni nametnici (trichostrongylosis i taeniasis), dok metiljavosti (fasciolcosis) nema, iako je na

Oštarijama pronađen pužić galba truncatula, njezin posrednik u razvoju. Čest je govedi štrk (hypodermosis), ovčji štrk, odnosno vrtičavost (oestrus ovis), a u ovaca šumski metilj (dycroceliosis). Psi su stalan izvor pasje trakavice (Echynococcus granulosus), pa kako psi borave na pašnjacima, preživači se inficiraju njezinim razvojnim oblikom i tako joj potpomažu razvoj (echynococcosis). Krpelji su svakodnevni nametnici na koži svih domaćih životinja koje pasu po šikarama (ixodidosis), a u posljednje doba primjećuju se u ovaca plućni vlasti (metastrongylosis), a od zaraznih bolesti enteroksemija ovaca i dizenterija janjadi.

Mnogo štete doživljavali su velebitski stočari od divljih životinja, naročito medvjeda, vukova i otrovnih zmija. Kako su medvjedi biljožderi oni obično ne diraju stoku. Priča se da je pokojni znao i pasti zajedno sa stokom. No kako su često nailazili na postavljene lovačke meke (meso ostavljeno ispod čeka da ih privuče i omogući lakši odstrijel) ili su zbog gladovanja počeli sami napadati stoku, to bi se »ostrvili« i zatim postajali mesožderi napadajući sve više domaće životinje. Tako konje i volove, teže i jače od sebe nekoliko puta, skačući im na hrbat, naročito volove koji su sporiji, nastojeći im odvaliti lopatice od prsnog koša, te im tako onemogućiti obranu i bijeg. Nevjerojatnom snagom pri skoku uniše napadnutoj životinji mišićje grebena i prsa tako da i pri eventualnom brzom prisilnom klanju te životinje cijeli prednji dio tijela nije za iskorijenje. Primot se na tom dijelu tijela osim otečenja i izvanredno vidljivih otvora od zabodenih pandi ništa drugo ne primjeće. Iako teško ozlijedena, takva životinja može hodati još desetak i više kilometara. Manje životinje spasava jedino bijeg dok se medvjed zabavi s onom koju je prvu napao. No životinje se i same brane, pogotovo ako ih je više u stadi. Tako se volovi skupe u rpu i glava okrenutih prema van očekuju napadača, dok konji okrenu prema vam stražnje noge i tako ga odbijaju.

Pri neuspjelom napadu ili eventualnom ranjavanju medvjed tako gromovito riče da brda odzvanjaju, ljudi se i životinje naježe, i ta se rika ne zaboravlja nikada. Znalo se dogoditi da se stočari i medvjed otimaju za ovcu, svako vukući na svoju stranu. To su dakako slučajne i rijetke zgode i potrebna je izuzetna hrabrost da bi se na taj način obranilo svoje stado.

Veterinarska služba ovdje je potrebna stočarima da im izradi pismene dokaze o stvarno nastaloj šteti radi traženja naknade štete, odnosno radi liječenja manje ozlijedenih grla. I u tim slučajevima liječenje traje mjesecima što je vlasniku skupo, pa čekaju prvu priliku da takva grla likvidiraju. Iskustva govore da i relativno male ozljede teško zaraštavaju, jer je tkivo u dubljim slojevima većinom uništeno što ima za posljedicu nekroze i gangrene. Slično je i s ranama

što ih dobiju samaraški konji, koje i pored najpomnijeg liječenja tjednima ne mogu zarašti. No čim se konji premjeste u niže, sunčanje predjele, procesi se zaraštavanja ubrzavaju.

Vukovi napadaju većinom ovce i koze i to redovito najdeblje. Zgrabe ih za vrat i odnesu. Redovito se pojavljuju u nižim predjelima, što im posljednjih godina omogućava razvoj makije po primorskoj velebitskoj padini, gdje poslije iseljavanja stanovništva zaraštavaju livade i doci.

Ujedno zmija otrovница rijetko se stignu izlječiti. Za vrednija grla koristi se, iako sa zakašnjenjem zbog velikih udaljenosti, serum antiviperinum i ostala simptomatska terapija. Zbog prirodne ili stečene otpornosti mnoga grla prežive ujed zmija otrovница i bez ikakve intervencije.

Od samih šteta, kojih je danas sve manje, veća opasnost prijeti od prenošenja zaraznih bolesti putem divljih životinja na ostalu stoku. Tako divlje svinje mogu prenijeti svinjsku kugu, a vukovi, lisice i ostala zvjeri silvatičnu bjesnoću, ujednom domaćih životinja ili ljudi. Ta opasnost stalno je prisutna i veterinarska služba posvećuje joj punu pažnju. Cijepljenjem pasa protiv bjesnoće i u najzabitnijim velebitskim zaseocima, tj. imuniziranjem najizloženijih životinja, prekida se put širenja ove zaraze.

Nekada je bila česta bolest trovanje bukovim i hrastovim pupoljcima u rana proljeća. Trovanje je imalo oblik akutne i teške alimentarne intoksikacije. U lakšim slučajevima oboljela goveda mogla su se izlječiti sredstvima protiv poremećaja probave, no u teškim je potrebna ruminotomija (operacija otvaranja buraga i izbacivanje sadržaja predželuca i time uklanjanja uzroka bolesti). Raseljavanjem velebitskih naselja ovakvi slučajevi sve su rjeđi.

ooo

Na Velebitu je od pamтивјекa uzgajana niskoproizvodna stoka primitivnih svojstava, jedina koja je mogla izdržati sve uzgojne i čestale nedaće surova podneblja. Najveći prihod vlasnici su ostvarivali prodajom tržnih viškova janjadi i jaradi, te iskoristavanjem prostranih velebitskih pašnjaka koje su kroz ljetne mjesecite koristili i dalmatinski stočari iz Bukovice. Ličani su istodobno s razvojem ratarstva prestali koristiti velebitske pašnjake već prije stotinjak godina, osim rijetkih pojedinaca koji i posljednjih godina dogone goveda na pašnjake uz izvore (Širovača, Lubenovac) i tamo ih ostave sve do jeseni. Koliko je to spor način proizvodnje mesa govori primjer s jugoistočnog Velebita gdje su bikovi i volovi držani 7–8 godina i tek onda prodavani.

Takav način tova pokušalo je bivše Poljoprivredno dobro »Lika« iz Gospića prije dvadesetak godina na južnom Velebitu, gdje se planiralo dotoviti starija goveda, no čini se da nije bilo većeg uspjeha.

O mljekarstvu na području Velebita jedva bi se moglo govoriti u gospodarskom smislu, izuzmemli li nekoliko primjera koji ulaze u povijest velebitskog stočarstva i veterinarstva. Mlijeko se većinom trošilo u kućanstvima i bilo je jedna od najvažnijih živežnih namirnica zajedno s ostalim mliječnim proizvodima, ako je preteklo mlijeka za njihovu izradu. Iz toga bi se moglo pogrešno zaključiti da je mliječna osnova krava, ovaca i koza na Velebitu slaba. Naprotiv ona je vrlo dobra unatoč kasnozrelosti i primitivnosti; stalna oskudica u ishrani jedva omogućava ishranu mlađunčadi, a u toplim ljetnim mjesecima, bogatima pašom, ostaje malo više mlijeka nego inače. Uz veliki broj stoke znalo se za dobrih godina pomicati i na prodaju mlijeka, pa je tako početkom ovog stoljeća u Gornjoj Bakvi na južnom Velebitu osnovana Mljekarska zadruga, no već godine 1912. pretvorena je u planinarsko sklonište zadarskog PD »Liburnia«. Nasuprot tome, ali nekoliko desetljeća kasnije u Krasnu, selu sjevernog Velebita, začetak je ličkog organiziranog mljekarstva. Tamo je tridesetih godina učiteljevao Josip Golac iz Ribnika kraj Gospića i opazio da seljaci imaju viškove mlijeka, pa je osnovao Mljekarsku udružu. Krasno je do danas ostalo opskrbljivač Senja mlijekom, a da bi to i ostalo posvećuju mu upravne vlasti u Senju posebnu pažnju. Kasnije je Golac, služujući po Lici, svagdje osnivao mljekarske udruge omogućivši tako stočarima prodaju viškova mlijeka i ostvarenje dopunske prihoda iz stočarstva.

Danas, u novim uvjetima stočarenja, gdje se ubrzano napušta ekstenzivni način držanja stoke i gdje je pašarenje samo pomoćno sredstvo, ima to odraza i na Velebitu. U onim selima sjevernog Velebita gdje se stavninstvo nije posve raselilo, a koja gravitiraju Senju, ima rijetkih pojedinaca koji izgrađuju mini-farme s desetak ili više visoko-proizvodnih grla i na taj način vežu svoju egzistenciju uz mljekarstvo. Tako se na Velebitu uz domaće buše mogu sada naći i visokovrijedne istočnofrizijske krave.

No treba spomenuti da je i prije bilo pokusaja pretapanja niskoproduktivne buše u druge pasmine. Između dva rata pokušavalo se s uvažanjem crvenošarog pincgavskog goveda, a nakon posljednjeg rata sivosmedeg montafonskog goveda. Sve to nije dalo osobite rezultate, jer ih nije pratila odgovarajuća izmjena i ostalih činilaca, od uzgoja i držanja do plasmana i stimuliranja stočara.

Krajem XVIII stoljeća ovčarstvo želi unaprijediti graničarski kapetan Zandonatti iz

Jablanca uvozom rasplodnog ovna i tri ovce trapanske pasmine iz Ancone, koje se odlikuju finom i gustom vunom. Godine 1773. dobiva Otočka regimenta 14 makedonskih ovnava za priplod. Te mjere su i naknada stočarima u zamjenu za zabranjeno držanje koza. U lipnju 1907. uvoze se karakul ovce na Jadrno i Oštarije radi dobivanja skupocjenog krzna, no u nepovoljnijim planinskim uvjetima napada ih nametnik Strongylus filaria i druge bolesti i cijeli pokušaj propada.

Još skromnije u ishrani i otpornije na sve nedaće bile su koze koje su se prehranjuvale brustom, pa su i zimi mogle preživjeti bez dodatne ishrane. Kako je ovčama kretanje kroz šikare razgoličavalo runo, to su prinosi od vune bili manji i ujedno otvorena vrata različitim bolestima, pa je zato koza bila zahvalnija za držanje. No uvođenjem šumskog reda koza je proglašena začetnikom velebitskih goleti i dolazi do zabrana. Prvu zabranu donosi Marija Terezija godine 1777., koja ostaje na snazi do 1803. Slijedeća zabrana je 1888. a posljednja 1954. godine. Posljednjih godina koze nestaju i bez zabrana, jer ih drže samo rijetki pojedinci oko Karlobaga i južnije od njega.

Utjecaj veterinarske službe na stočarska zbivanja u međuratnom razdoblju svodio se na to da se velebitskom stanovništvu omogući dobivanje što većih prihoda od stoke unapredavanjem pasmina i uzgojnih prilika. U relativno kratkom razdoblju bilo je rezultata koji su se izgubili tijekom prošlog rata. Isti proces nastavlja se i u poslijeratnom razdoblju, no kako novi načini privredovanja odvlače najbolju radnu snagu, sve se velebitsko stočarstvo danas temelji na rijetkim entuzijastima. Njima je veterinarska pomoć potpuno dostupna. Dovoljan broj cesta i šumskih puteva približava se skoro svim zaseocima, pa ako je negdje potrebno i pješačenje, ni tu veterinarska služba ne zakazuje. Takva socijalizirana veterinarska služba dosegne u svako dvorište i najzabitniji domova, nastojeći da i ovom udaljenom stočaru usluge ne budu preskupe.

Kako Velebit u upravnom smislu pripada općinama Senj, Zadar, Obrovac, Otočac, Gospić i Gračac to i veterinarske stanice tih općina djeluju svaka na svom području, no po potrebi ili navici stočari se obraćaju onoj veterinarskoj stanici gdje će dobiti najbržu pomoć.

Treba napomenuti da i među veterinarima ima dosta planinara, i to ne samo onih koji po svom radnom mjestu pripadaju velebitskim predjelima, nego i po osobnim sklonostima.

Slap Jabušnice u Zelengori

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Beskrajno zeleni zelengorski mozaik. Puno šutnje u šumama i u kamenu. Oblaci putuju, moćni i ravnodušni. Vidici dalekosežni i ovičeni treperavim izmaglicama.

Tiho i nečujno otice voda iz izvora Crvene lokve, žuri da bi se sastala s vodenim tokovima što teku iz Podklanca. I kada se ove vode i još nekoliko izvora ujedine dolje u Vitoj bari, tada nastaje mali planinski potok, koji vijuga kao zmija bjelouška. Kroz zelene pašnjake provlači se voda kao srebrna žica na filigranima izrađenim vještim rukama ohridskih majstora.

Vodeni tok krivuda, skreće — čas desno, čas lijevo — kao da nas zavarava, i nečujno hita put mrkih kamenih polica. A, tu u predjelu između Oborenih točila i Javorke, na jugoistočnoj strani Debele bukve — voda podivlja, poludi i samoubilački skače u ponor. Tu među zelenim zelenogorskim gudurama skrivena je vodenosrebrna nit jedinstvenog izgleda, boje i ljepote.

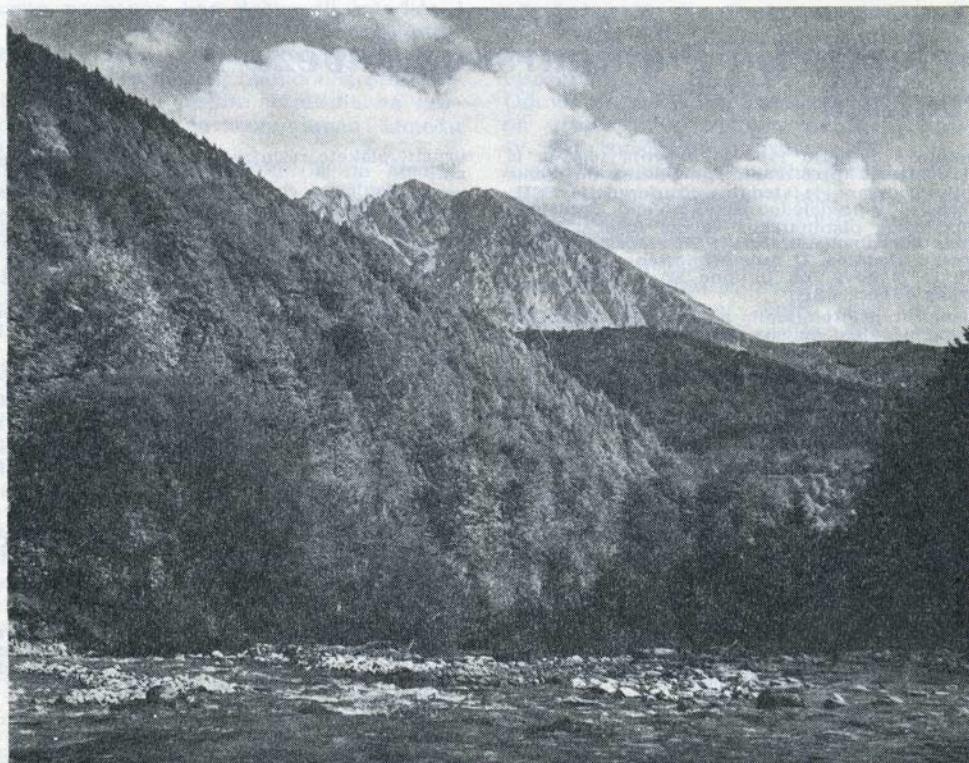
Kada nađe na kamen voda se uplaši, zaneće i zasljepi, zagrca se i zapjeni te izbezumljenim krikom škulja u kameni tjesnac, a potom uz graju, šum i zaglušnu hušku skače i ujedno se pretvara u srebrno-bijeli mlaz. Voda skače bez prestanka, pa se tako nagonjila i visi, kao tanana bijela draperija.

Voda i kamen ne podnose se, a zajedno su...

Vodeni tok je programiran, izmjeran, sinhroniziran, harmoničan i melodičan. Usklađen mu je oblik i zvuk, kao i dvije njegove osnovne boje: srebrno bijela — voda — i mrka — kamene kaskade. Susjedno drveće je zeleno, listopadno, a kamene kaskade su najsličnije klavijaturi, čije su tipke isključivo bijele.

Svuda okolo je miran i tih pejzaž, a ovdje slap vječno huči i buči. Ruše se snažni stupovi vode uz melodične zvukove.

Ovdje su osjećaji humanosti, nježnosti i emocije nepoznati. Slap je poprište bespo-

Jabušnica pri uštu u Sutjesku (u pozadini Volujak)

Foto: U. Beširović

Slap Jabušnice

Foto: U. Beširović

štene borbe između vode i kamena. Voda je u vječnom grču do te mjere da se pretvara u pjenu i vodenu prašinu.

Voda je u sistematskoj borbi s kamenom uspjela izdubiti kamen i od njega je načini-

la rezbareni mozaik s bezbroj krivina i udubljenja.

Ovaj slap je mozaik vratoloma, izuzetne slike i ljepote, koje se rijetko viđaju, a dugo pamte i nose u sjećanju.

Ovdje je uvijek vlažno, u ovom oratoriju-mu vode na crnom kamenju. Sunce nikada ne uspije potpuno osušiti okolinu slapa. Ovdje nema tišine i nikada je neće biti, sve dok slap postoji.

I kada voda programi i savlada rebraste stijene, ona nema mira, jer ponovo nailazi na kamene prepreke. Dolje, podno Javorka, sa zapadne strane Tovarnice, visoko joj kamenje nerijetko postavlja zasjede, a najteža je ushićeno savladajuće sve kamene prepreke ona u predjelu Krajdruda. Tu voda srdito i kao i njena susjetka Sutjeska.

Pošto upornom borbom savlada kamene zasjede i prevjese, Jabušnica se razlije širom klanca i tu podsjeća na mirnu rječicu.

Dolje, ispod Klančića, u mjestu Sastavcima, Jabušnica se žudnim i strastvenim tokom ulijeva u Sutjesku, podno Volujaka.

I tako nastaje, tako se završava jedan voden tok života. Tako živi i umire jedna ljepota, koja u ljudskim očima izaziva divljenje i puno poštovanja.

U našim sjećanjima i u očima ponijeli smo sa sobom skladni slap, jedinstven ambijent i neprolaznu ljepotu.

Konferencija Planinarskog saveza Hrvatske

U subotu i nedjelju 15. i 16. travnja 1978. g. u novouređenom i proširenom planinarskom domu na Platku, održana je sjednica Konferencije PSH. Konferenciji je predsjedao Stanko Vičić, predsjednik Općinskog planinarskog saveza Rijeka, koji su prema odredbama Statuta PSH izabrali članovi na početku sjednice. U radu Konferencije sudjelovalo je 19 članova (od ukupno 32) te dva člana Nadzornog odbora PSH.

Na temelju pripremljenih materijala i diskusije sudionika, usvojeni su slijedeći zaključci i preporuke:

- prihvata se i odobrava rad Izvršnog odbora i komisija PSH u 1977. g.
- zadužuje se Izvršni odbor da aktivira Komisiju za omladinu PSH i pronade odgovarajuće osobe za njezinog predsjednika;
- zadužuje se Izvršni odbor da ustvari suradnju sa prosvjetnim organima SRH u cilju priznavanja i vrednovanja planinarskog rada i djelovanja u okviru invannastavnih aktivnosti; u škola-ma;
- razmotriti mogućnost organiziranja tečaja za nastavnike-mentore za osposobljavanje za rad s planinarskim podmlatkom;
- Planinarska organizacija u Rijeci priprema u toku 1978. g. proslavu jubileja planinarstva u Rijeci i 90 obljetnice planinarstva na Sušaku. Povodom toga
- sva društva riječke regije organizirat će po jednu akciju posvećenu jubileju;
- otvorit će se planinarski put po Tuhobjelu u dužini od 80 km;
- organizirat će se Zbor planinara na Petehovcu;
- na Risnjaku će se postaviti spomen-ploča povodom jubileja;
- održat će se svečana sjednica na kojoj će se

uručiti plakete zaslужnim članovima i organizacijama;

— organizirat će se izložba o radu planinarske organizacije na Rijeci i Sušaku;

- započet će se s izgradnjom planinarskog objekta na Medvejcima (na trasi puta prijateljstva Snejžen k-Snežnik);
- pripremit će se ekspedicija u unutrašnjost Grenlanda u 1979. g.

— ovogodišnji Susret planinara Hrvatske održat će u okviru planiranog Zbora planinara na Petehovcu.

— dne 20. VI 1978. g. navršava se 30. obljetnica osnutka Planinarskog saveza Hrvatske i zaključeno je da se tim povodom održi svečana sjednica;

- potvrđena je kooptacija Darka Luša u članstvo I. O. kao predsjednik Komisije za vodiče PSH. Dosadašnji predsjednik Vladimir Mlinarić izabran je za predsjednika Koordinacijske komisije za vodiče PS Jugoslavije;

— zaključeno je da se redovna skupština PSH sazove u prvom tromjesečju 1979. g.

— regionalni odbori trebaju skupštine održati prije skupštine PSH, radi uvrštvavanja izvještaja u skupštinski izvještaj PSH;

— preporuča se društvima da se angažiraju na oživljavanju planinarskog skijanja, koje je u posljednje vrijeme u stagnaciji;

— u Narodnim novinama SRH br. 14 od 14. IV 1978. g. izašao je Zakon o turističkoj i ugostiteljskoj djelatnosti i kako se pojedine odredbe odnose i na planinarske objekte, preporuča se društвima koja upravljaju objektima da ga prouče.

— Izvršni odbor inicirat će dogovor za ujednačavanje uvjeta (tehnički i zdravstveno-tehnički) koje trebaju ispunjavati planinarski objekti, koje prema Zakonu propisuju Općinske skupštine, te će razmotriti pitanje udruživanja objekata u odgovarajuću zajednicu.

Oproštaj od Božidara Kirigina

BORIS REGNER
BEOGRAD

Prof. Božidar Kirigin je mrtav. U broju 9—10 »Naših planina« iz 1977. godine pročitao sam kratak osvrt iz pera dra Željka Poljaka o njegovu životu, radu i iznenadnoj i tragičnoj smrti. Umro je kao čuven klimatolog za kojim naša znanost žali. Ja ga medutim znam kao Božu, učenika jedne od splitskih gimnazija, i omladinca, člana ondašnjega HPD »Mosor«, oduševljenog, strastvenog planinara i smučara, vrlo aktivnog pripadnika omladinske sekcije. Ljubav prema prirodi i planini nije ga napuštala cito život. Naopak: jasno je da ga je planinarenje u Dalmaciji opredijelilo i orientiralo. Zavoljevi surovu ali prelijepu i zanosnu prirodu dalmatinskoga krša on se posvetio prirodnim naukama i dostigao jedan od najviših dometa u meteorologiji i klimatologiji. Vjerujem da su ga izleti po dalmatinskim, primorskim i zagorskim planinama, gdje su ga — kako narod kaže — vjetrovi šibali i kiše mile, mrazevi mrzli a snjegevi zasipali, toliko zanijeli da je zaželio da pronikne u sve tajne postanka tih pojava. No, ja ga nažalost nisam nikada sreto kao čuvenog znanstvenika, ja sam ga samo poznavao kao dečka ili mladića i tada s njim zajedno penjao se na planine, »osvojio« — kako se danas pravo ili nepravako kaže — mnogi kameniti, naoko negostoljubići vrh ili skijao u teškim uvjetima na grančnom velikom Dinarskom lancu između Dalmacije i Bosne.

Pamtim njegov mladalački lik na granici dječjaštva i muževnosti, visok stas, njegove plave oči i svjetlu kosu, njegovu snagu kod planinarenja, snalažljivost i odrešitost. Pripadao je skupini idealnih mladića, među kojima je bio Ljubomir-Ljubo Uvodić, zvan Razin (poginuo u narodnooslobodilačkom ratu), inače zapažen hrvatski pjesnik. Veoma smo često zajedno odlazili u planine, premda je razlika u godinama među nama bila dosta znatna.

Jedan mi se izlet u društvu Bože duboko urezao u sjećanje, toliko da mi je, kad sam pročitao vijest o njegovoj iznenadnoj tragičnoj smrti, baš taj uspon na Biokovo izšao pred oči kao da je to bilo jučer.

Osjećam dužnost prema njemu i njegovoj uspomeni da ukratko opišem izlet u masiv sjeverozapadnog Biokova, u predjele gdje je ta moćna planina najveličanstvenija i najteža, za ondašnje prilike i razvitak planinarstva u Dalmaciji značajan uspon. Navodim originalne zabilješke iz svoga planinarskog dnevnika onoga doba, onako kako su pisane, neposredno, bez ispravke ili dotjerivanja.

— Biokovo, dana 10, 11 i 12 juna 1939. Učesnici: Božo Kirigin, Regner, Ante Matijašević iz Basta, vodič. (Izostavljam dolazak u

Bašku Vodu i selo Bast, tj. dan 10. juna.) Nastavljam:

— 1. juna. Ustali u 3h. U 3h45 uputili se sa vodičem Antonom Matijaševićem u pravcu kapele sv. Roka. (4h). Prolazimo ispod brijege Oštri Umac kota 688. U 4h47 odmor kod izvora Korito. Osamljena vrba, karakteristična za položaj. Dalje se penje točilo i staza izgrađena u točilu. Prolazimo mimo položaj Prispilice (kameni rebro što viri iz urušnog materijala i u njemu je više malih spilja gdje se ljudi zaklanjavaju od nevremena). U visini otprilike 900 m staza napušta točilo i skreće lijevo u stijene (pravac za Kuranik i sv. Iliju. Točilom nastavlja staza za Šibenik). (Za one koji možda to ne znaju, Šibenik ovde nije ime čuvenoga starodrevnog dalmatinskoga grada već ime vrha (1450 m) kojim s jugoistočne strane završava onaj veličanstveni amfiteatar strmih stijena i litica, najsugestivniji i najljepši dio Biokova). U 5h30 odmor pred dragom Borovik, nakon što smo prešli pojas stijena sa usječenom stazom. Sunce zahvata vrhove Šibenika. Lijevo od nas brije Konak, nad nama ravno Kuranik kota 1551 m. Prolazimo dragom Borovik. Staza križa: desno ide Kuraniku, a lijevo u kratkim zavojima izbija na Biokovsku visoravan, u ravnjak Trbiševicu (6h45). Odmor do 7h35. Iza Trbiševice karakteristična vrtača s obradenom zemljom. Staza za sv. Iliju nastavlja u pravcu NW za jednom kosom, vijuga većinom N pristrankom planine i ulazi nenadano u vrtaču sa »stajama za sv. Ilijom« (Matijašević-staje) 8h. U vrtači cisterna, nekoliko malih staja. Jama »ledenica«. Iz ove vrtače staza izlazi i ide većinom grebenom planine ka sv. Iliju. Južni pristranak vanredno strm. Nešto pred sv. Ilijom mjesto gdje je otac vodiča A. Matijaševića pao i poginuo.

— Sv. Ilija kota 1640. Stigli u 8h40. Tragovi kapelice razrušene i razbacane (sliči kapelici sv. Jure na Koziku u Mosoru). Iz dubine na sjeveru (duboko dolje selo Grabovac, nešto istočnije Zagvozd) dižu se magle i dopiru do vertikale razvoda planine. Jaka uzgonska struja iz dubine. Vruće. Sunce grie. U 9h40 nastavljamo put grebenom prema W. Greben jako izložen i uzak. Dubina s jedne i sa druge strane. Na jednom mjestu treba obići jamu bezdanicu (oprez!). Otvara se u samom sljemenu. U 10h30 ulazimo u vrtaču Vlaka. Stanovi. Obradena zemlja. Cisterna. Posljednja voda na ovom putu. Odmor do 10h55. Vruće, sporno. Magle zahvataju Šćirovac (1618) i kosu pred njim. Odlučujemo silaziti. Iz Vlake vodi staza prema južnom pristranku planine u pravcu Basta. Otvara se najprije nagnuta Krševita kosa. Osjeća se

neprestano dubina pod sobom. Staza jedva, jedva vidljiva. Tek katkad umetnuto kamejne među balvane u vidu stepenica. Silazimo predjelom Stražac. »Nad borovima« (izolirana grupa crnog bora) u predjelu Nuglac. Tu se odmaramo u 12h. Silazimo u klanac među karakteristične kukove i staza izlazi iz klanca (jedino mjesto gdje se na čas zakriva dubinal) i vodi strmo niz litice. Stižemo nad sipinu Pozirala gdje su našli mrtva Maksimilijana Mandla. Malo niže prolazimo mimo spomen-ploču. Spomen-ploča podsjeća na pogibiju planinara i alpiniste Maksimilijana Mandla u drugoj polovini dvadesetih godina (tačno: 1927), i izlazimo iz litica. U predjelu Stuš nad završnom sipinom, što jednim klanjem vodi u pravcu E u predio Draga, odmaramo se u hladu jedne litice (kota 575) u 13h30. Vruće, sprano. U 14h25 napuštamo odmorište i sipinom spuštamo se u Dragu. Nakon dvadesetak minuta izlazimo iz planine. Prelazimo veliku bujicu i stazom stižemo u Bast tačno u 15h.

Izostavljam dan 12. juna, tj. silaz iz sela Bast u Bašku Vodu i povratak parobrodom

u Split. U selu Drazi od jedne sam djevojke dobio rukopis pjesme »Pisma žalosna o Maksimilijanu Mandlu«, koju je narod tog kraja ispejavao u spomen poginulome u čistom narodnom stilu, koji podsjeća na stihove iz »Razgovora ugodnog naroda slovenskoga«.

Uskoro poslije ovoga našega zajedničkog izleta izgubio sam zaувijek iz vida svoga druga i prijatelja, omladinca-planinara Božu Kirigina. Bilo je to ne samo naše zadnje drugovanje već i posljednje viđenje. Buknuo je drugi svjetski rat, a u vihoru i metežu ratnom ne samo što je propala »Pisma žalosna o Mandlu« već je hrabro u narodnooslobodilačkoj borbi poginuo i naš tadašnji vodič Ante Matijašević, u ono doba momak od 19 godina, nešto stariji vršnjak Bože Kirigina. Eto, u prilici sam da odam dužnu poštu i tom drugom članu ondašnje naše biokovske države.

Ja, sada jedini preživjeli od trojice, oživljavam uspomenu na njih i odužujem im se planinarski: evokacijom jednog nezaboravnog izleta.

Grobovi u planini

AGATA TRUHELKA

ZAGREB

Stranci ih zovu bogumilskim grobovima, no ja mislim da u Bosni nije bilo bogumila. Mi grobove zovemo stećima zbog stojećeg položaja. Bosna i Hercegovina je zemlja stećaka. Nabrojeno ih je preko 58000. Nešto malo ih ima u Hrvatskoj i u Crnoj Gori, a najmanje u Zapadnoj Srbiji. Manje ih je na sjeveru Bosne, više u srednjoj Bosni i u Hercegovini gdje ima čitavih nekropola.

Jednog ljeta, to je davno bilo, dok sam još išla u školu, poveo me otac do Hlađevine da vidim goleme stećke. Danas taj predio zovu Lađevine. Vozili smo se istočnom željeznicom od Sarajeva do stanice Mesici — Ustiprača (Ušće Prače). Onda smo krenuli uzbrdo, dok nismo stigli na vrh do visoravni. Tu je bila skupina ogromnih stećaka. Otac je razmišljao kako bi se koji od njih mogao prenijeti u Sarajevo u Muzej. Kakav će to biti težak zadatak bilo mu je jasno kad je dva golema stećka izmjerio. Stećak Vlatka Vladovića bio je dug 2,95, a širok 1,13, a visok 1,42 m. Miotošev stećak bio je dug 2,6, širok 1,70, a visok 1,68 m. Oba su stećka još imala podnožje.

Na obima je bio »usičen« natpis bosančicom. Pošto ja nisam znala bosančicu, nisam mogla pročitati natpise. Za to ne ču mučiti ni čitatelje »Naših planina«, već ču im ukratko reći što je otac pročitao.*

Onaj veći spomenik u obliku kvadra bio je na grobu Vlatka Vladovića, koji obide mnoge zemlje i koga pokopa njegov vojvoda Miotoš božjom pomoći i kneza Pavla miloš-

ću. Drugi veliki bilig je na grobu vojvode Miotoša, koji tu leži sa sinom Stjepkom do nogu svoga gospodina Vlatka Vladovića.

Tko je bio Vlatko Vladović? Otac je našao da se u dubrovačkom arhivu spominje neki Vlatko Vladović komu Dubrovčani spremaju doček i darove. Otac je zaključio da je on bio ugledna ličnost, po svoj prilici neki dobrojanstvenik »bosanske crkve«, komu je služio vojvoda Miotoš za života i odredio da ga zakopaju »Kon nogu Vlatka Vladovića.«

Hoće li se ti golemi spomenici prenijeti u Sarajevo, bilo je još pitanje. Hoće li se u tu svrhu sagraditi most preko Prače? Bit će to sve velik trošak. Težina od 29.000 kg. A kako je narod te gorostase dovukao na vrh brda? Danas ova stećka stoe u vrtu Muzeja u Sarajevu. Toliko o Vladovićini. Na povratku mi smo na zapadnoj strani brijege, na tzv. Varošištu, našli na nekoliko manjih stećaka u obliku sarkofaga, koji su imali uklesane scene iz viteškog života: ruku s mačem, konja s jahačem, čovjek drži konja i nosi zastavu.

Zanimljivo je da je u ovom istočnom kraju Bosne (kotar Rogatica) u starije vrijeme vladala ikavština, dok su tu danas stanovnici ijkavci. Onda se govorilo: pobiliži, usiće, bilig. Koga zanimaju stećci neka čita golemu knjigu o stećcima, što ju je sastavio sa svojom ekipom Šefkija Bešlagić.

* Pisac ovoga članka, Agata Truhelka, kćerka je poznatog istraživača bosanskih starina Čire Truhelke, pisca brojnih znanstvenih radova.

Oluja na Crnopolju

Dr NEDA KÖHLER KUBELKA

ZAGREB

Zaputili smo se jednog lijepog svibanjskog dana na Crnopac, vrh Velebita koji smo već dulje vrijeme gledali sa ceste Gračac—Obrovac. Krenuli smo s prijevoza Prezid vođeni dobrim opisom puta iz Poljakove knjige o Velebitu. Napustili smo zaselak Prosinu i počeli se uspinjati kamenitom stazom prema opisanim dolcima. Oblaci su letjeli iznad nas dok je staza pod nama polagano nestajala. Pale su prve kapi kiše, ali se sunce brzo opet pojavilo. Sunčani tračak obasjavao je divlje tulipane (*Tulipa sylvestris*) na čijim žutim laticama su svjetlučane kapljice kiše. Bio je to moj prvi susret s tim cvjetom. Posjetila sam izložbu cvijeća u Zagrebu i divila se krasnim aranžmanima, ali se moje ushićenje, kad sam ugledala mali pokisli tulipan što se tako grčevito borio za život među onim surim stijenama, uopće ne može s time usporediti. Prolazili smo kraj vrtača u kojima smo nalazili cijele busene božura u punom purpurnom cvatu. Oni su stvarali jedinstvene prirodne ikebane u ovom divljem velebitskom kamenu.

Stigli smo do zadnjeg katuna prije vrha, obišli veliku vrtaču i počeli se oštro uspinjati. Put nije markiran i trebalo je izabrati među stijenama najprikladniji pristup. Penjali smo se kroz bespuće, često četveronoške. Izranila sam jagodice prstiju na oštrom kamenju kao nikada dosada. Uspinjanje je postajalo sve strmije. Bili smo posve koncentrirani na uspon i eventualne zmije, tako da nismo ni primijetili što nam nebo spremo. Nailazili smo među stijenama, pred samim vrhom, na prave oaze rascvjetalih narcisa izvanredne veličine i mirisa. Mirisao je tako Velebit kao najnjegovanija ljepotica!

Huka vjetra bivala je sve jača i znali smo da se približavamo vrhu. Izbili smo na greben Crnopca i oko stotinu metara južnije ugledali betonski stup koji označava vrh. Sa sjevera je letio prema nama prijeteći crn oblak. Uspjeli smo još vidjeti Ličko i Gračacko polje, dolinu Zrmanje s dalekim obrišom mora, kao i antenu na Čelavcu. Veselje

da smo osvojili tako lijep i divlji vrh nije nam dugo potrajalo. Opazio je prvi grom i u času nas je obavila magla. Spustio se pljusak i naš je galopirajući uzmak počeo. Skloniti se nismo imali kuda. Bilo je najvažnije što prije sići s vrha. Sretno smo pogodili si-lazno mjesto na vrhu i počeli se spuštati. Tek je tada počela prava kanonada gromova. Tutnjava je bila skoro istovremena s bljeskom. Šištale su munje. Držala sam se mog Bože misleći: ako nas već grom opali neka budemo zajedno. Kiša je prešla u tuču koja je bubnjala po našim glavama i skoro nam porazbijala naočale. Vidljivost je bila minimalna što od magle i tuče, što od zahukanih naočala. Bili smo u času mokri do kože usprkos vjetrovki i kišnoj opremi. Kako nam se sada činila divnom pomisao na malu mračnu izbuz katuna pod Crnopoljem! Stravična je bila ta podivljala priroda. Kako smo u onoj jurnjavi preko skliskih stijena uspjeli stići čitavi do dolca nije mi ni sada posve jasno. Bili smo nekoliko metara udaljeni od katuna kada su još padale posljednje kapi kiše. Oluja kako je došla, tako je i prošla. U času je buka prestala, mir koji je nastao bio je toliko kontrastan, da nam se pričinilo kada da smo oglušili.

Ušli smo u katun, ižmikali što se dalo i požurili prema autu koji nas je čekao na prevoju sa svim potrebnim komforom. Prolazili smo kraj malih tulipana koje je bilo zbijala žalosno vidjeti onako unakažene od tuče. Njihove krasne žute krinoline bile su pretvorene u poderane prnje. Trebali smo dobar sat mukotrpog spuštanja dok smo stigli do željenog auta. Munjevitо smo izveli »strip tease« (bez honorara i publike!) i s najvećim užitkom popili čašicu šljivovice.

Sve je lijepo kad se lijepo svrši. Sunce je opet sjalo. Bila je to prava pastoralna simfonija. Velebit nam se opet pitomo smiješio i kao da nas je molio neka mu oprostimo na ispadu bijesa i neka opet dođemo. To nije trebao dva puta ponavljati.

Predlažem

KONCIZNIJE I INFORMATIVNIJE PISATI

Ako smijem da Vam prenesem mišljenje nekih planinara, koji redovno i primaju i čitaju »Naše planine«, oni smatraju da bi opisi izleta i pohoda trebali biti koncizniji, informativniji, sa što više podataka koje čitalac zatim može da koristi kada krene opisanim stazama, a s manje sporednog pripovijeye-

danja koje samo opterećuje. Znam, da je to lakše kazati nego sprovesti, s obzirom na materijale koje vaš list dobija.

Želim vam mnogo uspjeha u radu i srdačno vas pozdravljam.

Dr Kuno Vidrić, Beograd

Izložba planinarske fotografije »Čovjek i planina« u Zagrebu 1977. godine

Planinarski savez Hrvatske organizirao je od 21. studenoga do 3. prosinca 1977. godine u auli Glavne pošte u Zagrebu izložbu planinarske fotografije pod naslovom »Čovjek i planina« i time nastavio tradiciju koju je započeo još 1914. Hrvatsko planinarsko društvo objavljuvajući »Natječaja za fotografске slike sa hrvatskih planina« (HP 1914, str. 118). Otada do danas naše su planinarske organizacije i u planinari fotoamateri organizirali više od stotinu izložbi, sudjelovali na nebrojenim izložbama drugih organizatora i svoje oglasne ormariće punili izabranim fotografijama. Time su postizavali ne samo velik propagandni učinak nego su pridonosili i napretku naše umjetničke fotografije.

Posljednjoj izložbi odazvalo se na poziv, koji je upućen svim društvima i objavljen u NP (1977, br. 5-6, str. 179), 17 autora iz SR Hrvatske, Slovenije, Srbije i BiH. Oni su poslali 126 fotografija od kojih je izloženo 57 najboljih, a nagrađeno 11. Ziri u sastavu: prof. dr Željko Poljak (PDS »Velebit«), mr Željko Kašpar (PD »Vihor«) i Drago Mihaljević (PD »Rade Končar«) ovako je podijelio nagrade:

Prva: Vida Strašek, Ljubljana, za sliku »Škrbina«;

Druga: Vlastja Simončič, Ljubljana, »Na Vogelu« i Sonja Zalar, Ljubljana, »Jutarnje maglice«;

Treća: Zlatko Smerke, Varaždin, »Grafika vapnenca«, Vlastja Simončič, Ljubljana, »Ledeni katedrala« i Sonja Zalar, Ljubljana, »Oblici«;

Nagrade: Vlastja Simončič, Ljubljana, »Triglav s Vogelom«, Zlatko Smerke, Varaždin, »Oluja« i Mitja Vidmar, Ljubljana, »Ograda«.

Svima nagrađenima dodijelila je tvornica »Fotokemika« i nagrade u fotomaterijalu. Izvan konkurencije izložio je ing. Srećko Božićević iz Zagreba četiri speleološke fotografije.

Iako je izložba u projektu bila visoke kvalitete, a posjetio ju je i velik broj Zagrebačkih (aula Glavne pošte jedno je od najprometnijih mjeseta u Zagrebu), mora se konstatirati da postoje znakovi određene krize naše crnobijele fotografije. Oni su se počeli pokazivati već i kod prijašnjih sličnih izložbi. Sve je manji broj natjecatelja i sve manji broj poslanih fotografija. To se osobito zapaža među planinarima iz SR Hrvatske koji su počeli i kvalitativno zaostajati (gotovo sve nagrade osvojili su slovenski fotografii). Nema sumnje da je jedan od bitnih uzroka zaostajanja crnobijele fotografije među našim planinari prodror kolor fotografije. Alarmantna je u tom pogledu pojava što mnogi naši nekadašnji ugledni planinari fotoamateri na izlete nose samo fotomaterijal u boji i što on sve više potiskuje crnobijelu tehniku iako ona ima svoje nenadomjestive čari. Koliko je god kolor fotografija atraktivna, ona još nije dosegla eleganciju i suptilnost igre sjene i svjetla kakvu omogućava crnobijela tehnika.

U toj krizi, mogli bismo čak reći prekretnici naše crnobijele fotografije, ne će biti na odmet da u našem časopisu pokažemo njene mogućnosti i domete. Zahvaljujući susretljivosti izlagачa na našoj posljednjoj izložbi i njihovu dopuštenju, na posebnom prilogu ovoga broja reproduciramo niz uspjelih fotografija koje su na njih bile izložene. Osim toga u ovom broju donosimo i povijesni prikaz planinarske fotografije u Hrvatskoj koji dokumentirano ilustrira doprinos naših planinara fotoamatera u razvitku jedne izrazito kulturne pojave u našem društvenom životu.

Dr Željko Poljak

SLIKE NA PRILOGU

Prva stranica

Janez Korošin: S Tulović greda
Dr Luka Pintar: Planinska šumarica

Druga stranica

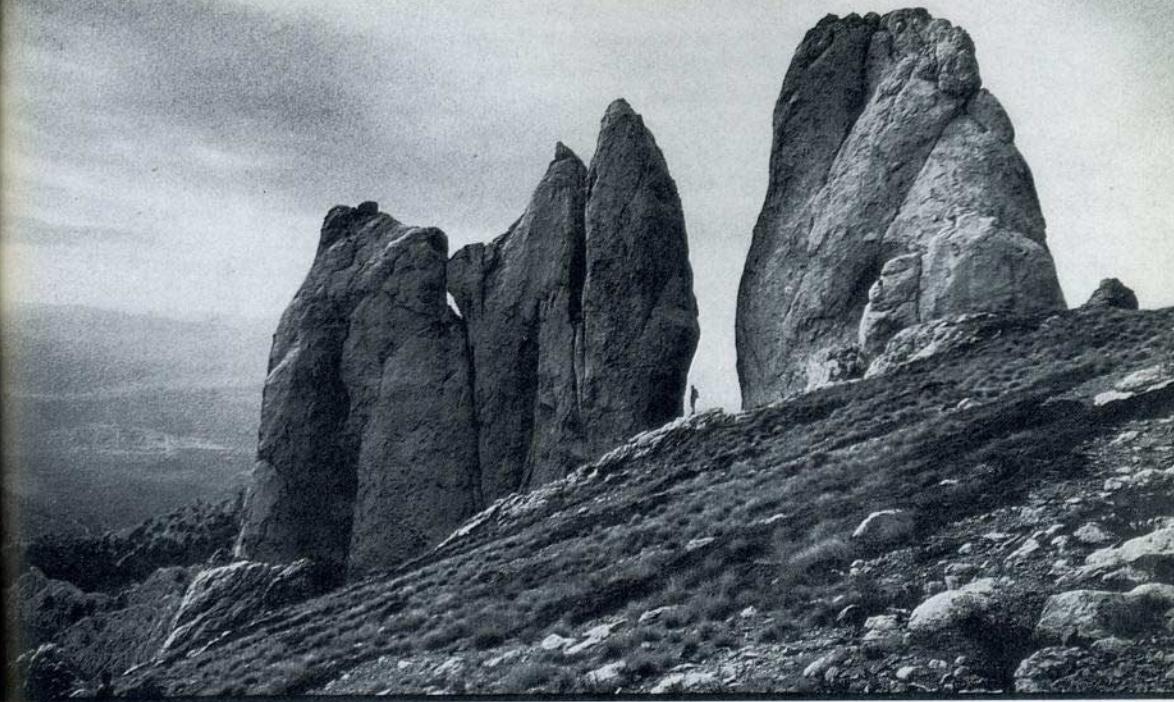
Vida Strašek: Škrbina (Prva nagrada)
Vlastja Simončič: Ledeni katedrala (Treća nagrada)

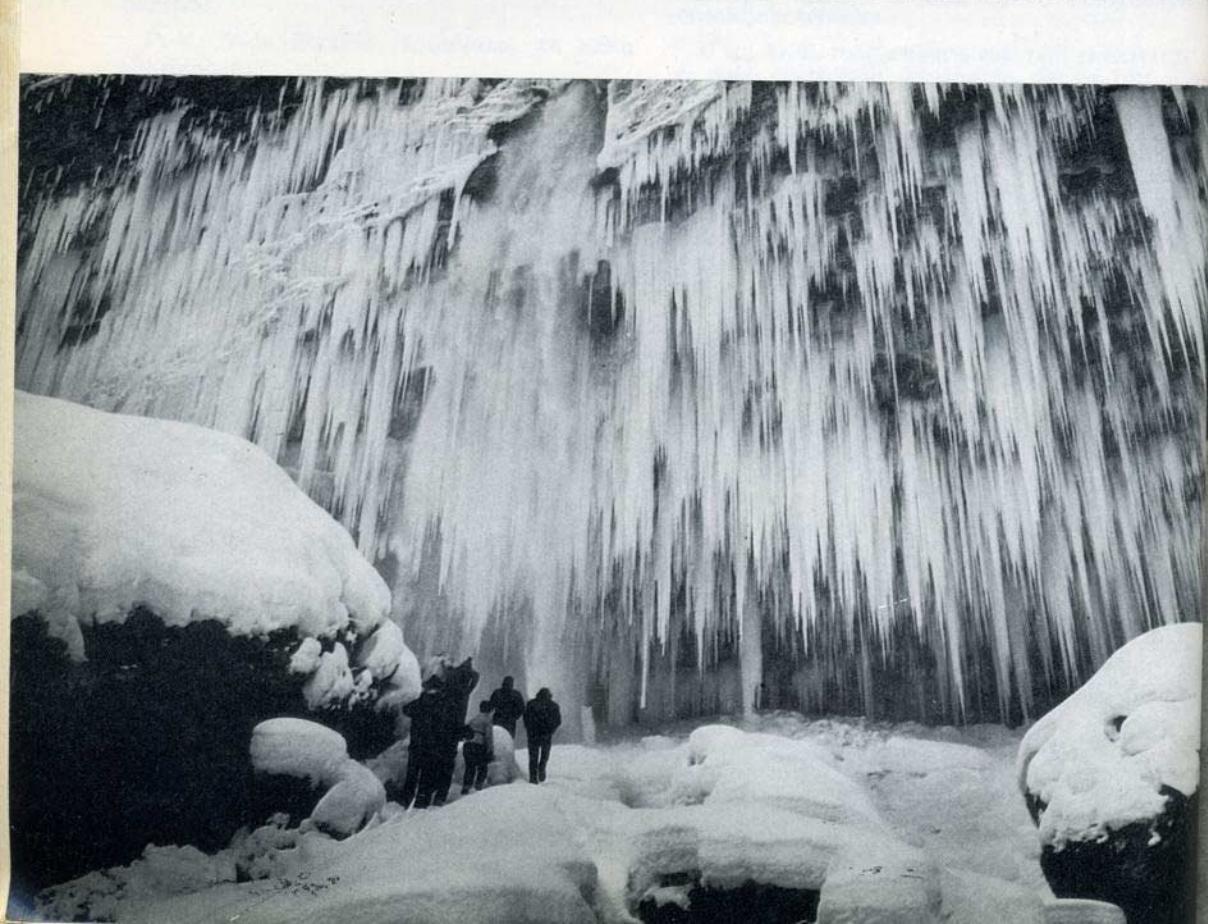
Treća stranica

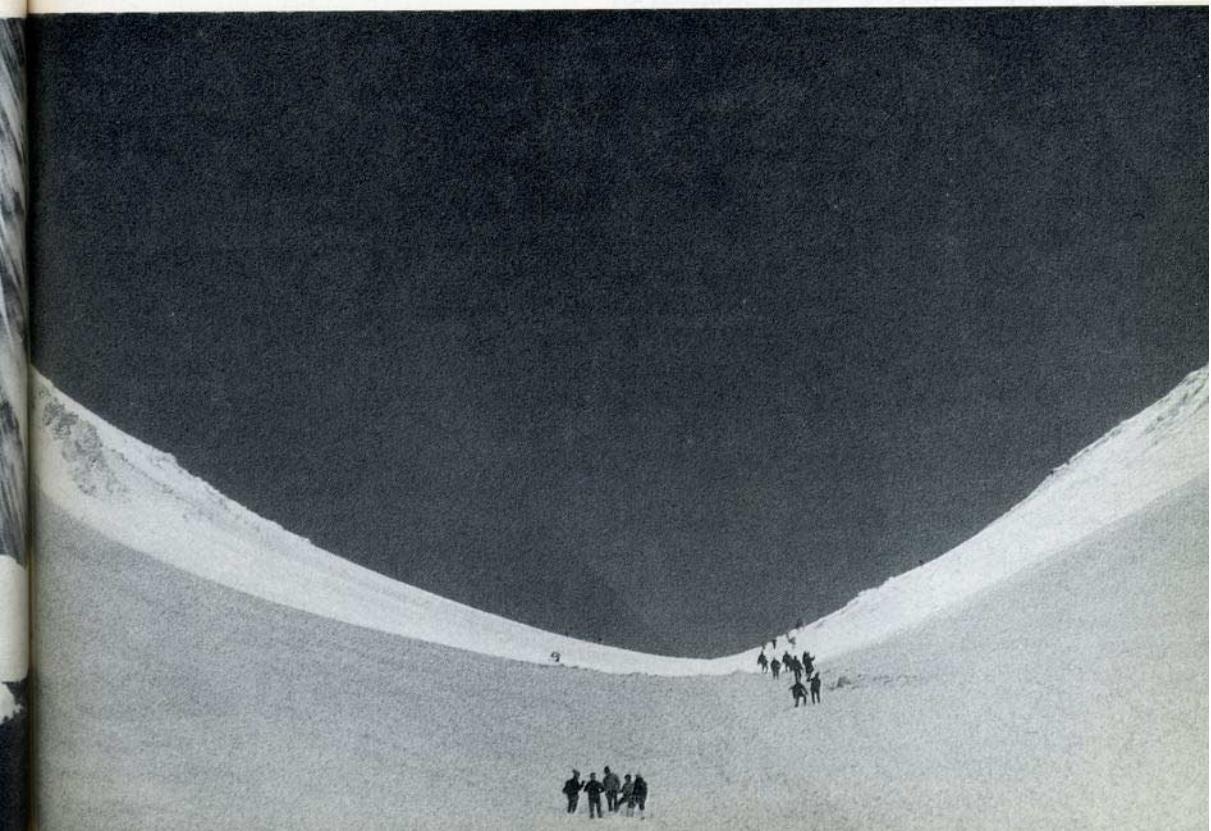
Vojko Bizjak: Po vlastitim stazama
Sonja Zalar: Na sedlu (nagrada)

Cetvrta stranica

Dr Luka Pintar: Runjika
Zlatko Smerke: Grafika vapnenca (Treća nagrada)

Planinarska fotografija u Hrvatskoj

U povodu izložbe »Čovjek i planina« 1977. godine

Dr ŽELJKO POLJAK
ZAGREB

»Fotografija je najjači propagator planinarskog pokreta. Što znači predstaviti jednu planinu i sve ono što se u njoj zbiva, ako nemate sliku, dijapositiv? Ništa! Sve vam ostaje pusto, jer iz samih riječi ne možete razabrati što vam želimo prikazati.«

Iz izvještaja Fotosekcije godišnjoj skupštini HPD-a 1940. godine

Planinar bez fotoaparata prikraćen je za mnogo šta i nešto veliko. Već samo traženje lijepih motiva u planini radi snimanja, izvanredan je estetski doživljaj. Koliko god naše sjećanje bilo dobro, vizuelni doživljaj ljepote prije će ili kasnije izblijediti. Fotografija je ta koja će nam za poznja vremena sačuvati sliku što nas je očarala i koja će omogućiti da je ponovno doživimo ne samo na apstraktan način. Zato su planinari, otkad postoji planinarsko nastojali da sačuvaju svoje vizuelne doživljaje slikom — u početku crtežom ili kistom, a poslije fotografijom i filmom. Zahvaljujući tome razvila se planinarska fotografija, mogli bismo reći, kao posebna grana fotografске umjetnosti.

Iako se u predratnom razdoblju ponekad poistovjećivalo amatersku umjetničku fotografiju s planinarskom fotografijom, danas znamo da ona ima svoje osobitosti, neku vrstu dokumentarnosti i znanstvene objektivnosti. Ova obilježja planinarske fotografije ni malo ne moraju ići na račun njene estetske vrijednosti, dapače, ona se međusobno oplođuju. Zato promatranje planinarske fotografije pruža ne samo doživljaj ugodne, nego je i veoma korisno u obrazovnom i informativnom smislu. Uostalom, zar bi alpinizam doživio sav onaj zadivljujući polet da nam smjeli penjači nisu sa sobom iz planine donosili, osim slova, i slike čudesnoga svijeta — u prošlom stoljeću to su bili vrhovi Alpa, a u našem stoljeću Himalaja, Karakorum, Ande i Pamir. Zar nisu naši planinari fotografii sa svojim izložbama i predavanjima najbolji propagatori planinarstva? Jedan od razloga zbog kojih je planinarska književnost, pogotovo u alpskih naroda, postala posebna i vrlo cijenjena vrsta književnosti, upravo je planinarska fotografija. Ona je putopisnu riječ obogatila slikom. Riječ i slika donijeli su nešto novo, znatno više nego što bi mogao svaki od tih elemenata dati zasebno.

Planinarska je fotografija i u Hrvatskoj odigrala važnu ulogu. Ona je, što više, u

meduratnom razdoblju bila dugo vremena toliko značajan činilac u razvitku hrvatske umjetničke fotografije, da se neko vrijeme s njome čak i poistovjećivala. Velike izložbe planinarske fotografije u zagrebačkom Umjetničkom paviljonu i u Zagrebačkom zboru dvadesetih i tridesetih godina, neke i s više od 500 eksponata! — bile su kulturni doživljaji, a neke od njih i prekretnice u razvoju amaterske fotografije. Planinarska je organizacija u to doba izdavala čak i časopise za unapređivanje umjetničke fotografije (»Fotografski vjesnik« Fotosekcije HPD u Zagrebu, »Galerija« Fotosekcije HPD »Ivanec« u Ivancu). Fotografije objavljivane na prilozima u »Hrvatskom planinaru« na papiru za umjetni tisk, a poslije u tehniči bakrotiska, svjedoče i danas o visokom umjetničkom dometu tadašnje planinarske fotografije.

Nažalost, tisuće fotografija u kojima je uživala tadašnja planinarska javnost, danas više nisu pristupačne javnosti. Tek iz izvještaja u novinama i časopisima možemo našlučivati koliko su divnih doživljaja mogle pružiti svojim posjetiocima. Odmah se nameće misao: zar ne bi bilo vrijedno prirediti jednu retrospektivnu izložbu najlepših eksponata iz povijesti naše planinarske fotografije? Tko zna gdje je danas to umjetničko blago, je li ga uništio vrijeme ili se krije negdje po mračnim prašnim tavanima. To je uostalom sudbina svih takvih izložbi: poslije zatvaranja cjelina se razgrađuje i eksponati završavaju kojekuda. No i ono fotografija što ih je reproducirano u časopisima »Hrvatski planinar«, »Fotografski vjesnik«, »Galerija«, Planinarski vjesnik u »Vijencu« i posebno u albumu HPD-a »Hrvatske planine« iz 1935. godine, dovoljno svjedoči o profinjenom ukusu naših starih planinara.

Sjetimo se jednoga od starijih među njima, Vjekoslava Cvetišića, i njegova četiri sveska planinarskih putopisa pod naslovom »Sa planinom i gora« (Zagreb, 1925-1933). Iako je to u nas bio vjerojatno prvi pokušaj objavljivanja planinarskih putopisa u obliku

knjige, on ni danas nije nadmašen po neobičnom skladu riječi i slike. Jednaki sklad lijepe riječi i slike sadržan je i u planinarsko-putopisnoj knjižici dra Ivana Ištvanovića »Sa planinskih zatišja« (Zagreb 1933). Sjetimo se i drugog nestora planinarske fotografije, nedavno preminulog planinarskog seniora Dragutina Paulića, koji je 1923. organizirao prvu samostalnu izložbu svojih planinarskih fotografija. Na sreću, velik dio ih je sačuvan u obliku fotografskih priloga u njegovu »Vodiču na Plitvička jezera« iz 1923. godine i u Gušćevoj »Medvednici« iz 1925. godine. Sjetimo se i velebitaške trojke: dra Ivana Krajača, dra Radivoja Simonovića i dra Josipa Poljaka — jednog pravnika, jednog lječnika i jednog geologa — koje je ujedinila gotovo fantašična ljubav prema ljepotama Velebita. Brojne njihove fotografije, od kojih su mnoge sačuvane jer su reproducirane u časopisima i stručnim knjigama onog vremena, svjedoče o tolikoj moći zapažanja i fotografskoj vještini, da bismo ih i danas jedva mogli dostići sa svom suvremenom fotografskom tehnikom.

Sjetimo se i Branimira Gušića, tisuće njegovih fotografija iz Dinarida, njegovog Durmitorskog filma, originalnog djela u kojem je sjednjeno oko estete i znanstvenika, planinara, etnografa i geografa.

Golem broj negativa i na tisuće kolor dijapositiva u njegovoj ostavštini čekaju da budu sređeni. Bit će to velik i težak posao jer Gušić nije poslušao naše sugestije da odmah obilježi svaki snimak i dijapositiv. Nadao se da će za to imati dovoljno vremena kad ode u mirovinu, ali prevario se.

Bilo je i planinara fotografa koji su bili zaljubljeni u jednu planinu. Fotografski opus svakoga od njih predstavlja likovnu monografiju »njegove« planine. Tako se Zvonimir Zobundžija posvetio središnjem području Gorskih kotara, Josip Plaček Čvrsnici, Dušan Frković Velebitu, Duro Pany Orjenu, Vladimir Novak Durmitoru, Ivica Sudnik Samoborskom gorju, Vlado Horvat Jahorini i Medvednici, dr Ivo Horvat Risnjaku, a Marijan Dragman je bio protagonist naše izrazito alpinističke fotografije. Osobita je ličnost bio Ljudevit Griesbach, amater i profesionalac u istoj osobi. Godinama je s entuzijazmom vodio Fotosekciju HPD-a, brinuo se o izobrazbi mladih fotografa, održavao tečajeve i predavanja i uvodio fotografске novitete iz svijeta u našu sredinu. Fotografiраo je upravo nevjerojatnom marljivošću, a snimke su mu bile briljantne i tehnički savršene.

Bio bi propust ne spomenuti i dvije podružnice HPD-a koje su osobito razvijale planinarsku fotografiju. Jedno je bio HPD »Velebit« na Sušaku sa svojim velikim izložbama, a drugo »Ivančica« u Ivancu, gdje je ličnost Otokara Hrazdire kao magnet okupila fotografе sa svih strana, tako da je mali

Ivanec bio pravo fotografsko čudo sa svojim izložbama i vlastitom fotorevijom.

Pored snimanja na brojnim izletima po planinama širom zemlje planinari, omladinci, članovi foto-sekcije Središnje HPD-a i mnogih njegovih podružnica izlagali su na izložbama umjetničke fotografije u Zagrebu, u ostalim gradovima, ali i na međunarodnim izložbama umjetničke fotografije, gdje su postizali značajne uspjehe u tadašnjim međunarodnim razmjerima (izložbe u Austriji, Belgiji, Madžarskoj, Grčkoj, Francuskoj, pa čak i u Bostonu, USA).

Također je bilo započeno i vrijedno djelovanje planinara foto-amatera na snimanju i izradi dijapositiva — za ono vrijeme velikih formata do 9 x 12 cm, koji su služili za brojna planinarska predavanja po društвima i školama u Zagrebu i mnogim mjestima i gradovima. Time se široke slojeve omladini i planinara upoznavalo s prirodnim ljepotama naše zemlje, planinama, objektima, špiljama, zaštitom prirode, a naročito su bile cijenjene zimske, skijaške, snježne snimke.

Tradicija predratnih izložbi nastavila se i poslije drugog svjetskog rata. Zahvaljujući razvitku fotografске tehnike i njenom prođoru u širinu, postalo je gotovo pravilo da se u planinu ne ide bez fotoaparata. Fotografije nisu bile uvjek samo uspomene s izleta, među brojnim fotoamaterima priličan broj ih se s vremenom afirmirao bogatstvom doživljavanja i talentom za izbor motiva. U početku je prednjačio ing. Maksimilian Plotnikov, istaknuti fotografski pisac i stručnjak, dokle ga nažalost nije pokosila smrt u lednjaku Bernine u švicarskim Alpama. Godinama nas je impresionirao obiljem lijepih i zanimljivih motiva Edvin Rakoš, sve dok nije prešao u profesionalne kino-snimatelje.

Broj planinara fotografa postao je s vremenom upravo nepregledan. Izdvojiti ćemo Vladimira Matza, velikana planinarske fotografije, koji je sve sam izrađivao s velikom pedantnošću i na izložbama dobio niz nagrada (poginuo 1977. u Alpama), zatim Viljija Strašeka, pionira foto-tečajeva za planinare, osobito kad je PSH opremio tamnu komoru, Branka Lukšića, koji se istaknuo sjajnim zimskim slikama s južnog Velebita (poginuo 1958. u Kleku), Periku Koricu iz Gospića, fotografa velebitskih motiva, Srećka Božičevića, geologa iz Zagreba, zbog vrhunskog dometa u speleološkoj kolor fotografiji, fotografa zagorskih motiva Cvjetka Šoštarića iz Ivanačice, izrazitog fotografa stijene Stanislava Gilića iz Rijeke, fotografa bilja po-kognog botaničara dra Frana Kušana, zatim Željka Hlebeca iz Križevaca, čija kamera godinama sistematski prati planinarske događaje, te ing. Zlatka Smerka iz Varaždina, bez sumnje već desetak godina jednog od najistaknutijih planinarskih fotografa u Hrvatskoj. Smerkeove fotografije osnova su planinarskim i alpinističkim knjigama što ih je sam napisao, one su bile osim toga najlepši ures gotovo svih izložbi planinarske fotografije.

fije u posljednjem desetljeću i vrlo često su motiv naslovnih stranica našega časopisa.

Zanimljiva je ličnost Petar Lučić Roki. On je vjerojatno više nego itko u poslijeratnom razdoblju utjecao na razvoj naše planinarske fotografije. Kao izrazit propagandist dobro je shvaćao vrijednost slike i svojski se zalagao za njenu afirmaciju deset godina kao urednik »Naših planina«, zatim kao urednik vrlo uspjele fotomonografije »Planine Jugoslavije« (Zagreb 1967), kao dugogodišnji posjetilac tradicionalnog festivala alpinističkog filma u Trentu, kao organizator izložba i, možda iznad svega, nebrojenim planinarskim putopisnim predavanjima popraćenima kolor dijapositivima kojima se dosad još u Hrvatskoj nije našao premac ni po broju ni po kvaliteti. Kao učenik M. Plotnikova i F. Avčina prvi je u Hrvatskoj razvio snimanje dijapositiva u boji po serijama za predavanja u planinarskim društvima i narodnim sveučilištima. Na izložbama nije mnogo izlagao jer je većinom bio predsjednik ili član žirija.

Danas je među našim planinarama velik broj fotografa amatera, ali kako po društvena nema više nekadašnjih fotosekacija — postale su nepotrebne jer su filmska oprema i materijal postali svakome pristupačni — nemamo o njima evidencije. Ipak, po fotografijama koje kolaju među planinarama i koje se pojavljuju kao ilustracije u »Našim planinama«, zapažena su imena: Zdravko Ceraj, Drago Mihaljević, Marijan Čepelak, Borislav Aleraj, Drago Pavličević, Branko Separović, Lutz itd.

I na kraju valja kazati nekoliko riječi o pojavi koja zburjuje. To je kolor fotografija. Sve je veći broj autora koji su se počeli orijentirati prema toj novoj vrsti fotografije a sve je veći i broj planinara koji u svojim aparatima nose u planinu samo filmove za izradu dijapositiva. U posljednje je doba iskustvo žirija na planinarskim izložbama da je odaziv za crnobijelu fotografiju među planinarama sve manji. Ipak, za organiziranje izložbe planinarske kolor fotografije vrijeme još nije dozrelo. Format kakav se traži u propozicijama zahtjeva prilične izdatke zbog čega je kolor fotografija još uvijek nepristupačna planinarama prošjećnih prihoda. Osim toga kolor fotografija još nije ni ustali-

NAPOMENA UREDNIŠTVA. U sastavljanju ove kronike uvelike su pomogli mnogi naši planinari seniori, među njima najviše Ivica Sudnik, prof. dr. Vladimir Blašković i Petar Lučić Roki. Da bi pregleđ bio što potpuniji, pozvana su na suradnju sva planinarska društva u Hrvatskoj i radi toga im je PSH uputio 23. ožujka 1978. okružnicu koja glasi:

»U časopisu Naše planine uskoro će biti objavljen povijesni pregled o planinarskim izložbama u Hrvatskoj, o izložbama planinarske fotografije i o radu fotosekacija. Molimo planinarska društva koja o tome imaju podatke da nam ih pošalju radi uvrštenja. Potrebno je navesti datum izložbe, sadržaj, naslov i organizatora te druge eventualne podatke.«

la svoje estetske norme. U obilju boja i u blještavilu što nas zasljepljuje, u pravoj poplavi mlađih kolor fotografa, treba pronaći i utvrditi nove kriterije. Je li istina da kolor nikada neće dostići suptilnu igru svjetla i sjene crnobijele fotografije ili je istina suprotna? Siguran odgovor na to pitanje još nemamo, ali je sigurno da je u planinarskoj fotografiji završilo jedno razdoblje i da smo na prekretnici koja donosi nešto novo.

Na završetku toga razdoblja valjalo bi da se osvrnemo na prošlost, da je otmemo zaboravu i da je pokušamo shvatiti kao zaokruženu cijelinu. To nije lagan posao. U prvom redu zbog toga što nedostaje povijesne građe. Pripremajući jubilarni zbornik »Hrvatsko planinarstvo« (Zagreb 1975) u povodu naše stoljetnice, prikupio sam doduše na karticama prilično mnogo podataka iz povijesti naše planinarske fotografije. Kartice su trebale poslužiti kao osnova za pisanje poglavljia »Planinarska fotografija u Hrvatskoj«, ali kako ipak nije bilo dovoljno grade, a niti odaziva među onima koji bi autoru mogli pomoći svojim savjetima i sjećanjima, poglavlje je ostalo nenapisano. No da taj trud ne bi ostao bez ikakve koristi, objavljujemo ovdje sadržaj tih kartica sreden kronološkim redom, nadajući se da će i u ovakvom obliku potaknuti poznavaoce da se prihvate ove teme ili da bar, po svojem znanju, kroniku nadopune. Kronikom nisu obuhvaćene samo čisto fotografiske izložbe nego i sve ostale o kojima sam mogao naći podataka, jer praktički ni jedna planinarska izložba u našoj prošlosti nije priredena bez obilja slikovnih materijala.

Organiziranje jedne izložbe golem je posao. To ne može dolično ocijeniti nitko tko se i sam nije ogledao u tom poslu. Kronika koju objavljujemo dokazuje da je trud uložen u organiziranju izložba u našoj prošlosti neizmjeran i moramo priznati da ovoj vrijednoj i izrazito kulturnoj grani planinarske djelatnosti dosad nismo poklonili dovoljno pažnje niti je dovoljno cijenili. Neka, dakle, ova kronika bude mali znak priznanja svim onim anonimnim planinarama koji su se radi afirmacije našega planinarstva požrtvovno posvećivali ovoj vrsti djelatnosti ne zaledi truda ni vremena.

Na poziv su odgovorila samo slijedeća društva: »Željezničar« Zagreb, »Visočica«, »Stubičan«, »Risnjak«, »Bilo«, »Bilogora« i »Ivančica«. Svi poslani podaci uvršteni su u kroniku. To ističemo zbog iskustva s prijašnjim povijesnim prilozima: nakon tiskanja članka stizu privigori i kritike baš iz onih društava koja se nisu odazvala na suradnju. No i ovakva kakva jest Kronika iznosi obilje fotografije koja će dobro poslužiti svakome tko se bavi prošlošću našega planinarstva.

UPOTRIJEBLJENE KRATICE

PD planinarsko društvo

HPD Hrvatsko planinarsko društvo

HP »Hrvatski planinar«

NP »Naše planine«

PSH Planinarski savez Hrvatske

GSS Gorska služba spasavanja

AO Alpinistički odsjek

MALA KRONIKA PLANINARSKA FOTOGRAFIJEU HRVATSKOJ

1884

— Prva planinarska slika u povijesti našega planinarstva: U »Spomenici HPD« slika Gradske kuće na Sljemenu, na posebnom prilogu (litografija C. Albrechta)

1888

— U Hrvatskom planinaru broj 6, str. 89, fotografija »Vodnikova kuća na Velom polju«, prva fotografija u planinarskom tisku

1899

— U Hrvatskom planinaru broj 1, str. 5, fotografija »Aljažev izgledni tornjič«, a na str. 15. komentar pod naslovom »K slici« (1909. br. 2, str. 21: Aljažev dom)

1900

— U HP br. 1, str. 3, »Pogled na Alaginac i Oštarijsko polje«, prva fotografija Velebita u našem planinarskom tisku.

1910

— U časopisu Vienac (prilog Obzoru) počeо od 6. broja izlazi Planinarski vjesnik (izlazio do 1913.) bogato opremljen planinarskim fotografijama, koji je počeo razvijati kult planinarske fotografije snimkama Vjekoslava Cvetišića iz Velebita i Gorskog kotara.

— Upravni odbor HPD odlučio je izraditi razglednice planinarskih objekata u Hrvatskoj i poziva na suradnju »Amateur-fotografe«. Najavljuje izložbu planinarskih razglednica (Vienac 1910, str. 190). Poziv na suradnju ponavlja 1911. godine u broju 1, str. 32.

1911

— Ivan Wagner u putopisu »Moj izlet na Gross-glockner« (Vienac 1911, str. 29) objavljuje prvi u nas fotografije iz inozemnih planina. U istom broju javlja se po prvi put dr Josip Poljak s fotografijama Velebita, poznat poslije kao istraživač i fotograf te planine.

— U Planinarskom vjesniku, prilogu Vienca, javljaju se tri nova imena naše planinarske fotografije: R. Zikmundovský, A. Stiasni (slike sa Sljemena) i Dušan Frković (Rišnjak).

— U Viencu na str. 288. HPD najavljuje tiskanje novih planinarskih razglednica sa Sljemena (opjrama, kuća, Kraljičin zdenac), budući da su stare rasprodane.

— U Viencu na str. 321. i 333. tiskane su reprodukcije tri motiva s Velebita, ulja na platnu Mihovila Krušljna.

1912

— U Viencu na str. 6. tiskane su reprodukcije šest ujia na platnu Otona Ivecovića, s velebitskim motivima.

1913

— U Viencu na str. 383. u povodu prestanka izlaženja Vienca i Planinarskog vjesnika u njemu. HPD najavljuje ponovno izlaženje HP: »Pored uobičajenih ilustracija u tekstu, taj bi časopis donosio reprodukcije fotografija planinarskih snimaka na finom tzv. Kunstdruck-papiru.«

1914

— U HP br. 7, str. 118. HPD objavljuje »Natječaj za fotografiske snimke sa hrvatskih planina« u kojem se kaže: »Gosp. odvjetnik Ivan Gojtan, HPD-u 100 Kruna kao nagradu za tri najbolja fotografiska snimka sa hrvatskih planina. Tim povodom raspisuje Upravni odbor HPD-a natječaj sa tri nagrade... Natjecati se mogu samo članovi HPD-a. Prispjele će se slike javno izložiti, a jury će biti posjetoci izložbe, koji će na ulaznicu napisati, koja im se slika najviše svjeda, pak tu ulaznicu baciti u zatvorenu škrablicu... Od najboljih će se slika načiniti razglednice... Poslije reprodukcije fotografije će se na drugoj izložbi prodavati. Snimci ne smiju na izložbi imati označku fotografa radi objektivnosti kritike. Imena svih natjecatelja saopćeć će se javno zajedno s rezultatom natjecanja 10 dana poslije izložbe... U studenom će se otvoriti izložba.« (Nemamo podataka je li ta izložba ostvarena ili ju je oomeo rat, ali su ove propozicije značajne kao prvi dokument takve vrste).

— Pasionirani ljubitelj Velebita, Ivan Gojtan objavljuje u istom broju HP pod naslovom »Molim te tekst u kojem kaže: »Nakanjo sam i riječima i slikama opisati Velebit... Molim svakoga... da mi izvoli poslati podatke i slike ili kopije slike... dat ēu ih o svom trošku fotografirati... Posjednik neka podjedno navede cijenu... Molim sve hrvats-

ke i srpske novine, da ovu molbu besplatno u svoj list uvrste«. Gojtanov apel pokazuje da se među planinarama sve više razvija smisao za likovno prikazivanje planina, posebno Velebita. Gojtan je poslije poklonio HPD-u 1000 fotografija.

1919

— HPD je odmah poslije završetka rata priedio u Zagrebu »Izložbu planinarskih snimaka iz Hrvatske i Slavonije«, prvu nama poznatu izložbu planinarske fotografije (Novosti br. 190 i 263).

1922

— HPD je 21. siječnja otvorio u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu »Hrvatsku planinarsku izložbu«, do tada jedinstvenu manifestaciju, koja je po svojoj veličini i vrijednosti bila značajan kulturni događaj. Na otvorenju su bili prisutni predstavnici vlade, gradski načelnik, konzuli Francuske, Češke i Poljske, predstavnici visokih škola i društvenih organizacija. Osim HPD-a izlagalo je Slovensko planinsko društvo (Brinškeove fotografije), Planinarsko društvo iz Sarajeva, Češko planinarsko društvo, Etnografski muzej iz Beograda, Ministarstvo trgovine itd. HP u broju 1 i 2 izvještava: »Desna dvorana čini utisak fotografskog ateliera. Tu je izloženo nebrojeno fotografija s naših planina. Pretežni dio izložili su Vjekoslava Cvetišić, dr Ivan Krajač, Drago Paulić i Josip Poljak. Većina fotografija su umjetnički tako dotjerane, da su prava remek-djela, pa ne znaš kojoj slijeti da se više diviš! Senzaciju su pobudile snimke Dolomita i Julijskih Alpa »opravljene iz zrakoplova za vrijeme rata.« Na izložbi je osobito zapažena zbirka snimaka s Prenja i Velebita dra Radivoja Simonovića iz Sombora. Stampa je uvelike i pozitivno pisala o izložbi (Jutarnji list, Novosti, Agramer Tagblatt, Večer, Hrvat, Obzor, Dom i svijet, Zabavnik itd.) Izložba je bila »kamen medaš, koji otvara novo doba u našem planinarstvu, a pravo njenog znamenovanje moći će ocijeniti tek buduće generacije« — zaključuje u prikazu izložbe ing. Stjepan Szawitz Nossan (HP 1922, str. 21). Ipravost zaključka da će »uspomenu na Hrvatsku planinarsku izložbu iz g. 1922. još dugo svjetliti u analima naše alpinistike potvrđuju njezini plodovi, među ostalima nagli razvoj planinarske fotografije, ponovno pokretanje časopisa Hrvatski planinar i ideja o osnivanju alpinskog muzeja.

1923

— Upravni odbor HPD-a zaključuje na svojoj sjednici od 3. siječnja da se osnuje Foto-sekcija

— Drago Paulić, član HPD-a, organizira izložbu svojih planinarskih fotografija, prvu nama poznatu samostalnu izložbu među planinarama.

1924

— Dragutin Paulić u HP (str. 27) objavljuje napis »Fotografiranje zimi«, prvi fotografski članak u našem planinarskom tisku.

1925

— Druga izložba HPD-a održana je u sklopu Opće sportske izložbe u Zagrebačkom zboru (danas Zagrebački velesajam). Planinarski dio bio je ponovno veoma zapažen i opširno komentiran (Novosti br. 247, Večer br. 1440 i reportaža Dragutina Hircu u HP, str. 128).

— Osnovana je Fotosekcija HPD-a. Svoj prvi sastanak održala je 14. rujna. Upravni odbor je ovako konstituiran: pročelnik Ervin Köröskenyi, tajnik Josip Vučak, blagajnik Manojlo Behrman, ekonom Ivo Jeušnik, odbornici Ciril Bronić, Ljudovit Griesbach i Milan Radej. Do 1941. pročelnici su još bili Griesbach, Zvonimir Zubondžija, Vučak, Behrman, Novak i Jeušnik (HP 138 i Večer br. 1446). Fotosekcija je osnovana na temelju zaključka HPD središnjice u Zagrebu od 20. srpnja, sa svrhom »da okupi i organizira čim veći broj planinara fotografa-amatera za unapređenje fotografskog sporta, kako bi se taj sport čim tjesnije vezao uz planinarstvo, kojemu je toliko potreban kako za promicanje — propagandu, tako i za čim ljeplju i korisniju zabavu« (Pravilnik Fotosekcije prihvila 12. XI).

— Članovi HPD Josip Pasarić i Vjekoslav Cvetišić održali su 16. svibnja (50. obljetnica prvog izleta HPD) u Samoboru predavanje o Gorskom kotaru i Velebitu popraćeno »skioptičkim« slikama, prvo takvo predavanje u HPD »Japetić« u Samoboru.

1926

— HPD »Bilogora« u Bjelovaru priredilo je od 3. do 6. siječnja pod pokroviteljstvom dr. Ivana Krajača, ministra trgovine i industrije (bijeseg predsjednika HPD) izložbu planinarskih fotografija pod naslovom »Prirodne ljepote naše domovine«. Postavljena je u županijskoj dvorani i polučila je veliki uspjeh.

— Primorski savez za unapređenje turizma u Splitu raspisao je natječaj za »Prvu jugoslavensku izložbu fotografija u Splitu« od 15. lipnja do 15. kolovoza. Pored ostalih uvjeta »slike treba da prikazuju naše krajeve... motive s našeg mora, rijeke, planinu, šuma, špilju... planinarstvo...«

— Fotosekcija HPD izdaje Kućni red prema kojem svaki član ima pravo koristiti tamnu komoru. Izložila je preko 100 fotografija na izložbi koju je priredio Ferijalni savez u Koprivnici. Zaključkom sjednice od 23. travnja raspisuje natječaj pod naslovom »Prvi pokušaj«. O njenoj glavnoj skupštini izvještava Večer u br. 1587. Organizira stručna predavanja (Ivan M. Dugan: Estetika u fotografiji, Ivo Cabrić: Snimanje u zimi, Svetozar Varićak: Fotografiranje u bojama, Ervin »Köröskenyi: Operma planinara amateur-fotografa, itd. Osim toga održava redovite članske sastanke svakog utorka. Za pola godine rada skupila je 40 članova i održala 14 predavanja. Na fotografskoj izložbi Primorskog saveza za unapređenje turizma u Splitu Sekcija je nagradena pocasnom diplomom uz srebrnu kolajnu, a njen član Ritzofy zlatnom kolajnom u znak priznanja za sudjelovanje.

— Planinarska i zimsko sportska izložba slika u Zagrebu (Večer broj 1769 i Novosti br. 270).

— Fotosekcija HPD počela je izdavati časopis za prijatelje fotografije »Fotografski vjesnik«, najprije pod uređištvom S. Varićaka, a zatim dra J. Poljaka. U 1926. godini izšalo je 8 brojeva na 188 stranica, a iduće godine 12 brojeva na 284 stranice, s brojnim reprodukcijama i naslovnom stranicom u dvije boje.

1927

— Fotosekcija HPD održava svakog utorka redovite članske sastanke s predavanjima za početnike, a uređila je i »tamnu izbu« za fotografске potrebe (HP str. 68).

1928

— Prva izložba Fotosekcije HPD (ujedno treća izložba HPD) održana je od 6. do 15. siječnja na Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Ukupno 43 izlagaca iz Zagreba, Sušaka, Karlovca, Sombora, Orahovice i Jastrebarskog izložilo je 682 (!) fotografije. O toj izložbi, po broju fotografija jednoj od najvećih u povijesti planinarske fotografije, opisirano je izvjestio u HP Miroslav Hirtz (HP str. 13).

— Fotosekcija HPD je sudjelovala serijom slika na proljetnom Zagrebačkom zboru i Prosvjetnom tjednu. Na III skupštini izabran je za pročelnika Antun Stiasni (HP str. 70).

— Uspješno djeluju fotosekcije u podružnicama »Mosor« Split i »Velebit« Sušak

1929

— Na čelo Fotosekcije HPD izabran je dr Zlatko Prebeg.

— HPD »Velebit« u Sušaku održalo je od 28. srpnja do 8. kolovoza »Planinarsku foto-izložbu« na kojoj je pod vodstvom pročelnika sekcije Jurica Ružića i vrsnog fotografa Cede Kuševića bilo izloženo 287 fotografija od šest autora. Tiskan je katalog.

— HPD »Bilo« priredilo je od 3. ožujka do 1. travnja u gimnazijskoj zgradi u Koprivnici svoju prvu planinarsku izložbu. Sačuvan je originalni plakat te izložbe. Pažnju su pobudile primjerne fotografije koprivničkih planinara braće Marka i Fede Kasumović i članova Fotosekcije HPD središnjice.

1930

— Fotosekcija HPD priređuje početnički tečaj za 16 članova pod vodstvom Ljudevita Griesbacha (HP str. 236).

— Branimir Gušić snima s bećkim snimateljem Karloem Koranekom dugometražni planinarsko-etnografski film »Durmitor« i s njim postiže velik uspjeh u Beču, Pragu, Münchenu i Zürichu. Osim toga priređuje s fotografijama iz Dinarja i skupljenim etnografskim materijalom izložbu u Zagrebu, Beogradu, Sušaku i Pragu.

— Izložba planinarskih fotografija u Zagrebačkom zboru postigla je velik uspjeh. »Dosad je

HPD priredilo više sličnih uspjelih izložbi, ali nema sumnje da je ova nadmašila i izborom motiva i dotjeranom tehnikom sve dosadašnje: pače se čulo i takvih izraza hvale i priznanja, koji su njoj davali mjesto pred istodobnom izložbom međunarodnog »Werbunda«, koji je prošao mnoge velike gradove u Evropi... Bilo je izloženo oko 400 fotografija... Vanjski se uspjeh vidi u tome, što se izložba može podići rekordnim posjetom od 50.000 ljudi i što je izložba s nekoliko dana produljena na neizvjesno vrijeme, jer je ministarstvo proslijete izdalо naredbu, da ju imaju posjetiti daci svih škola po vodstvu svojih učitelja« (HP str. 158 i Novosti br. 101). Na izložbi su sudjelovali planinari iz HPD središnjice, »Velebita«, »Mosora«, »Ivančice«, »Runolista«, »Fruške gore« i slovenski planinari.

1931

— Na Zagrebačkom zboru HPD je izložio planinarske fotografije Cede Kuševića, od kojih je, po tadašnjem običaju, veći dio otkupljen. O toj izložbi povoljno je pisao HP (str. 135) i tjednik Svijet (broj 18, str. 514). U broju 20. Svijet se osvrnuo i na Gušićev film »Durmitor«.

— Botaničar dr Ivo Horvat, potpredsjednik HPD, obogatio je arhiv Fotosekcije sa 40 svojih fotografija.

— U Ivancu je HPD »Ivančica« osnovala 30. lipnja Fotosekciju s 22 člana. Pročelnik joj je bio Otokar Hrazdira, a djelovala je do 1936. godine.

1932

— Na turističkoj izložbi u Zagrebačkom zboru od 23. 4. do 2. 5. izložili su planinari pod naslovom »S kamerom u prirodi i domu« 248 slika od 49 amatera (za 300 slika nije bilo mesta) iz Ivance, Sušaka, Dubrovnika, Sarajeva, Osijeka, Samobora, Beograda (Fotosekcija Srpskog planinskog društva). Fotosekcija HPD podijelila je 6 nagrada. O izložbi su opširno pisali HP (str. 216) i Novosti (broj 102 i 122).

— HPD »Ravna gora« u Varaždinu organizira planinarsku izložbu.

— Fotosekcija HPD »Ivančica« priređuje u Ivancu svoju prvu izložbu fotografija, a njeni članovi izlažu i na međunarodnim izložbama.

— Aleksandar Gerasimov, snimatelj iz zagrebačke Škole narodnog zdravlja snima veoma uspješni dokumentarni film »Velebit«. Prema podacima Škole narodnog zdravlja danas se taj film nalazi u Jugoslavenskoj knjižnici u Beogradu, kojeg je predan poslije rata jer se po propisima upaljivi filmovi mogu držati samo u za to određenim ustanovama. Dr I. Krajač o tom filmu piše u časopisu Svijet (1933, XV, br. 1, str. 10).

— Prilikom gašenja požara u Bartulićevoj palači na Dolcu, gdje je Fotosekcija HPD imala svoje prostorije, pokvašene su i većinom uništene najlepše slike i dijapositivi iz nejzinog arhiva.

1933

— Fotosekcija HPD ima 40 članova, pročelnik joj je Ljudevit Griesbach, a tajnik Zorko. Sekcija se brine za izlaganje fotografija u oglašnim ormarima (80 slika u toku godine), organizira predavanja izvan Zagreba (Dugo Selo, Duga Resa, Karlovac, Ivanec, Koprivnica) i stavlja svoje slike na raspolaganje Izložbi fotosekcije u Koprivnici, Varaždinu i Ivancu, a tako i parobrodima naše obalne plovidbe.

— U mjesecu rujnu HPD »Jankovac« u Osijeku priređuje veliku izložbu sa 600 (!) slika, o kojoj su povoljno pisali Hrvatski list (broj 272) i Novosti (broj 275). Na njoj su Zagrepčani sudjelovali sa 72 slike.

— Fotoklub Zagreb priredio je od 15. do 24. svibnja Drugu izložbu amaterske fotografije u Ulrichovu salonu u Ilici. Izlagali su, pored ostalih, članovi fotosekcija HPD središnjice u Zagrebu, podružnica Ivanec, Samobor, Krapina. DHP »Runolist«, HTK »Sljeme«, RTD »Prijatelj prirode«, Slovenskog planinskog društva, Srpskog planinskog društva, ukupno 68 autora s 290 slika.

— Fotosekcija HPD »Ivančica« priređuje u Ivancu pod vodstvom O. Hrazdirje svoju drugu izložbu planinarske fotografije.

— HPD »Velebit« na Sušaku otvara 20. kolovoza prigodom 10-godišnjice svoga rada Četvrtu izložbu planinarskih slika (430 slika u pet velikih dvorana gradskih škola) na kojoj su sudjelovali planinari iz cijele Hrvatske, a također iz ljubljane i Beograda. Opširan izvještaj donijeće su Novosti (broj 232) i HP (str. 272).

— HPD »Bilo« u Koprivnici organizira 25. svibnja u svojim društvenim prostorijama Drugu planinarsku izložbu (HP 191).

— Otokar Hrazdira, pročelnik Fotosekcije HPD »Ivančica« u Ivancu pokreće časopis za umjetničku fotografiju Galerija (izlazio do 1934, ukupno 6 brojeva). Svaki je broj donosio oko 20 fotografija i nekoliko eseja. U Galeriji i Hrvatskom planinaru vodi se rasprava o svrsi fotografije i o pitanju je li planinarska fotografija i foto-amaterstvo jedno te isto. U Foto reviji izlaze u broju 1 i 2 članici »Zimska planinarska fotografija« i »Planinarska fotografija« u kojima se tvrdi da je svrha fotografije »podizanje čovjeka do ideala savršenstva«.

1934.

— Fotosekcija HPD održava cijelu godinu kućnu izložbu radi propagande i usavršavanja planinarske fotografije (HP str. 274).

— U povodu proslave 60.-godišnjice HPD održava se u Zagrebačkom zboru planinarska izložba (Večer broj 4134, Novosti broj 255, HP 1934, 442).

1935

— Fotosekcija HPD izlaže u društvenim prostorijama od 12. do 21. listopada 40 slika, na izložbi HPD »Jankovac« u Osijeku 30 slika, na Prvoj izložbi jugoslavenskih fotoamatera, koju organizira Fotosekcija Srpskog planinskog društva u Beogradu, 93 slike i slika većeg formata, a posuduje slike i podružnicama HPD za njihove oglasne ormarice (HP 1935, str. 342, 1936, str. 228).

— HPD tiska album s 43 slike u bakrotisku pod naslovom »Hrvatske planine«. Izašao je u povodu 60.-godišnjice HPD, uvezan u platno, a sadržavao je reprodukcije fotografije koje su nekoliko godina izlazile kao prilozi pojedinih brojeva HP.

1936

— Fotosekcija HPD održala je od 2. do 10. svibnja izložbu slika u Zagrebačkom zboru i tiskala katalog izložbe na 8 stranica.

— Članovi Foto-sekcije HPD središnjice u Zagrebu i sekcije »Papuk« iz Virovitice, »Velebit« iz Sušaka, »Japetić« iz Samobora, »Ivančica« iz Ivanca, »Ravna gora« iz Varaždina, Slovenskog planinskog društva, Društva planinara iz Skoplja, Društva »Fruška gora« i Srpskog planinskog društva izlagali su na Prvoj izložbi jugoslavenske amaterske fotografije u Beogradu od 2. do 12. veljače. Izložbu je organizirala Fotosekcija Srpskog planinskog društva, a nastupila su 33 autora sa 124 slike.

— Članovi Fotosekcije HPD sudjelovali su s 11 radova na izložbi UIAA u Zenevi.

1937

— Članovi Fotosekcije HPD središnjice i podružnice »Japetić« iz Samobora sudjelovali su sa 61 fotografijom na Prvoj planinarskoj izložbi slika Saveza planinarskih društava Jugoslavije u Novom Sadu od 5. do 11. rujna a u povodu kongresa tog Saveza. Izlagao je 81 autor iz 14 društava, ukupno 602 slike. Poslije kongresa dio tih slika je izložen u Tomislavovu domu na Slijemu.

1938

— Članovi Fotosekcije HPD središnjice i podružnice »Japetić« iz Samobora, Društva planinara u Bosni i Hercegovini, Društva planinara »Romanija« iz Sarajeva i Banja Luke, Društva »Fruška gora« iz Novog Sada, Slovenskog planinskog društva, Srpskog planinskog društva, Turističkog društva »Morava« iz Niša, HPD »Runolist« iz Zagreba i TK »Skala« iz Ljubljane izlagali su fotografije na Prvoj jugoslavenskoj planinarskoj izložbi amaterske fotografije u sali Inženjerskog doma od 23. do 28. listopada u Beogradu. Ukupno 68 autora izložilo je 252 slike.

— U Zagrebu je održana fotoizložba Fotosekcije HPD o kojoj izvještavaju Novosti u broju 263. Opširne propozicije za tu izložbu objavio je HP na 60* stranici.

— Fotosekcija HPD skupila je seriju od 153 dijapozytiva s Velebita.

1939

— Fotosekcija HPD priređuje u svibnju Izložbu planinarske fotografije u Umjetničkom paviljonu, na kojoj je 50 izlagачa izložilo 307 slika. »Porota« u sastavu: dr Fran Kušan, Rudolf Marčić i dr Josip Poljak, podjellila je nagrade, među njima zlatnu, srebrnu i brončanu plaketu. O izložbi su pisali HP, str. 45 i Novosti u broju 139; i u broju 143 pod naslovom »Velik uspjeh izložbe...«

— Članovi Fotosekcije HPD izložili su na Izložbi Srpskog planinskog društva u Jagodini, u mjesecu

prosincu, 51 sliku, a pročelnik sekcije je tom prilikom održao predavanje.

— Fotosekcija redovno priređuje »fotokritiku« s nagradivanjem najboljih radova, raspaćava razglednice s Velebita i posjeduje album s 574 slike. Pročelnik joj je Ljudevit Griesbach, fotomeštar Boris Vrtar, tajnik Alfonz Heinz, Ove godine Boris postaje Antun Tretinjak (HP str. 246).

1940

— U povodu 15.-godišnjice rada, Fotosekcija HPD priprema jubilarnu izložbu i u HP objavljuje opširne propozicije za sudjelovanje (HP 1939, str. 69). Nedostaju podaci o tome je li izložba održana.

1942

— Rad Fotosekcije HPD (sada se naziva Fototo-odsjek) vrlo je skućen zbog ratnih zbijanja. Priredjivane su kritike fotografija i bolji radovi nagradivani. Davani su savjeti mladim amaterima i održavaju se služba u tamnoj komori (HP 1943, str. 106).

1947

— Planinarska sekcija u Bjelovaru priredila je od 30. ožujka do 7. travnja na Trgu jedinstva izložbu fotografija pod naslovom »Ljepote naše domovine« (12 kolorfotografija i 75 crnobijselih). Fotografije su izradili članovi Planinarske sekcije Fiskulturnog društva Bjelovar. Izložbu je posjetilo 4500 osoba.

1949

— PD »Zagreb« osniva Fotofilmsku sekciju (NP 221).

1950

— Planinarsko društvo u Ivancu organizira Treću izložbu planinarske fotografije. Izlaže 29 autora 81 slika.

1951

— PD »Risnjak« osniva Fotosekciju koja djeluje do 1955., a bavi se izradanjem razglednica za dom na Slijemu i velikih slika za propagandne svrhe.

— U PD »Zeljezničar« u Zagrebu osnovana Fotosekcija koja s prekidima djeluje do 1971. godine. Društvo organizira prigodom godišnjih skupština izložbe planinarske fotografije.

1952

— U časopisu NP objavljuje M. Gjivoje članak »Kako se fotografski snimaju špilje«, prvi članak u seriji o fotografiraju podzemlja.

1953

— AO PD »Zagreb« (pročelnik Aleksandar Blažuk) otvara 12. ožujka dokumentarnu izložbu.

1954

— Propagandna komisija PSH organizira planinarski dio Izložbe turizma i ugostiteljstva Hrvatske od 4. do 12. lipnja.

— Poginuo je ing. Maksimiljan Plotnikov, jedan od vodećih planinarskih fotografa u Hrvatskoj.

— PD »Ivančica« održava u Ivancu od 1. do 10. svibnja IV izložbu planinarske fotografije. Sudjeluje 103 autora s 234 slike.

— PSH organizira snimanje svog prvog planinarskog filma. Bio je to film »Slet planinara u Fužinama« u trajanju od 20 minuta (225 m), a snimio ga je na vrpci od 16 mm Antun Markić (NP 1956, str. 59).

— Stanica GSS PD »Zagreb« priređuje svoju izložbu (NP str. 43), a isto tako i omladinska sekcija od 22. 2. do 6. 3. sa više od stotinu fotografija; organizator Željko Kučan (NP str. 144).

— PD »Zeljezničar« u Zagrebu održava od 21. 12. do 10. 1. 1955. veliku retrospektivnu izložbu (NP 1955, str. 63).

— Planinarsko društvo sveučilišta »Velebit« organizalo je u okviru proslave 80. godišnjice planinarskog društva u Hrvatskoj izložbu planinarske fotografije Edvina Rakoša. Izložba je bila postavljena u prostorijama društva od 28. V do 4. VI.

1955

— Skupina seniora PD »Zagreb« organizirala je specijaliziranu izložbu planinarske štampe i planinarske kartografije i tom su prigodom bile izložene brojne originalne fotografije što su ranije bile reproducirane u planinarskoj štampi. Bila je to prva tematska izložba te vrste u našoj zemlji; organizator i organizator bio je prof. dr Vladimir Blažković. Izložba je održana u prostorijama PDZ-a krajem prosinca, a zbog velikog interesa produžena je još u siječnju 1956. Izložbu je zabilježila dnevna štampa Zagreba (Vjesnik, Narodni list, Borba).

— PD »Japetić« u Samoboru priređuje izložbu planinarske fotografije u spomen Maksa Plotnikova od 23. do 30. listopada sa 150 radova od 18 autorata. Bilo je 2000 posjetilaca, a podijeljene su i nagrade (NP 324). Ubudice će se ovaj memorijal održavati pod nazivom »Ljepote planina«.

— Fotosekcija PSH održava kurs za 12 polaznika i ima fotokomeru koja dobro radi.

— Na planinarskom odjelu Izložbe turizma i ugostiteljstva u Zagrebu Fotosekcija PSH izlaže 60 slika. (NP 164).

1956

— Izložba planinarskih fotografija organiziraju Omladinska sekacija PD »Zagreb« (NP 54), PD »Kozjak« u Kaštel Sućurcu (27. 12 — 7. 1. 1957) (NP 1957, str. 58). Fotosekcija PD »Zagreb« (za nju je fotokomora PSH izradila 100 slika, NP 1957, 60) i PSD »Velebit«.

— II izložba »Ljepote planina« (memorijal Makska Plotnikova) priređuje PD »Zagreb« u salonu »Likuma« od 7. do 21. studenoga. Od 317 poslanih slika izloženo ih je 174 od 50 izlagića iz 12 društava. Počasnu nagradu dobio je autor Željko Krčadinac za sliku »1645 m nad morem« (NP 271).

1957

— II izložba »Ljepote planina«, koja je 1956. održana u Zagrebu, ove je godine bila održana u Kninu, Virovitici, Varaždinu, Jaski, Gospiću, Splitu, Bjelovaru, Krapini, Križevcima, Pakracu, Šibeniku i Samoboru (NP 135 i 291). Samo u Splitu ju je posjetilo 2000 osoba (od 15. do 21. travnja).

— Foto-sekcija Planinarskog društva »Zagreb« organizirala je u dvoranu Društva arhitekata Hrvatske izložbu »Medvednica u fotografiji«. 31 autor iz sedam zagrebačkih društava izložio je 120 fotografija uz tri projekcije color-dijapozačitiva. Izložba je bila otvorena od 10. do 20. rujna.

1958

— Na IV republičkoj izložbi fotoamatera početnička Hrvatske, organiziranoj od 18. do 31. V 1958. u Samoborskom muzeju, bilo je izloženo 207 slika od 108 autora, među kojima je bilo i mnogo planinara, članova pojedinih planinarskih društava.

— PD »Stubičan« organiziralo je od 20. do 26. lipnja izložbu planinarskih fotografija Vladimira Horvata u dvorani Doma kulture u Donjoj Stubici. Izloženo je 100 fotografija. Posjetilaca je bilo 236.

— Skupina seniora PD »Zagreb« organizirala je u svojim društvenim prostorijama izložbu posvećenu 100-godišnjici rođenja dr Radivoja Simonovića, jednoga od najeminentnijih poznavalaca i poštovalaca Velebita. Osim brojnih originalnih Simonovićevih fotografiskih snimaka bile su izložene i slike prof. dra Josipa Poljaka, kao vrijedna dokumentacija njihove priske velebitsko-planinarske suradnje te osobnog dubokog poštovanja i prijateljstva. Izložbu je inicirao i uredio prof. dr Vladimir Blašković.

1959.

U okviru prvog tjedna planinarstva u Varaždinu od 10. do 18. X održana je izložba planinarskih fotografija (NP 286).

— U Osijeku je od 23. do 30. svibnja održana izložba fotografija planinar Ferde Legradića i Aleksandra Vrbaškog (NP 150).

1960

— PDS »Velebit« priređuje izložbu planinarskih fotografija sa 40 eksponata. Prvu nagradu dobio je Željko Poljak za sliku »Sunmjene« (NP 191).

— PD »Mosor« u Splitu priređuje u mjesecu svibnju izložbu starih predratnih planinarskih fotografija (NP 239).

1961

— PD »Zagreb matica« priređuje u svojim društvenim prostorijama svakog mjeseca izložbu posvećenu jednom planinaru fotografu (NP 148). Tako su organizirane izložbe slijedećih autora: Vladimir Matz, Zlatko Smerke, Vladimir Horvat (NP 165) i Marijan Tišljaric. Osobito su zapažene Horvatove slike.

— PD »Stubičan« priređuje izložbu planinarske fotografije u Donjoj Stubici, u povodu »Dana planinara« Donje Stibice.

— U okviru Planinarskog tjedna u Varaždinu opet je priredena izložba planinarskih fotografija (NP 1962, str. 45).

— PD »Mosor« u Splitu priređuje fotoizlet za 20 svojih članova, a zatim izložbu snimljenih fotografija (NP 1962, str. 44).

— U dvorani Društva arhitekata u Zagrebu priredila je Komisija za propagandu PSH veliku iz-

ložbu pod naslovom »Planinarstvo u Hrvatskoj od oslobođenja do danas« od 13. do 22. studenoga. Izloženo je 84 fotografija iz 13 društava. Prvu nagradu je dobio Edvin Rakoš (NP 1962, str. 45).

1962

— Na izložbu »Ljepote planina«, koja je održana u Beogradu kao IV savezna izložba planinarske fotografije, iz Hrvatske je stiglo 175 fotografija od 28 autora i 72 dijapozačitiva (ukupno je poslano 512 sličica). Izloženo je 59 slika od 20 autora iz Hrvatske.

— I ove je godine u okviru Tjedna planinarstva u Varaždinu održana izložba planinarske fotografije.

— PD »Zagreb« priređilo je 17. listopada Drugu samostalnu izložbu planinarskih fotografija Vladimira Matza, ukupno 28 slika.

1963

— 15. studenoga otvorena je memorialna izložba u spomen dr Josipa Poljaka, urednika »Fotografskog vjesnika i »Hrvatskog planinara« (NP 1964, str. 44).

— U »Našim planinama« uvedena je rubrička »Naši fotoamateri« u kojoj je prikazan reprodukcija na prilogu niz naših planinarskih fotografija: u broju 3-4 Vladimir Matz, 9-10 Stjepan Cajzek, 1964, u broju 1-2 Stanislav Gilić, 3-4 Branimir Gušić, 9-10 Zlatko Smerke, a u broju 9-10 1965. opet Zlatko Smerke. Na str. 105 objavljen je članak pod naslovom »Fotografiranje u podzemju« autora Srećka Božičevića, koji se kasnije razvio u vodećeg speleološkog fotografa.

1964

— U okviru proslave 90-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj postavili su PD »Zagreb matica«, Filatelistički klub Zagreb i PSH izložbu »Planinarstvo i priroda« u auli zagrebačke Glavne pošte (NP 1965, str. 94).

— U salonu Likuma u Zagrebu organizirana je u povodu 90. godišnjice hrvatskog planinarstva izložba planinarskih dijapozačitiva u koloru, a poslije je prenesena u PD »Zagreb« i PD »Sljeme«. U toku izložbe održavali su projekcije, uz prigodna predavanja, Petar Lučić Roki, Vladimir Matz, Srećko Božičević i dr.

— Također u povodu 90-godišnjice hrvatskog planinarstva propagandni aktiv PD »Zagreb matica« otvara 24. svibnja u planinarskom domu na Kleku izložbu planinarskih fotografija i dokumenta. Izložbu su postavili Vlado Strašek i Željko Poljak (NP 189).

1965

— PD »Ivančica« u Ivančicu priređuje od 28. XI do 5. XII petu izložbu planinarske fotografije.

— PDS »Velebit« održava izložbu u povodu 15-godišnjice osnutka.

— Ing. Zlatko Smerke izlaže u prostorijama PD »Zagreb« najuspjelije fotografije s III Jugoslavenske ekspedicije na Kavkaz (NP 285), a od 10. do 31. XII postavljene su i u Samoborskom muzeju.

1966

— Planinarski odbor Zagreba organizira od 25. 5. do 15. 6. u auli Glavne pošte u Zagrebu nagradnu »Smotru planinarske fotografije«. Prvu je nagradu dobio Zlatko Smerke za snimak »Bljiže sunca« (NP 283).

1967

— Planinarski odbor Zagreba priređuje Drugu smotru planinarske fotografije u organizaciji PD »Sljeme«. Prvu nagradu opet dobiva Z. Smerke za fotografiju »U magli«. Izložba je prenesena i u Sarajevo.

— PD »Sljeme« otvara u auli Glavne pošte u Zagrebu 9. listopada Izložbu planinarskih razglednica (inicijator ing. Zlatko Bašić). Izloženo je 500 razglednica, od čega 300 u boji (NP 1968, str. 94).

— PSH priređuje u prosincu Izložbu planinarske fotografije u auli Glavne pošte u Zagrebu (aranžer Ivo Pleić). Dvadeset autora je poslalo 158 fotografija, od čega ih je izloženo 52 od 14 autora. Prvu je nagradu dobio Željko Poljak za sliku »Smirenje« (NP 1968, str. 46).

1968

— Izložba planinarske fotografije, koju je PSH organizirao u Zagrebu prosinca 1967., obišla je od ožujka do srpnja desetak gradova u Hrvatskoj i postigla velik propagandni učinak.

— Fotosekcija PD »Jankovac« u Osijeku održala je tri prikazivanja 8-milimetarskih filmova koje

je sama snimila. Najplodniji autor bio je Miro Matović (NP 144).

— U auli Glavne pošte u Zagrebu održana je izložba planinarskih fotografija poznatog sarajevskog planinarskog fotografa Uzeira Beisrovića (NP 1968, str. 284 i 1969, 48).

— Planinarski odbor Zagreba prireduje treći godinu za redom smotru planinarske fotografije. Pod nazivom »Čovjek i planina« izloženo je od 25. V do 10. VI 78 radova od 22 autora (izabrano između 180 slika od 25 autora). Prvu nagradu dobio je Ladislav Benko. Izložba je postavljena u auli Glavne pošte.

— PSH i PD »Sljeme« održavaju u povodu 120-godišnjice zagrebačke pošte planinarsku izložbu u auli Glavne pošte od 26. 12. do 6. 1. 1969.

1969

— U Povijesnom muzeju Hrvatske postavljena je od 7. do 15. lipnja u povodu »Godine Velebita« izložba »Velebit«, koja je osim povijesnih, etnografskih i prirodonosnih eksponata sadržavala i izložbu planinarske fotografije. Prvu nagradu dobio je Čedo Gros za sliku »Horizont«. Prvu nagradu za kolor snimku dobio je ing. Srećko Božićević (NP 186). Pokrovitelj je bio Josip Kolar, predsjednik Skupštine grada Zagreba.

— Izložba o Ljudevitu Rossiju u Gradskom muzeju u Karlovcu u suradnji s PD »Dubovac«.

1970

— PD »Željezničar« iz Zagreba organizira od 11. do 20. travnja u auli Glavne pošte u Zagrebu izložbu planinarske fotografije i dokumente u okviru proslave 20. obljetnice rada.

— PSH i Planinarski savez Bosne i Hercegovine otvaraju 5. studenoga u auli Glavne pošte u Zagrebu zajedničku izložbu planinarske fotografije. Od 185 fotografija, koje je posao 31 autor, izloženo ih je 60, a prvu nagradu je dobio Hrvoje Lukatela za rad »Sedmi dan: jutro«. Izložba je poslijepredvana u Sarajevo (NP 316). Tiskan je katalog.

— Planinarski odbor Zagreba postavio je, također u zagrebačkoj pošti, izložbu speleoloških kolor fotografija ing. Srećka Božićevića pod naslovom »Boje u tami«. Izložena su 24 rada (NP 276)

1971

— Ing. Srećko Božićević prireduje u suradnji sa Speleološkim odsjekom PD »Dubovac« u Karlovcu izložbu speleoloških fotografija u galeriji »Karaš« u Karlovcu pod nazivom »Ljepote spilja«, a u kolovozu iste godine izložio je u senjskoj kuli Nehaj 40 fotografija pod naslovom »Spilje Hrvatske«.

1972

— U Sarajevu je organizirana II izložba planinarske fotografije u suradnji PSH i Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine. Bio je to nastavak suradnje započete 1970. godine. Tiskan je katalog.

— Ing. Srećko Božićević prireduje od 3. do 14. 4. u Gospicu izložbu speleoloških fotografija pod naslovom »Kroz pećine Like«. Organizatori su bili Muzej Like, PD »Visočica« i Dom JNA.

1973

— PSH postavlja u svom društvenom domu izložbu planinarske fotografije u zajednici s Planinarskim savezom Bosne i Hercegovine.

— PDS »Velebit« u Zagrebu pokreće stalnu izložbu planinarske fotografije i u svojim društvenim prostorijama mijenja postavu svakoga mjeseca (NP 286).

1974

— U pećini Vindija održava se izložba speleoloških fotografija Srećka Božićevića pod naslovom »Vindija 74« (NP 144).

— Planinarski odbor Slavonije organizira u povodu 100-godišnjice hrvatskog planinarstva i 50-godišnjice PD »Jankovac« od 7. do 15. prosinca u Osijeku Slavoniju izložbu planinarske fotografije na kojoj je 13 amatera izložilo 54 rada.

— PD »Ravna gorica« organiziralo je u Varadžinu od 25. 2. do 3. 3. Četvrtu izložbu planinarske i alpinističke fotografije na kojoj je izloženo 150 fotografija od 57 autora. U konkurenčiji je bilo čak 620 fotografija. Tri prve nagrade pripale su slovenskim amaterima M. Ropretu, J. Korošču i S. Kvaterniku (NP 144).

— U dva kata Gradskog muzeja u Samoboru otvorena je 23. studenoga velika jubilarna izložba » Sto godina planinarstva u Hrvatskoj« koju su postavili Nada Anger, prof. dr. Vladimir Blašković, Ivanka Oslaković, dr. Zeljko Poljak i Ivica Sudnik. Među brojnim originalnim i vrijednim eksponatima izloženo je i mnogo fotografija od povijes-

ne vrijednosti. Izložba je bila otvorena dva mjeseca (do 23. 1. 1975) i razgledalo ju je više tisuća posjetilaca.

1975

— Jubilarnu izložbu planinarske fotografije u povodu stote obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj priredio je u auli Glavne pošte u Zagrebu Planinarski savez Hrvatske od 22. do 31. svibnja. Od 322 fotografije, što ih je posalo 55 autora, izloženo je 60, a nagrađeno 13 radova. Prvu nagradu dobio je Vlasta Simončić iz Ljubljane, drugu ing. Zlatko Smerke iz Varaždina, a treću Stane Kvaternik iz Ljubljane. Članovi žirija: mr. Željko Kašpar, Drago Mihaljević i dr. Željko Poljak. Poslije završetka izložbe veći dio eksponata je izložen na panoima u Društvenom domu PSH, što je otada postala uobičajena praksa.

— PSH je tiskao 50.000 razglednica Velebita u koloru.

— PD »Dubovac« otvara 21. prosinca u Domu JNA u Karlovcu izložbu »Planinarstvo u Karlovcu kroz 90 godina«.

— PD »Jankovac« je od 19. do 26. rujna u Osječku organizirao izložbu o 50 godina svoga rada. Razgledalo ju je više tisuća posjetilaca.

— PD »Bilo« iz Koprivnice otvorilo je 6. travnja u Hlebinama povodom zasjedanja Medudruštvenog savjeta ZPP izložbu o razvitku planinarstva u Koprivnici. Ta je izložba nakon toga postavljena još 9 puta u raznim društvenim i radnim organizacijama Koprivnice.

— PD »Željezničar« u Zagrebu organizira u okviru proslave 25. godišnjice rada izložbu planinarske fotografije u dvorani KUD »Vinko Jedut«.

1976

— Dr Mirko Butković, član PD »Dubovac« iz Karlovca, objavljuje u »Karlačkom planinaru« skripta o 30 stranica pod naslovom »Planinarska fotografija«.

— Gradski muzej u Karlovcu u suradnji s PD »Dubovac« prireduje izložbu pod naslovom »Priroda, zdravlje, ljepota«.

— Fotosekcija PD »Ivančica« uz pomoć Planinarskog saveza Hrvatske održava od 19. do 30. studenoga u Ivancu VI izložbu planinarske fotografije u povodu 45-godišnjice umjetničke fotografije u tom mjestu, 98 radova od 20 autora razgledalo je oko 2000 posjetilaca.

— PD »Tuhočić« u Rijeci prireduje u povodu 10-godišnjice rada izložbu sa 400 eksponata, među kojima je bilo najviše fotografija.

1977

— Drugog siječnja poginuo je na Grintavcu istaknuti planinarski fotograf iz Zagreba Vladimir Matz. PD »Zagreb matica« priredilo je od 15. do 30. lipnja u svojim prostorijama izložbu na kojoj je izloženo 50 njegovih fotografija. Tiskan je katalog s njegovom biografijom.

— Speleološka sekcija PD »Željezničar« u Zagrebu organizirala 20. listopada natjecanje za najbolje speleološke kolor dijapositive (»speleološka dijačada«). Žiri u sastavu: dr Slavko Marjanac, dr Željko Poljak i ing. Juraj Posarić proglašava najboljim dijapositivom jedan rad ing. Vladimira Božića, a najboljom tematskom kolekcijom zbirku ing. Mladeča Garasića.

— PSH prireduje od 21. studenog do 3. prosinca u auli Glavne pošte u Zagrebu izložbu planinarske fotografije »Čovjek i planina« na kojoj je izloženo 57 radova od 128 prisjetih, a nagrađeno 11. Žiri u sastavu: dr Željko Poljak, mr Željko Kašpar i Drago Mihaljević dodijelio je prvu nagradu Vidi Strašek iz Ljubljane, drugu Sonja Zalar i Vlastji Simončiću takoder iz Ljubljane, a treću Zlatku Smerku iz Varaždina. Tiskano je 500 primjeraka kataloga.

— Fotosekcija PD »Ivančica« organizira u Ivancu od 29. travnja do 9. svibnja pod pokroviteljstvom PSH Sedmu izložbu planinarske fotografije. Tiskan je katalog sa 7 reprodukcija i člankom »45 godina od prve izložbe u Ivancu«. Izloženo je 96 slika od 37 autora. Prvu nagradu dobio je S. D. Valle za sliku »Skupina«.

1978

— PD »Ivančica« u Ivancu prireduje povodom svoje 80. obljetnice izložbu fotografije pod naslovom »Ivančički kraj nekad i danas«.

— U prostorijama Društvenog doma PSH u Zagrebu izloženi su planinarski crteži Antuna Kraja, člana PD »Željezničar« iz Zagreba.

Jumar

BORIS VRBEK
ZAGREB

Jumari su poznati kod nas već niz godina kao specifične naprave pomoću kojih se može samostalno penjati po užetu. Do sada je bilo govora o ascenderima tipa GIBBS. Ovaj dio teksta bolje će nas upoznati s ascenderima Jumar.

Idealni su za alpinizam i alpinističke ekspedicije, za speleološke ekspedicije i za službu spasavanja.

Postoji lijevi i desni jumar. Lijevi ima na osiguraču crvenu oznaku, a desni plavu. Testiranja su pokazala da izdrže u okviru (brojkom označeno 2 i 1) 300 kp. Teret iznad 150 kp ili dinamička opterećenja nisu preporučljiva. Prednost im je što se mogu lagano prebacivati preko čvorova na užetu. Mogu se izvrsno primijeniti u konstrukciji St. Bernarda (slike E 20:21) ili kod osiguranja (slika F).

Drže podjednako dobro na mokrom, smrznutom i blatinjavom užetu. Težina jednog Jumara je 420 grama.

1. Jumar za desnu ruku (s plavim osiguračem)

2. Jumar za lijevu ruku (s crvenim osiguračem)

3. Alka za karabiner prilikom raznih radnji (slika E i F)

4. Jezičac napravljen od visokokvalitetnog čelika

5. Osigurač

6. i 7. Zamke za desnu i lijevu nogu

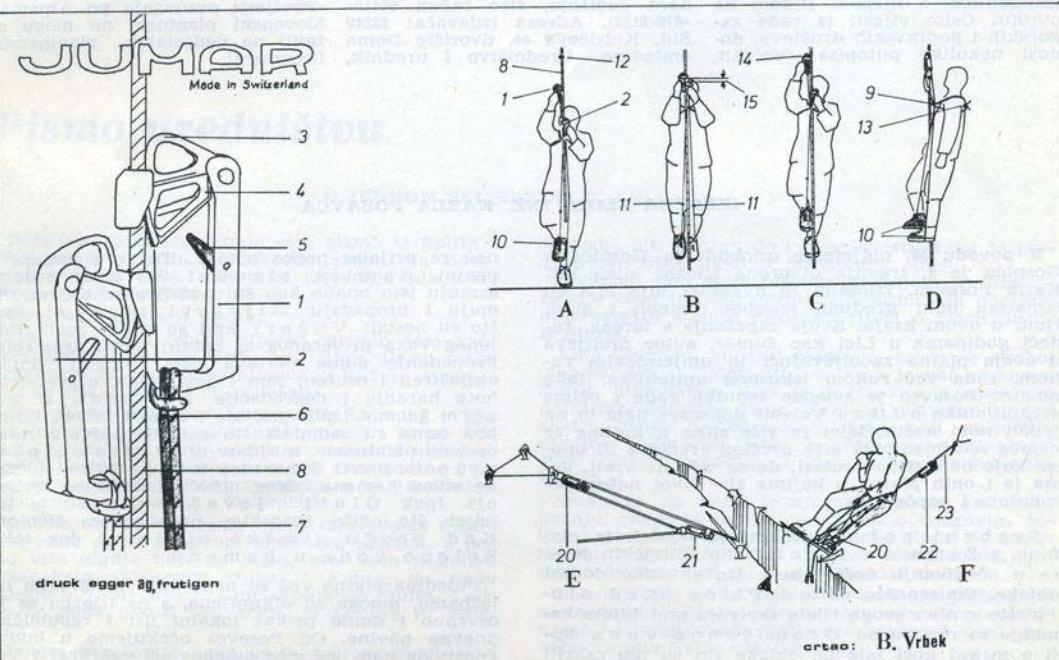
8. Penjačko uže 7—14 m

A. Stavimo zamku u Jumar (1) i Jumar (2), a njih u uže (8). Stanemo u stremen (10) i pomaknemo Jumar po užetu i ujedno savijemo koljeno.

B. Za penjanje (A, B, C) pomaknemo drugi Jumar. Zamke zavežemo oko koljena (11). Naizmjenično mičemo Jumare. Najmanji razmak je 3 cm (15).

C. Za spašavanje po užetu (C, B) pomaknemo Jumar (14) prema gore, ujedno odstranimo zupce palcem i približimo ga donjem (na 3 cm!). Zamke nam moraju prolaziti kroz prsni navez da nas drže bliže užetu (9, 13). Dobre je da se u jedan Jumar osigurava posebnom zamkom za slučaj da nam se strešmen omakne s nogu (10).

Na slikama E i F vidimo spašavanje iz pukotine u ledu (špalte) pomoću St. Bernarda E i F i osiguranja pomoću Jumara.

crtao: B. Vrbek

Publicistika

• **Leksikon Alpa.** U nakladi Berthmann Lexikon Verлага, Zap. Njemačka, objavio je 1977. godine poznati planinarski pisac Toni Hiebler omašnu knjigu od 432 stranice pod naslovom »Lexikon der Alpen« u kojoj je bogato ilustrirano abecednim redom prikazane sva što može zanimati jednog penjača u najvećem evropskom planinskom masivu. Rutinirani pisac da je djelo kojem bi jedva moglo biti prigovora, a osim toga je vrlo lijepo, gotovo lujksusno opremljeno, zbog čega ni cijena nije pretjerana (oko 400 dinara). U knjizi je pridana potrebita mjeđu i našem alpskom svijetu, koji je prikazan u tri skupine: Juliske i Kamničke Alpe te Karavanske.

• **Gabrijel Jurkić,** retrospektiva 1978., izdanje Umjetničke galerije BiH, januar-februar 1978., vodič kroz izložbu. Bosanski slikar Gabrijel Jurkić (Livno 1886 – Fojnica 1974) imao je poseban afinitet prema planinskoj prirodi. Ni je nam poznato je li se aktivno bavio planinarstvom, ali u representativnom izdanju o njegovoj retrospektivi s 238 reprodukcijama na papiru za umjetnički tisk, vidimo da je dobra četvrtina slika posvećena motivima iz planina. Iako naziv slike najčešće ne govore o kojem se lokalitetu radi, lako ćemo prepoznati npr. motive s Prebjana. Ne bismo pogriješili ako Jurkića smatramo slikarom planina.

• »Planinar« broj 4, list PD »Bilo« iz Koprivnice, izrašao je u mjesecu svibnju na 20 stranica, tiskan u knjigotisku, s lijepom slikom na ovitku. Osim viesti iz rada zagonskih i podravskih društava, donosi nekoliko putopisa (Velebit,

Učka, Triglav) i stalne rubrike Orientacija i Alpinizam. Valja naglasiti da je PD »Bilo« preuzeo na sebe posao i rizik izdavanja ovega mlađog glasila koje se još finansijski nije stabiliziralo.

• »Planinar«, list planinarsko smučarskog društva »Železničar« iz Sida, izrašao je u 1977. godini u tri broja (12, 13 i 14). Nekadašnji šapirografirani bilten prerastao je u lijepu štampanu reviju novinskog formata (25x35 cm), tiskanu na dobrom papiru s obiljem ilustracija. Uzmemu li k tome u obzir da svaki broj ima 24 stranice, možemo shvatiti koliko je to obilje planinarskog štiva. Sadržaj je vrlo raznolik i zanimljiv. Prilozi su uglavnom kratki a ima ih iz raznih krajeva zemlje, dakako, najviše iz željezničarskih društava. Trebalо bi mnogo mjesto da se samo nabroje prilozi jednoga broja, jer u svakom ima gotovo stotinjak priloga, ali ćemo navesti neke rubrike radi ilustracije: Naša pošta, Vesti i izvještaji, Sažnajemo, Portreti, Reportaža, Crteće, Iz pera planinarskih stručnjaka, Čovjek i njegova okolina, Planinarska štampa, Književni kraci, Zenska strana, Zanimljivosti i razonoda, Humor, križaljke itd. U broju 12 je npr. članak o Paklenici i Prenju, u broju 13. o Istarskom planinarskom putu, u broju 14. o planu Jugoslavenske ekspedicije na Everest. U rubrici Planinarska škola obradene su u ova tri broja teme: Tehnika kretanja, Higijena i ishrana i Markacija. Preporučamo našim čitaocima da se pretplatite na »Planinar« (25 dana godišnje, Žiro račun 66410-679-2122). Adresa izdavača: 22240 Sid, Kidričeva 44, dvorište Doma omladine. Uredništvo i urednik,

Radivoj Lazić, pozivaju na suradnju sve planinare Jugoslavije.

Z. P.

• **OSA** broj 3,4 i 5. Planinarski list Omladinske sekcije PD »Željezničar« Zagreb izrašao je u 1977. godini u 5 brojeva, ukupno 490 stranica! Zaista marljivost vrijedna pohvale. Obilje zanimljivog materijala, pisano na laci način. Stare i nove rubrike: Tom prigodom, Tradicionalni susreti Planinarskim stazama, Sažnajemo, Naš savjetnik, Naš apel, Iz sekcija i odjek, Iz planinarskih društava, Poštanski sandučić, Na mjestu voljno, Zalac, Osin humor, S pojutnjeljih stranica, Kompas, Orijentacija, Kiosk časopisa, Planinski cvjet, Rubrika bez naslova itd. Najvredniji suradnici i stvaraoci: Krešo Ormanec (v. d. g. urednik), Fanika Majerić, Đuro Tišljaric, V. Georgijevska, N. Kobol, Lj. Telak i mnogi drugi. Zanimljive teme u posljednjem broju: Putopis s Velebita, Ustanička transverzala, članak o Kleku, novosti o transverzalam, planinarska fotografija, filatelija, itd.

• Nove planinarske knjige na slovenskom jeziku izlaze ove godine u povodu proslave 200. godišnjice prvog uspona na Triglav i to: Kmeclova »S prijatelji pod mačesni«, Mencingerova »Moja hoja na Triglav«, triglavski zbornik pod radnim naslovom »Vrh nad vrhovim«, Cedilnikova knjiga o Himalaji »Gongma«, hodil spredaje, Kunaverove »Moje staze«, Ravnikovi fotografiski pejsaži »Odsevi in obličja«, prijevod Bonattijeve »Moje gore« i vjerojatno prijevod »Povijesti putovanja po Alpama«. Slovenski planinari ne mogu se žaliti na nedostatak planinarske literature!

IZLOŽBA SЛИKA INŽ. KARLA POSAVCA

U povodu 33. obljetnice oslobođenja Gospića u Gospiću je 4. travnja otvorena izložba slika inž. Karla Posavca. Izloženo je dvadeset ulja čija su tematika lički predjeli, posebno Velebit i život ljudi u ovom kraju. Svoja zapažanje s terena, radeći godinama u Lici kao šumar, autor prelijeva u svoja platna zaodijevajući ih umjetničkim rukom, sada već rukom iskusnog umjetnika. Iako amater Posavec je svladao tehniku rada i očima zaljubljenika u Liku i Velebit dočarava nam ih na jedan novi način. Iako je više slika u kojima se osjeća sentimentalna crta prošlog vremena ili onoga koje ovih dana prolazi, da se više ne vratи, doista je i onih platna u kojima živi život našeg kamenjara i uopće krša.

Srebrni potok smireni je isječak iz planine, a Zima na jezeru dio Plitvičkih jezera u očekivanju noći i bure što s visine donosi oblake. Smirenošću odiši i Ptice pred oluju što crninu svoga tijela skrivaju pod bijelo kamenje za razliku od Osamljenog vuka koji u mrkoj noći laje na oblake što su mu sakrili mjesec u kolut, dok Divlje svinje koriste

noć za prijelaz preko potoka. Tu su i opisani i prazni Ramića stanovi što ispod stijena samuju isto onako kao što pod Svetim brdom sa muju i propadaju. Mijatovi stanovi kao što su nestali Vučari koji su nekad znali ubijenog vuka privezanog za ražanj nositi kroz selo. Propadanje šume ocrтava nam Stari dub, okljašten i osušen, sam i bezživotan, a sve strahote haranja i degradacije Posljednja vizija šume, gdje nestaje i flore i faune. Posebna tema su samaraši što ostavljaju svoju mladost na planinama, a njihov Povratak s planine i njihovi Umorni konji tužna su slika sivog kamena, sivog neba i beznadnog življaja. Ipak Gluhi pjevač, zaljubljen je te trijebo što odiše istinskim nagonom za životom Kad produ zimskie oluje i dok teku Zelene vode u kamenu.

Pojedina platna već su nagradena na drugim izložbama, mnoga su otkupljena, a na izložbi se je osvrnuto i donio prikaz lokalni list i republičke dnevne novine. Od Posavca očekujemo u budućnosti da nam još više ovjekovječi naš kraj i Velebit.

Ante Rukavina

Život je lijep

VALENT HOFER

RIJEKA

Da, život je lijep, a priroda oko mene još ljepša... Gledam je i uživam gledajući je. Gledam onaj cvijet lopoča što je sjedeći na vodi raširio svoje bijele latice, a sredina mu je žuta kao sunce što ga obasjava. Lopoč gleda u visinu u to sunce, i divi se suncu i samom sebi. Malo dalje na obali plave potočnice također gledaju u visinu, htjeli bi se poteti na strminu brda, da svojim plavim očima zahvate što više ljepote, koja se prostire unaokolo.

I ja sam tu, još mlad i nejak, ali sve više rastem i jačam. I ja hoću gore, čeznem za visinom, i hoću što dalje od ove gadne zelenе žabokrećine — dolje — na dnu mračne gudure. Popnem se tako na neku visoravan i gledam žuto polje klasova zrele pšenice, a između klasova jasno-plavi različak i žarko-crvene latice divljeg maka. Vjetrić lagano piri pa se sva ova ljepota njiše i valja poput valova na moru. Gledajući sve to moj užitak raste, a pri tome raste i snaga i volja da se i dalje penjem u visinu. Penjući se uz željezne klinove okomitom stijenom nalazim u malim usjecima sitne cvjetice modrog encijana i još neke žute cvjetice, kojima ni imena neznam. I oni mene gledaju i kao da pitaju, što tražim u toj visini i kamenoj osami nad ponorima koji zjape

ispod mene. Cvjetici su u strahu, jer se boje, da će stati na kršljivu stijenu, koja će se zbog moje težine odlomiti i zajedno samom sunovratiti u dubinu. Ali njihov strah je suvišan. U meni ima još snage pa se popnem na policu. No, gle čuda! Tu me čeka prkosni divojarac i hoće da me svojim rogovima i tvrdom glavom spriječi u dalnjem penjanju. No i ja sam tvrdoglav. Hitro se ugnem u jedan usjek pa produžim dalje mimo njega. Nađem na neko snježište, gdje se mjestimice razaznaju crveno-bijele markacije: one su mi putokaz za daljnje napredovanje.

Već sam se pomalo i umorio pa odlučim da sjednem i nešto založim. Sjedeći tako promatram široki horizont ispred sebe. On nagle tamni. Sunce se na zapadu spustilo iza sivih stijena okolnih brda i ja se najednom nađem u mraku, bez nekog skloništa. Uto zahuji sa sjevera snažan vjetar. Uvidim da je došao kraj mojem penjanju i da će tu — među hladnim stijenama — provesti noć — bez gunja ili bilo kakvog pokrivača.

Zadrhćem od studeni — probudim se u svom krevetu, jer mi se jorgan zbog mog dugotrajnog »penjanja« skliznuo na pod, pred krevetom.

To mi se dogodilo u jutro, 1. ožujka, na izmaku prošle zime.

Pismo uredništvu

O JEDNOM SPLITSKOM PLANINARU

Početkom proljeća primio sam pismo iz Splita s prospektom o Splitu i »Vickovom stupu« na Mosoru i napisom o 25. obljetnici izgradnje planinarskog skloništa na Mosoru.

Evo nekih citata iz pisma:

»Ja, bolesnik i ovako otpisan, primio sam vaše razglednice i one mi dodu kao lijek. Cesto teško uzdahnem za mojim planinama i kad je sunce i kad je kiša — uviјek mi je teško.

Ove godine navršava se 50-godišnjica mog prvog planinarskog uspona, sam na Trebević i to po snijegu, i tako sam tvrd Zagrizao »udicu i nikad je nisam izvadio, a niti dao izvaditi. Ove godine čvrsto sam odlučio završiti započeto, a to je pisanje povijesti planinarstva u Dalmaciji.

Dobivajući od Vas često lijepe razglednice mislio sam kako da se ovakvom planinaru odužim, a pošto više nigdje uvis ne idem, evo Vam nekoliko prospekta »Vickovog stupu« i Splita, da nadu mjestu u Vašoj arhivi. Nima Splita do Splita, a niko ne može platiti ovu ariju, ni Londra ni New-jork.

Potom napominje kako nestaju pravi planinari i kako se javljaju surogati bez pravog vodstva, te

da treba biti uporan do tvrdoglavosti, kako bi planinarstvo bilo takvo u doslovnom smislu.

Ponukan sam ovim pismom, u kojem je više izrečeno nego što sam prenio u citatima, da napišem planinarskoj štampi nekoliko riječi o piscu pisma iz Splita.

Ante Grimani, splitski planinar, zaista je simbol planinarstva u Dalmaciji i o tome je već pisano u Našim planinama. Bilo je i članaka s njegovim potpisom. Zasluzan je to planinar, privržen svakoj akciji, pruža pomoć planinarima koji posjećuju planine Dalmacije, piše o problemima planinarstva i stalno suraduje s planinarama dalmatinske regije.

Smatram, da citati iz njegovog pisma zaslužuju pažnju, posebno da se zamislimo o njegovim željama za planinama, koje pružaju lijek ne samo njemu, nego i mnogim drugim planinarama, posebno onima, koji su u poodmakloj dobi.

Zahvaljujem se na pismu, a planinarne podsjećam na potrebu jačanja planinarskih susreta u planinama i izmjenjivanju mišljenja kroz naš tisk, posebno preko Naših planina.

Josip Sakoman

Prvenstveni usponi

goli se živiti

HARIJEV SMJER U DEVEČANSKIM STIJENAMA (VLASIC)

Prvi penjao Muhamed Gafić, sam, 22. 2. 1978. Smjer je nazvan po travničkom planinaru Hajruđinu Samokoviću.

Pristup od pl. doma Devečani pored izvora, putem prema Kajabaši 300 m iza vrha stijena. Točilom oko 200 m dolje i desno, na jugozapad, do markantnog grebena, 20 minuta.

Opis: Jarugom oko 3D pravo gore do stjenovitog skoka. Desno u pukotinu i s njene desne strane, kršljivo, (V), na gornje snježište. Preko njega 2D na vrh stijene.

Ocjena: težina V, nagib snijega 45 stupnjeva 150 m, 2h.

Silaz s vrha stijena na zapad 10 min do pl. doma.

ILIJIN STUP U DEVEČANSKIM STIJENAMA

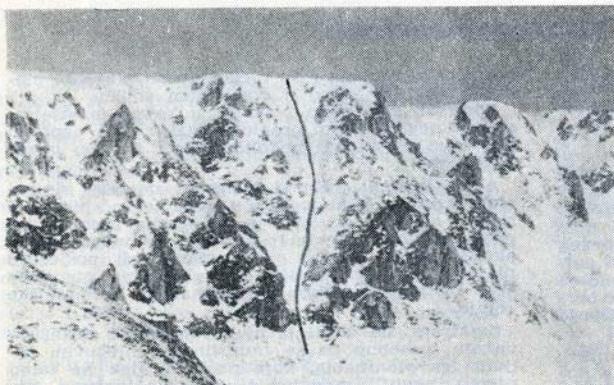
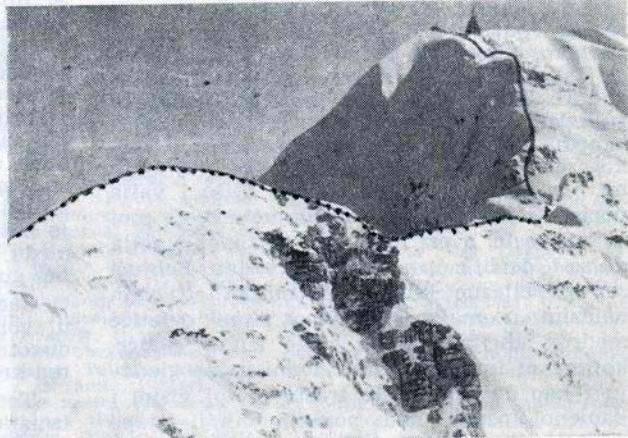
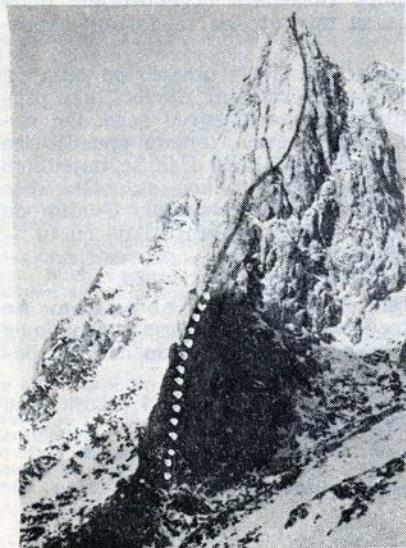
Prvi penjao Muhamed Gafić, 27. 7. 1972. Stijena je nazvana po zeničkom alpinistu Iliju Dilberu koji je poginuo 1970. godine prigodom zimskog uspona na Lupočlav u Prenju.

Pristup od pl. doma Devečani pored izvora, niz jarugu 200 m, i desno na zapad pod markantan stub, 10 min.

Opis: U smjer se ulazi 5m lijevo od strelice, crvene boje, koja označava smjer Dilber-Gafić S. iz 1969. god. Preko prevjesa (k) u otvorenu pukotinu. Gore desno na nestabilan kamen (k, k). Pravo gore (k,k) preko eksponiranog dijela stijene lakši teren. Njime pod izlazni brid. Preko brida (k, k, k) na vrh stijene.

Ocjena: V Al, 100 m, 2 h.

Silaz na zapad 5 min do doma.

Lijevo gore Ilijin stup

Desno gore greben Osobca

Lijevo dolje smjer Jusufa Pečenkovića

Desno dolje: 1 Harijev smjer, 2 Južna jaruga

Ispравak: U prošlosti broju na 133. str. valja zamijeniti naslove slika prvenstvenih uspona

»ZEJLEZNIČARSKI 78« U STIJENI VJETRENIH BRDA

Penjali: Zoran Bošnjak, Mujo Mulaosmanović, Radomir Carapić i Erol Colaković svi Alpinistička sekcija PD »Željezničar« Sarajevo, 6. marta 1978. godine.

Pristup: putem prema Z. Glavi i Otišu kojih pola sata do sedla V. Kopilica.

Potom sa sedla prema koti 1888 koja se nalazi u masivu V. Brda.

Uzak se nalazi pedesetak metara desno od ulaza u smjer »Logoraški Vau-Vau« (vidi NP 5—6, 1976.)

Opis: Dvije dužine do skoka od kojih 40 stupnjeva. Preko skoka (10 m IV, nagib 60 stupnjeva), a potom 4 D veoma markantnim žlijebom, koji se pruža s desna u lijevo, do strehe preko koje na sedlo (izlaz).

Povratak grebenom V. Brda prema JI kojih 200 m i na njegovom najrazvedenijem dijelu skrenuti prema podnožju Istočnih stijena. (4 h).

Ocjena: 250 m težina II, nagib 40, mjesto IV stupnja ima nagib 60 stupnjeva, vrijeme penjanja 1 sat.

JUŽNA JARUGA U DEVEČANSKIM STIJENAMA

Prvi penjao Muhamed Gafic, sam, 21. 1. 1978.

Pristup kao za Harijev smjer.

Opis: Smjer vodi markantnom jarugom, drugom desno od grebena.

Preko nekoliko strmijih skokova slijediti jarugu do ruba stijene.

Ocjena: težina? nagib 45 stupnjeva, 150 m, 30 min.

Silaz, na zapad 10 min do pl. doma.

SMJER JUSUFA PEČENKOVIĆA U Z. DIJELU DEVEČANSKIH STIJENA

Prvi penjao Muhamed Gafic, sam, 24. 2. 1978. Smjer je nazvan po suosnivaču PD »Vlašić« u Travniku, prof. Jusufu Pečenkovici.

Pristup kao za Harijev smjer, ali poslije silaska niz točilo krenuti lijevo, na istok, pod centralni dio tih stijena.

Opis: Preko kratkog stjenovitog skoka u jarugu i njenim centralnim dijelom na vrh.

Ocjena: Težina? nagib 45 stupnjeva, 150 m, 30 min.

Silaz s vrha stijena markiranih putem Travnik—Kajabaša—Devečani na zapad, 20 min.

PREČENJE GREBENA OSOBCA NA PRENJ

Prvi penjali Nusret Nadžaković i Muhamed Gačić 4. 3. 1978.

Pristup od pl. doma Jezerce pod Osobac i markiranim putem do južnog dijela stijene. Kroz nju na vrh (Mali Osobac), 35—40 stupnjeva. Moguće je pristup kroz slijedeće smjerove: SZ greben, — V stupanj, smjer Zahirović—Tomić—nagib 75 stupnjeva. Sandžački 33, nagib 55 stupnjeva, Ilhanin smjer, nagib 45 stupnjeva. Od 2h do 7h.

Opis: S vrha Malog Osobca grebenom 4D. Karakterističan zub je moguće zaobići ulaskom u sjevernu stijenu, 1d. Nastaviti grebenom i paziti na obrušavanje streha, sve do vrha Velikog Osobca.

Ocjena: od M. Osobca do V. Osobca visina 100 m, dok je dužina grebena 300 m, nagib do 50 stupnjeva, 1h.

»STRAŽAR« U SIVADIJAMA, PRENJ

Prvi penjali zimi Hivzo Kazazić i Sejo Pintul 20. I 1977 — AS »Prenj«, Mostar.

Pristup od kuće Bijele Vode 45 min prema Prijedoru.

Opis: smjer teče kuloarom između M. Osobca i Sivadija.

Ocjena: nagibi oko 45 stupnjeva, izlaz 65 stupnjeva; dužina 250 m; 2 h.

H. Kazazić

VARIJANTA DEVECANSKOG SMJERA

Prvi penjao Muhamed Gafic, sam, 26. 2. 1978.

Pristup kao za Devečanski smjer.

Opis: Devečanski smjerom 4D. Varijanta se odvaja u centralnom dijelu smjera, na lijevo, i preko eksponiranih skokova na vrh stijene.

Ocjena: nagib 55 stupnjeva, 250 m, 1h.

Silaz na zapad 10 min do doma.

SKOLSKI SMJER U DEVEČANSKIM STIJENAMA

Prvi penjao Muhamed Gafic, sam, 21. 1. 1978.

Pristup od pl. doma do izvora. Jarugom dolje oko 200 m i lijevo na istok stupiti u široku jarugu.

Opis: Smjer ide jarugom. Pri izlazu je moguće skrenuti lijevo i izbjegći strehu, ili kroz nju na rub stijene.

Ocjena: nagib 40 stupnjeva, 150 m, 20 min.

Silaz na zapad, pored izvora, 5 min do doma.

Vijesti

• Dušan Njegovan, poznati zagrebački planinari član Skupine seniora PD »Zagreb matica«, umro je 4. lipnja u 91. godini života. Planinarstvom se bavio do zadnjih snaga.

• Slet na Rašici (641 m) organizirali su ljubljanski planinari početkom lipnja u čas 20. obljetnice PD »Rašica«. Sudjelovali su i članovi zagrebačkog PD »Željezničar«.

• PD »Kuna gora« iz Pregrade proslavilo je u okviru Sleta planinara Hrvatskog zagorja 4. lipnja 30. godišnjicu rada. Slavljeniku su tom prilikom predstavnici mnogih društava prenijeli čestite i prigodne darove.

• PD »Sutjeska« iz Zagreba već treću sezonu obilježava izletom godišnjicu hrvatskog planinarstva, ove godine 103. obljetnicu prvog izleta HPD. Tako je ove godine 10. lipnja 130 članova, pretežno pionomaca vojnih škola Tehničkog školskog centra JNA, obišlo Jiblarni planinarski put kroz Samoborsko gorje. Vodio ih je društveni predsjednik general Žarko Alu-

jević, a dočekao ih dobrodošlicom predsjednik PD »Japetić« Ivica Sudnik. Nakon pohoda planinari su posjetili planinarski muzej u Samoboru.

• Aktiv predavača osnovan je 22. svibnja u okviru Planinarskog saveza Zagreba. Planinari koji žele sudjelovati, mogu se obratiti na adresu Saveza, Zagreb, Kozarčeva 22. Svruha je aktiva da osigura planinarskim društvima kvalitetan program predavanja sa zanimljivim temama.

• Transverzalno takmičenje pod nazivom »Što više u prirodu« osnovalo je PD »Medicinar« iz Niša na svojoj godišnjoj konferenciji 24. III. Prema Pravilniku takmičenja potrebno je obići planinske vrhove u ukupnoj visini od 15000 metara. Dnevnik takmičenja naručuje se uz cijenu od 35 dinara na adresu PSD »Medicinar«, 18000 Niš, Medicinski fakultet, Ul. braće Tasković 81. Planinar koji ispunjava uvjete dobiva značku i diplomu. Značku broj 1 ovojivo je Lazo Polpara, predsjednik društva, koji je i potaknuo ovo takmičenje te idejniju rješio značku i diplomu.

• Stanica vodiča Zagreb broji 15 vodiča, 15 počasnih vodiča, 11 pravpnika i 18 počasnih pripravnika. Pročelnik je Ivica Mesić zamenjak S. Posavec, a neki članovi sudjeluju u radu viših formuma: Vlado Mlinarić je predsjednik Koordinacijske komisije PSJ za vodiče, a Darko Luš predsjednik Komisije za vodiče PSH. U protekljoj godini Stanica je organizirala niz izleta i pohoda po cijeloj Jugoslaviji i na Grossglockner, dva skijaška tečaja i nekoliko planinarskih škola po društima. Suradivala je u akciji PSZ »Upoznajte Medvednicu«. Stanica je nabavila opremu u vrijednosti od 5000 dinara a još toliko je skupljeno od članarine. Sredena je arhiva i članska evidencija.

• Članovi PD »OKI« Zagreb, ing. Stjepan Crepić, dr. Ignac Munjko, Goran Rački i Marijana Bančić uspeli su se u ožujku ove godine na Toubkal (4165 m), najviši vrh Velikog Atlasa, i u nastavu velike akcije što su je priredili riječki planinari. Time su članovi ovoga društva nadmašili svoj rani visinski rekord što su ga postigli usponom na Grossglockner.

• Planinari prvi tunelom kroz Učku. U povodu središnje proslave priopćenja Istre Hrvatskoj te probjala tunela kroz Učku, planinari željezničari iz Zagreba, njih dvadeset, prvi su propješali tunelom i to nakon svečane proslave probjala. Ušli su s istarske strane i pješačili sat i 40 min. Na opatijskoj strani bili su dočekani pljeskom i osvježavajućim pićem.

J. Sakoman

• Novi dom na Promini iznad Drniša gradi PD »Promina« u blizini najvišeg vrha planine, budući da je dosadašnje sklonište dočaralo. Imat će 18 ležaja i prostoriju blagovaonica. Društvo je dobro punu podršku društveno-političke zajednice pa se očekuje uspjeh ove akcije. Odbor za izgradnju doma na Promini molit će pomoći (Žiro račun PD »Promina«, Drniš, 34610-679-3679).

• PSD »Medicinar« iz Niša organiziralo je uspon na najviši vrh Balkanskog poluotoka, Musalu u Bugarskoj (2925 m). U zoru 29. aprila četiri člana su se uspela na vrh s jugoslavenskom zastavom i nakon kraćeg slavlja vratila se u planinarski dom. U ime članova predavao je Lazo Popara domaru zastavu s potpisima u znak sjećanja. Svaki sudionik uspona dobio je prigodnu diplomu i značku.

• Speleološku opremu (svjetiljke, odjeću, stezaljke itd) može se nabaviti u Beču na adresi: Hollender und Kittel, A 1030 Wien, Rasumofskygasse 34 tel. 0222-7329694. Na zahtjev može se dobiti i katalog sa cijenama.

• »Naše planine« na poklon. Planinarski savez Zagreba odlučio je da svim polaznicima planinarskih škola i tečajeva u Zagrebu trebaju biti pretplaćeni na »Naše planine«. U tu svrhu on snosi 50% od preplate a ostalih 50% PSH, u trajanju od godine dana. Svrlja je navikavanje mlađih planinara na planinarskoštvo i trajna veza s organizacijom. Lijep primjer, koji bi trebale slijediti i druge naše organizacije.

• Planinarski klub »Split« održao je 5. svibnja Izbornu skupštinu na kojoj je podnesen opširni referat o proteklom radu i budućim zadacima. Istaknuta je raznolikost planinarskih akcija: izleti, orijentacija, markiranje, posuđivanje, visokogorski pohodi, održavanje objekta Malačka i Vickov stup, međudruštvena suradnja i posebno suradnja s Brodograđevnom industrijom »Split«. Izabrani su novi organi upravljanja, a za predsjednika je izabran Lenko Čulić

• Pa još to! Pod tim naslovom izaslala je u ljubljanskem dnevniku Delo crticu u kojoj se kritizira nacrt Zakona o Triglavskom nacionalnom parku i to njegov 10. član koji predviđa u parku zabranu izazivanja buke tranzistorima, glazbalima i pjevanjem. Delo komentira ovako taj član: »Izgleda da će naši planinari ubuduće na vrhu Triglava svoj uspjeh slaviti minutom šutnje, a pjesmu »Oj Triglav, moj dom« zapjevati ne-

gdje drugdje — npr. na otvorenom moru«. Naš komentar: Kad je tako malo razumijevanja za očuvanje mira u prirodi među Slovincima, koji su »rođeni kao planinari«, šta će tek biti u ostalom našim republikama?

• PD »Lipa« u Sesvetama nedavno je održalo skupštinu na kojoj je izabran za predsjednika Joso Rukavina, za potpredsjednike Ladislav Katana i Zvonimir Zagartajniku Marija Zetko, blagajniku Dragica Zetajić i za odbornike Duro Turčinović, dr Zvonimir Perić, Zdenka Kos, Stjepan Bakran, Mijo Bezeredi, Nevenka Živec i Stjepan Marković. Društvo je 18. lipnja 1977. svečanom akademijom proslavilo 25. godišnjicu rada i tom prilikom otvorilo planinarsku markaciju Sesvete-Divjača-Simunčevac-Goranec-Vugrovec sa ciljem na Lipi. Izdan je planinarski vodič u nakladi od 3000 primjera. Društvo održava markacije na svom terenu, a u proteklom razdoblju organiziralo je 48 izleta, od Lipe do Triglava. Otkupljeno je privatno zemljište oko doma na Lipi i osigurana novčana sredstva za proširenje doma. Dosadašnji predsjednik Joso Rukavina odkovan je zlatnim znakom PSJ, a društvo Poveljom Republike konferencije SSRN. Zlatni znak PSH dobili su Marijan Kos, Ladislav Katana, Stjepan Posavec, Dragica Rukavina, Ante Nikšić, Ignac Sušković i ing. Marko Fabijanić, srebrni dr Zvonimir Perić i prof. Mirko Petračić, a 10 članova dobito je brončani znak.

• Peti zbor vodiča PSH održan je 12.-14. svibnja na Mosoru. Domaćin i suorganizator bila je Stanica vodiča Split. Prisutni su bili vodiči iz Zagreba, Rijeke, Zagreba i Splita uz brojne predstavnike društveno-političkih organizacija. Istaknuto je da neriješena društvena pitanja vodičke službe imaju za posljedicu finansijske poteškoće. Raspravljalo se o brojnim problemima, a dominiralo je pitanje školovanja kadrova. Ponovo je pokrenuto pitanje vodiča društvenih izleta, tehničke opremljenosti stanica i stručnog rada.

(prof. Milan Sunko)

• Orientacijsko natjecanje 2. 4. 1978. na Fruškoj gori, u čast Dana željezničara Jugoslavije, posjetilo je 45 ekipa sa 135 sudionika. Bilo je lijepo vrijeme i natjecanje je dobro uspješno. Nije bilo primjedbi iako je kapacitet doma bio malen za tolik broj planinara.

• Zimski tabor AS PD »Željezničar« iz Sarajeva održan je 3-12. III na Prenju, s bazom na Jezercu. Okupilo se 14 penjača, ispenjano je 45 čovjek-smjera i 36 čovjek-uspona, najviše u Osobcu. I pored lošeg vremena ispenjano je i nekoliko teških smjerova, od kojih treba spomenuti 3. i 4. ponavljanje SZ brida Osobca (B. Maltarić i N. Logić te Z. Bošnjak i M. Mušosmanović, PDZ); 1, 2. i 3. ponavljanie »Sandžaka« 33» u Z stjeni Osobca (M. Gafić, N. Nadaković, M. Sišić, B. Maltarić E. Colaković i R. Carapić); 1. ponavljanje smjera Tomić — Zahirović u

SZ stjeni Osobca (M. Gafić, N. Nadaković, R. Carapić i E. Colaković) itd.

(E. Colaković)

• PD »Borac«. U Travniku je osnovano još jedno planinarsko društvo. U Omladinskom domu Rekreacionog centra Babanovac na Vlašiću osnovano je 26. veljače 1978. PD »Borac« u prisutnosti 60 delegata novoga društva i brojnih gostiju, predstavnika PS BiH i očolnih planinarskih društava. Pri Kombinatu »Borac« u Travniku postoji već duže vremena Planinarska družina PD »Vlašić«. Družinu je osnovao i vodio Besim Hadžijunuzović. Družina je stalno rasla i isticala se organizacijom brojnih izleta, nabavkom opreme, radnim akcijama u domovima na Vlašiću, organizacijom Marša »Boraca i markiranjem puta na Vlašiću i Radušu. Tako je izgradila vlastiti planinarski kadar što joj je omogućilo da se osamostali. Danas broji 260 članova, uglavnom radnika Kombinata »Borac« u Travniku. Besim Hadžijunuzović ima namjeru pokrenuti i osnivanje planinarskih družina u pogonima Kombinata »Borac« u nekim drugim mjestima BiH, gdje još ne postoje planinarske organizacije. Za prvog predsjednika PD »Borac« izabran je Bahrudin Kadrić, a za članove predsjedništva Luka Šijanović, Nikola Demirović, Kameron Imamović, Katica Glavaš, Jovo Ljolić, Hidajet Grabus, Enizar Porčić, Suad Barbić, Melita Maslić, Mehmed Coruhović, Senada Rošić, Enver Beganić, Marko Eldić, Marko Mijić, Tomo Petković, Sead Sijamija, Nadira Ceric, Melita Lazimović i Mara Janković. Društvo će se priključiti Savezu planinarskih društava Vlašičke regije. Tako je Travnik, pedeset godina nakon osnivanja PD »Vlašić«, dobio još jedno planinarsko društvo.

J. D.

• Pohod planinarki Srbije povodom 8. marta. Treća je godina kada je u okviru Planinarskog saveza Srbije uvedena akcija »Pohoda planinarki Srbije povodom 8. marta«. Prijе toga nije postojala ni jedna akcija isključivo za planinarke, iako se znalo da su veoma aktivne i brojne na svim društvenim, gradskim, regionalnim i republičkim akcijama. Već sam odziv da sudjeluju na svojoj akciji opravdava što je ona uvedena kao stalna akcija u kalendar aktivnosti PS Srbije. Od posebne je važnosti što pohode organiziraju isključivo planinarke, one vode cijelu akciju, rukovode njom i jedino one sudjeluju u njoj. Muškarci su jedino prisutni kao predstavnici sredstava informiranja te na početnim i završnim svečanostima akcije. Pokazalo se da su planinarki odlični organizatori. Prva akcija je izvedena 1976. na Jastrepцу. Preko planine prekrivenine snijegom kolona planinarki je isla stazama Jastrebačkog partizanskog odreda. Tada je bilo 75 planinarki iz 14 društava. Iduće (1977) godine planinarke su Dan žena obilježile prolazeći stazama Šumadijskog partizanskog odreda. Preko Bukulje i Venčaca, nadomak Aranđelovca, bile su 103 planinarke iz 15

• **Dragutin Mlač**, predratni član HPD i »Prijatelj prirode«, poslije rata suosnivač PD »Grič« (poslije »Runoliste«), član Planinarskog odbora FISAH-a, potpredsjednik PSH 1953-6, tajnik PSH 1956-8, i potpredsjednik PSJ, umro je početkom lipnja u 84. godini života. Pamtim ga osobito po zasluga za obnovu planinarskih domova u poslijeratnim godinama i kao suradnika našega časopisa.

Dragutin Mlač, potpredsjednik PSH (lijevo), u žumberačkom selu Gaju na slovensko-hrvatskoj granici, predaje 22. 3. 1951. planinarsku štafetu palicu samoborskim planinarkama.

društava. Ove (1978) godine planinarke su obišle staze Leskovčkih partizana. Sudjelovale su 173 planinarke iz 15 društava. Pohod je išao ograncima Goljaka i Radana. Ove pohode su organizirale planinarke iz društava »Jastrebac« — Kruševac, »Bukulja« — Arandelovac i »Kukavica« — Leskovac.

Cinjenica da iz godine u godinu na pohodima povodom Dana Žena ima sve više planinarke govori da su drugarice u našoj organizaciji bile po malo i zapostavljene. Ujedno to ukazuje na obavezu da se razmotri potreba uvođenja novih akcija za planinarke. PS Srbije bit će na to posebno upućen, jer će doći u tešku situaciju. Naime, malo je planina na kojima postoje objekti s tolikim brojem postelja da se mogu smjestiti sve članice. Zbog toga će možda biti potrebno da se organizira i regionalne, gradske pa i državne akcije povodom Dana Žena.

(Božidar Veljković)

• **Susret predstavnika PS Slovenije i PS Hrvatske.** Peti po redu susret predstavnika Planinarskih saveza Slovenije i Hrvatske održan je od 12. do 14. svibnja 1978. g. na Platku. Osim članova Izvršnog odbora PSH susretu su prisustvovali predsjednici Općinskog planinarskog saveza Rijeka, te planinarskih društava »Kamenjak« i »Platak« iz Rijeke. Na susretu su razmatrana pitanja od zajedničkog interesa, a posebno pitanja vezana uz izdavačku djelatnost i sakupljanje povijesnih dokumenata i eksponata za muzej. U okviru susreta posjećen je planinarski dom na Haliču a predviđeni usponi na Obruč i Snježnik nisu se mogli izvesti zbog lošeg vremena.

• **Planinarski dom na Omanovcu.** PD »Psunj« iz Pakrac predalo je na upravljanje planinarski dom na Omanovcu poduzeću Croatiatrans OOUR Pakrac. Planinari i dalje uživaju planinarske povlastice, tako da je cijena noćenja za planinare u dvokrevetnim sobama din 35, na skupnom ležištu din. 20, te pansion 130. Dom je stalno otvoren, jedna soba je stalno rezervirana za planinare, a u slučaju grupnog posjeta, društva se trebaju obratiti na druga Mladena Nada, OOUR Croatiatrans, Pakrac, telefon 046-83-231.

• **Sastanak komisije za zaštitu prirode UIAA.** Od 20. do 22. V 1978. g. održan je u Zagrebu u društvenom domu PSH sastanak Komisije za zaštitu prirode Međunarodnog planinarskog saveza (UIAA). Sastanku su prisustvovali predstavnici Italije, Svicarske, Zapadne Njemačke, Poljske, Španjolske i Jugoslavije. Na sastanku su razmijenjene informacije o radu na zaštiti prirode u pojedinim zemljama zatim o radu nacionalnih parkova i dr. Pripromjene su preporuke i smjernice koje će biti podnesene na usvajanje Generalnoj skupštini UIAA. U toku sastanka mr. Željko Kašpar, predsjednik Komisije za zaštitu prirode PSH, održao je predavanje uz projekciju dijapoziativa o Nacionalnim parkovima Jugoslavije. Razgledana su Plitvička jezera kojom prilikom su predstavnici uprave Nacionalnog parka detaljno upoznali sudionike s radom i planovima zaštite prirode na Plitvicama. Posjećena je Medvednica i muzej Seljačke bune u Stubici.

• **Savez planinarskih društava Vlašićke regije** održao je svoju

drugu izbornu konferenciju, 25. ožujka 1978. u Planinarskom domu »Duboka« kod Bugojna. Ovaj Savez, osnovan 10. svibnja 1975. imao je u početku samo četiri društva, a danas ih je osam: PD »Vlašić« i PD »Borac« iz Travnika, PD »Pavlovica« iz Novog Travnika, PD »Jovica Kosanović« iz Viteza, PD »Koprivnica« iz Bugojna, PD »Čusine« iz Jajca, PD »Dubrave« iz Donjeg Vakufa i PD »Raduša« iz Gornjeg Vakufa. Pod rukovodstvom prve i veoma aktivne predsjednice, prof. Slavice Magerl, Savez je razvio široku aktivnost. Održani su brojni susreti, sastanci, planinarska sijela i izleti. Velika je zasluga Saveza u oživljavanju rada nekih neaktivnih društava kakva su bila PD »Čusine«, PD »Koprivnica« i PD »Pavlovica«, kao i u osnivanju novih društava u Donjem Vakufu i Gornjem Vakufu. I sama činjenica da je ova druga konferencija održana u planinarskom domu jednoga dosad neaktivnog društva, govori o uspjesima Saveza. Savez je pokrenuo i organizirao Marš »Borac«, koji se uspješno izvodi već drugu godinu. Za uspješno izvođenje marša najzaslužniji je sekretar Saveza i komandant marša Besim Hadžijunuzović i njegova Planinarska družina »Borac« koja je sada postala novo društvo. Savez je odlučio da se novom društvu povjeri daljnja organizacija ovoga marša. Za novoga predsjednika Saveza izabran je ing. Milan Atanasićević iz Viteza, a za sekretara Zeko Šehaganić iz Viteza. Novi potpredsjednici su Novo Zelić iz Donjeg Vakufa i Kasim Čolpa iz Jajca. U naredne dvije godine sjedište Saveza bit će u Vitezu. (J. D.)

● **PD »Dugi vrh«** iz Varaždina pripredjio je 9. travnja izlet na Vodice u Žumberku. Sudjelovalo je 43 planinara. Usput su posjetili samostan Pleterje na slovenskoj strani Žumberka. U domu na Vodicama sruđeno su ih primili domaćini, planinari iz Karlovaca.

● **Beogradski planinari** u »Kavarni prijateljstva«. U povodu tradicionalnih uzajamnih pohoda, 55 beogradskih planinara željezničara posjetilo je zagrebačke planinare željezničare. U programu je bio posjet Gradskoj vijećnici, Koncertnoj dvorani i nekim muzejima. Nakon toga posjetili su Rauhovu lugarnicu na Medvednici i prenoćili u domovima Željezničara i Runolista. Idući dan su autobusom obišli Hrvatsko zagorje. Planinare iz Beograda pozdravio je Milan Tonković, tajnik Sadruža, i Mirkko Ivković, predsjednik Gradskog odbora sindikata prometa i veza.

(Josip Sakoman)

● **PD »Željezničar«** iz Zagreba organiziralo je za prvomajske blagdane posjet Gradišćanskim Hrvatima u Austriji. 45 članova posjetilo je Burgenland i prilikom susreta s tamošnjim Hrvatima poklonilo im 100 knjiga. Druga skupina je obnovila markaciju na Istarskom planinarskom putu od Slavnika do Učke (17 planinara), a neki su bili u Cerovačkim špiljama, na Velebitu i u planinama Bosne. U domu na Oštrecu članovi su prihvatiли 50 mlađih planinara iz Vršca i su obilazili Samoborski kružni put.

(Josip Sakoman)

● **Planinarska škola** na Strahinjčići. Prema dogovoru na zasjedanju Međudruštvenog savjeta ZPP, organiziralo je PD »Strahinjčića« iz Krapine u svom domu od 26. do 29. siječnja planinarsku školu za podmladak iz zagorske regije. Nastavi su prisustvovala 34 člana iz 6 društava: iz Budinčine, Krapine, Oroslavja, Zlatara, Donje Stubice i Klanjca. Voditelji su bili članovi PD »Strahinjčića« i jedan iz PD »Runolist«. Uz nevezane razgovore o planinarskim temama. Prikazivani su i dijapo pozitivi iz planina. O školi je dala izvještaj Radio stanica u Donjoj Stubici u nedjeljnoj emisiji. (Dr I. Veronek)

● **Pohod Mosoru.** Uz pomoć Saveza za sportsku rekreaciju »Partizan« i Općinske konferencije SSO Splita omladina mjesnih zajednica Podstrane, Stobreča i Šina organizirala je marš »Slavni stazama mosorskih partizana« 28. svibnja 1978. godine pravcem Sitno Gornje — Vickov stup — Vranjača. Prilikom kraćeg zadržavanja na planinarskom domu »U. Girometa« omladina je položila buket svježeg cvijeća na spomen ploču Ljubi Dumičiću zvanom »Ljubić«, koji je poginuo isprobavajući bombu zvanu »mosorsku izradenu u mosorskoj radionici. Kod spilje Vranjače je održan tradicionalni susret boraca i omladine tih triju mjesnih zajednica i zajednički posjet spilji Vranjači. Ovaj partizanski marš preko Mosora završna je manifestacija ovogodišnjih »Majskih susreta mladića« u kojem su sudjelovala 84 omladinice i omajdinke. Vodenje je povjereno Stanici planinarskih vodiča Split. (Milan Sunko)

● **Skola planinarskih vodiča.** Prema planu za 1978. godinu Stanica planinarskih vodiča Split organizirala je školu planinarskih vodiča ljetnih pohoda u vremenu od 2. ožujka do 27. travnja ove godine, a prema nastavnom planu i programu za škole i tečajeve Komisije za vodiče PSH. Predavanja su održavana dva puta tjedno, a praktični sadržaji (vježbe) subotom i nedjeljom na Kozjaku i Mosoru. Sudjelovalo je ukupno 13 predavača i instruktora odabranih za pojedina područja i pojedine vještine i tehnike. Školu je završilo 10 polaznika iz društava »Mosor« (5), »Kozjak« (3) i »Split« (2) te steklo naziv vodič-pripravnik. (Milan Sunko)

● **Sesvetski planinari dograđuju svoj dom na Lipi.** Lipa je jedan od rijetkih lokaliteta na Medvednici gdje su sačuvane prirodne karakteristike, gdje ne dopire gradska motorizacija, buka i smog a prostrane planinske livade, šume i obilježje pećine čine ovo područje jednim od vrlo vrijednih prirodnih ambijenata. Lipu je već sama priroda tako stvorila da može poslužiti i u rekreativne, i u sportske, i u izletničke, i u planinarske svrhe. Sve ove komponente utjecale su da je Lipa sve

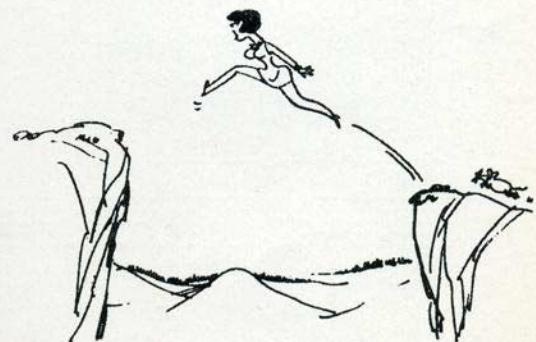
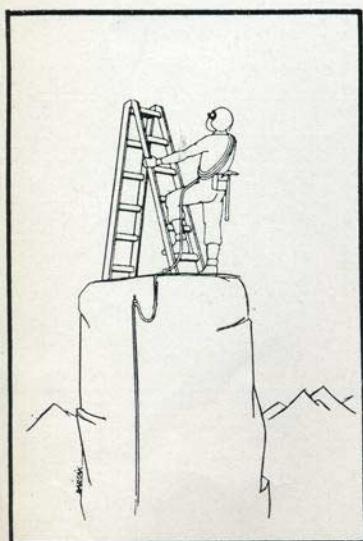
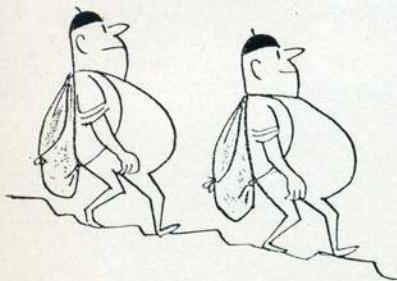
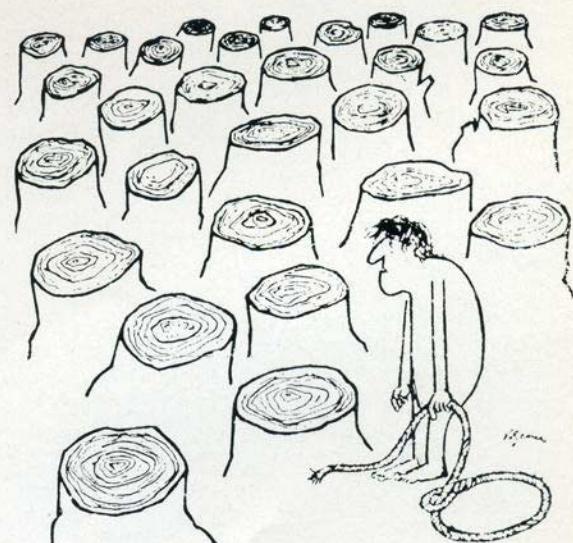
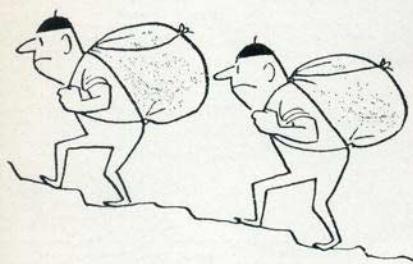
popularnija među sesvetskim i zagrebačkim planinarama i izletnicima i da je planinarska kuća na Lipi sa sadašnjim kapacitetom postala nedovoljna da nedjeljom i praznicima primi sve posjetioce. Zato je upravni odbor PD »Lipa« donio odluku da se izvrši adaptacija i dogradnja i na taj način proširi kapacitet doma na Lipi. Zahvaljujući razumijevanju USIZ-a za fizičku kulturu grada Zagreba i Skupštine općine Sesvete, izrađeni su projekti dogradnje novog objekta na Lipi. Osim toga USIZ za fizičku kulturu grada Zagreba za realizaciju ovog plana dodjelio je »Lipi« 600.000 dinara, a izvršen je i izbor najpovoljnijeg izvođača rada. Potpisano je ugovor 9. 2. 1978. godine o izvedbi građevinskih radova na adaptaciji odnosno dogradnji doma na Lipi što će omogućiti postavljanje montažnog objekta koji će sadržavati tri manje sobe za spavanje i sanitarni čvor. Postojeća spavanaonica u domu preuređila bi se u restoran i na taj način riješio nedostatak restoran-skog prostora.

(Ladislav Katana)

● **Masovni izlet na Troglav** organiziralo je PD »Mosor« kao zaledničku akciju planinarskih društava Dalmacije 15. lipnja. Ova planinarska akcija je potpuno uspjela u prvom redu zbog velikog odaziva planinara (ukupno 80) od kojih je na sam vrh Troglava po dosta toplomu vremenu stiglo 43. Sudjelovala su planinarska društva iz Splita, Sinja i Dubrovnika. M. S.

● **»Željezničar« iz Zagreba** bilježi vrlo dobre rezultate. Članovi su posjetili Zavilan na Velebitu (42), Zeleni vir (15), obišli transverzalni Sutjeska (3), sudjelovali na susretu Bratstvo i jedinstvo, XV sletu planinara željezničara na Fruškoj gori (50) itd. AO je pod stijenom Triglava proslavio 25. godišnjicu rada. I speleolozi su vrlo aktivni. Omladinska sekcija objavila je 12. broj svog lista »OSA« umnoženog šapirografom. Članovi su sudjelovali u radničko-sportskim igrama, objavljaju napiske u tisku i sudjeluju u drugim akcijama. (Josip Sakoman)

HUMOR

KONJUH PLANINOM

Priredio: R.GOBEC

(A7) Dm

Polagano čuvstveno

Dm

M _____ Ko-njuh planinom
Noć je šumu svu
Ki-še jesenje
Ko-njuh planinom

vje-tar šu-mi bru-ji,
u cr-no za-vi-la,
po gro-bu su li-le,
vje-tar šu-mi bru-ji,

Gm

liš-će pje-va
Ko-njuh ste-nje
bu-re snjež-ne
liš-će pje-va

ža-lo-vi-te pjesme,
ru-ši se ka-me-nje,
ko-sti su raz-nije-le,
ža-lo-vi-te pjesme,

ja-vi-ri
mr-tvo-ga
iz kr-vi
a na vrh

E♭+7

i je-le,
dru-ga-ra,
cr-ve-ne
pla-ni-ne

bo-ro-vi
hu-sinj-skog
hu-sinj-skog
za-sta-va

i bre-ze,
ru-da-ra
ru-da-ra
se vi-je,

svi-ja-ju se
sa-hranju-je
cr-ve-na je
cr-ve-na od

Dm

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-
kr-vi pro-le-te-

ga.
ra.
la.
ra.

Ja-vi-ri
Mr-tvo-ga
Iz kr-vi
A na vrh

Am7

bo-ro-vi
hu-sinj-skog
hu-sinj-skog
za-sta-va

i bre-ze
ru-da-ra
ru-da-ra
se vi-je,

svi-ja-ju se
sa-hranju-je
cr-ve-na je

Dm7

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

Gm9

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

Edim

bo-ro-vi
hu-sinj-skog
hu-sinj-skog
za-sta-va

i bre-ze
ru-da-ra
ru-da-ra
se vi-je,

svi-ja-ju se
sa-hranju-je
cr-ve-na je

Gm-57

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

A7-9

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

Dm

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

4. Eb

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

Edim

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

Gm9

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

A7-9

je-dan do dru-go-
če-ta pro-le-te-
Šu-ma iz-li-sta-

ga.
ra.
la.

Dm